

**T.C.
KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM
DALI**

**YERLİLİK VE MİLLİLİK EKSENİNDE TÜRKİYE'DE
MİLLİ KÜLTÜR: EROL GÜNGÖR**

MERVE ŞEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Hasan Hüseyin Akkaş

AĞUSTOS - 2023

TC.
KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YERLİLİK VE MİLLİLİK EKSENİNDE TÜRKİYE’DE
MİLLİ KÜLTÜR: EROL GÜNGÖR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Merve ŞEN

Enstitü Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı :

“Bu tez 31/08/2023 tarihinde yüzyüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri
bulunan jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Hasan Hüseyin AKKAŞ	Başarılı
Doç. Dr. Yiğit Anıl GÜZELİPEK	Başarılı
Doç. Dr. Yusuf SAYIN	Başarılı

ETİK BEYAN METNİ

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Merve ŞEN

Savunma Tarihi

31.08.2023

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında ve tamamlanmasında emeği geçen herkese teşekkür etmeyi borç bilirim. Lisansüstü eğitimimde birikimlerinden yararlandığım Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'ndaki tüm hocalarıma şükranlarımı sunarım. Lisansüstü eğitimimde beni destekleyen, cesaretlendiren, azmimi kuvvetlendiren, kahrımı çeken ve her daim bilgi ve birikimleriyle bana yol gösteren saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Hasan Hüseyin AKKAŞ'a çok teşekkür ederim. Çalışmalarım sürecinde bana yardımcı olan kayınpederim Bülent ŞEN'e, araştırmalarım yürekten verdiği desteklerle her zaman maddi-manevi yanımda hissettiğim aileme özellikle de kardeşim Fatih Oğuzhan AKKALP'e, çalışma azmim ve gayretimin kaynağı olan sevgisini, ilgisini hiç esirgemeyen değerli eşim Hüseyin ŞEN'e teşekkür ederim. Bu çalışmanın alanyazına faydalı olması dileğimle sevgi ve saygılarımı sunarım.

Merve ŞEN

31.08.2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: KÜLTÜR KAVRAMI VE TÜRKİYE’DE KÜLTÜR DEĞİŞMESİ...11	
1.1. Kültür Kavramı	11
1.1.1. Toplumun Mottosu Olarak Milli Kültür	19
1.1.2. Kültürün Yeni Halesi Küresel Kültür	24
1.2. Tam Bağımsızlık Kavramı.....	28
1.2.1. İstiklal ve İstikbal Mücadelesi Olarak Atatürk’ün Tam Bağımsızlık Anlayışı. 31	
1.2.2. Cumhuriyet’in Kuruluşunda Millilik ve Yerlilik.....	34
2. BÖLÜM: EROL GÜNGÖR’ÜN KÜLTÜR YAKLAŞIMINDA MİLLİLİK VE YERLİLİK.....41	
2.1. Türk Kültür Geleneğinde Bir Şahsiyet: Erol Güngör	41
2.2. Erol Güngör’ün Kültür ve Medeniyet Yaklaşımı.....	47
2.3. Batı Kültürü Karşısında Milli Kültür ve Erol Güngör.....	51
2.4. Erol Güngör’ ün Türk Milli Kültür Yaklaşımında Millilik	54
3. BÖLÜM: 2016 SONRASI TÜRKİYE’DE MİLLİ KÜLTÜR SÖYLEMİ: EROL GÜNGÖR MUHAYYİLESİNDE DEĞERLENDİRME	58
3.1. Dünya Sisteminde Sismik Hareketler: Küresel Sistem Karşısında Ulus-Devlet	

3.2. Küresel Tektipleşme Karşısında Güngör'ün Kültürel Bağımsızlık Söylemi....	62
3.3. Türkiye’de Alt Yapıdan Üst Yapıya Millilik ve Yerlilik	68
3.3.1. Milli Teknoloji Hamlesi ve Savunma Sanayisinde Yerlilik	69
3.3.2. Türk Milli Enerji ve Maden Politikasında Yerlilik.....	75
3.4. Türkiye’ de Bağımsızlığın Mottosu Olarak Kültürde Millilik	77
SONUÇ	82
KAYNAKÇA.....	88

KISALTMALAR

- CNN** : Cable News Network
BBC : British Broadcasting Corporation
TTK : Türk Tarih Kurumu
TDK : Türk Dil Kurumu
Çev. : Çeviren
Ed. : Editör
Der. : Derleyen
Haz. : Hazırlayan
Sad. : Sadeleştiren
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
s. : Sayfa

ÖZET

Başlık: Yerlilik ve Millilik Ekseninde Türkiye’de Milli Kültür: Erol Güngör

Yazar: Merve Şen

Danışman: Prof. Dr. Hasan Hüseyin Akkaş

Kabul Tarihi:

Sayfa Sayısı: 106

Milli kültür meselesi, ulus-devletler için ekonomik, siyasi ve askeri meseleler kadar önemlidir. Ulus-devletlerin bekasının tartışıldığı günümüz konjonktüründe milli kültür kavramı toplumların yeniden gündemini oluşturmuştur. Çünkü küreselleşme ile birlikte toplumsal yaşamın her alanına hâkim olan küresel kültür, kültürel bir homojenlik oluşturarak kültürel çeşitliliği ortadan kaldırmaktadır. Kültürel alanda yaşanan bu homojenlik hali ise milli kültürlerin geleceğini tehdit etmektedir. Dolayısıyla ulus-devletlerin varlığı da tehlikeye girmektedir. Tüm ulus-devletlerin bağımsızlığı için önemli olan kültürel bağımsızlık, çalışmanın temel konusudur. Bu doğrultuda çalışma, 2016 sonrası Türkiye'sinde milli kültür meselesini kültürel bağımsızlık boyutuyla incelemek amacıyla yapılacaktır. Cumhuriyet tarihinden başlayarak günümüze kadar geçen dönemde ekonomi, siyaset ve askeri konular da hayata geçirilen politikalar kadar sosyal ve kültürel alanlarda yeterli adımların atılmamasının nedenleri araştırılacaktır. Konu, yerli ve milli bakış açısıyla Türk milli kültür hayatına katkılar sağlayan Erol Güngör'ün entelektüalizmi çerçevesinde ele alınacaktır. Bu kapsamda çalışmanın temel hipotezi olan Türkiye'nin Tanzimat'tan günümüze kültürel bağımsızlık mücadelesi verdiği ve 2016 sonrasında bağımsızlığın mottosu olarak kavramsallaştırılan yerlileşme ve millileşme kavramlarının kültürel noktada da sağlanması gerektiği ortaya koyulacaktır. Çalışmanın verileri doküman analizi ve literatür taraması yöntemi ile toplanacak ve karşılaştırmalı tarihsel analiz yöntemi kullanılacaktır. Sonuç olarak küresel çağ tartışmaları altında ulus-devletlerin bağımsızlığı için Güngör'ün tespitlerde bulunduğu ve milli kültürlerin kuvvetlendirilmesi noktasında ise Güngör'ün önerilerinden faydalanılması gerektiği neticesine ulaşılabacaktır.

Anahtar Kelimeler: Erol Güngör, Milli Kültür, Küresel Kültür, Kültürel Bağımsızlık

ABSTRACT

Title of Thesis: National Culture in Turkey on the Axis of Localism and Nationalism:
Erol Güngör

Author of Thesis: Merve Şen

Supervisor: Prof. Dr. Hasan Hüseyin Akkaş

Accepted Date:

Number of Pages: 106

The issue of national culture is as important for nation-states as economic, political and military issues. In today's conjuncture where the survival of nation-states is being debated, the concept of national culture has once again been on the agenda of societies. Because global culture, which dominates every aspect of social life with globalization, creates cultural homogeneity and eliminates cultural diversity. This cultural homogeneity threatens the future of national cultures. Therefore, the existence of nation-states is also jeopardized. Cultural independence, which is important for the independence of all nation-states, is the main subject of this study. Accordingly, this study will be conducted to examine the issue of national culture in post-2016 Turkey with the dimension of cultural independence. Starting from the history of the Republic until today, the reasons for the lack of adequate steps in social and cultural areas as well as the policies implemented in the economy, politics and military issues will be investigated. The subject will be discussed within the framework of the intellectualism of Erol Güngör, who contributed to Turkish national cultural life with his local and national perspective. In this context, the main hypothesis of the study, which is that Turkey has been struggling for cultural independence since Tanzimat and that the concepts of indigenization and nationalization, which are conceptualized as the motto of independence after 2016, should also be provided at the cultural point. The data of the study will be collected through document analysis and literature review and comparative historical analysis method will be used. As a result, it will be concluded that Güngör makes determinations for the independence of nation-states under the discussions of the global age and Güngör's suggestions should be utilized at the point of strengthening national cultures.

Keywords: Erol Güngör, National Culture, Global Culture, Cultural Independence

GİRİŞ

Günümüz dünyası, önceki dönemlere kıyasla birçok değişimin bir arada yaşandığı yeni bin yıl (milenyum) çağıdır. Böylesi bir süreci daha iyi anlayabilmek ve değişimin kaynağını analiz edebilmek için bu sürecin referanslarını tanımlamak elzemdir. Bu tanımlamaya geçmeden önce değişimin kendisini daha iyi kavrayabilmek için yaşadığımız çağı anlamak ve anlatmak gerekmektedir. 20. yüzyıldan itibaren dünyada iletişim, ulaşım ve telekomünikasyon teknolojilerindeki yaşanan gelişmeler dijital çağı ortaya çıkarmıştır. Burada küreselleşme; ülkeler arasındaki iktisadi, siyasi, ulusal ve sosyal hudutların ortadan kalkarak ilişkilerin sınırlar ötesine taşması, farklı kültürlerin etkileşime girerek birbirlerini tanıması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yeni iş birliği süreçleri ve kurumsal yapılanmalar ile yaygınlaşması olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamalar ışığında küreselleşme; bilgi ve teknoloji alanlarındaki hızlı gelişme çerçevesinde bilginin, malların, sermayenin ve insanların ilişkilerinin ve etkileşimlerinin arttığı bir süreçtir.

Küreselleşme günümüzde en çok tartışılan üzerinde olumlu ve olumsuz birçok yorumlarda bulunulan lakin henüz görüş birliğine varılamayan çok boyutlu ve karmaşık bir kavramdır. Genellikle ekonomik alanda ön plana çıkan küreselleşme siyasi, sosyal, kültürel, teknolojik ve ekolojik boyutları da olan bir süreçtir. Bu süreç kimilerine göre modernleşmenin devamı kimlerine göre de modernleşmeden farklıdır. Bunun yanında küreselleşme, küresellik açısından benzerlikleri vurgulayan, bütünleştirici ve birleştiriciyken ulusallık ve yerellik bakımından farklılıkları ön plana çıkaran, ayrıştırıcılığı ve parçalayıcılığı besleyen bir süreçtir. Bu doğrultuda olumlu yaklaşımlara göre tüm sınırların ortadan kalktığı ekonomik anlamda tüm dünyanın küresel bir piyasa ile birbirine bağlı olduğu, siyasi anlamda ulusüstü örgütlerin, çokuluslu/ulusötesi şirketlerin egemen olduğu ve ulus-devletlerin sona erdiği, kültürel anlamda küresel bir kültür anlayışının benimsendiği, teknolojik olarak karşılıklı iletişimin arttığı bir süreç olarak görülmektedir. Olumsuz yaklaşımlara göre ise; yerel anlamda farklılıkları ön plana çıkararak ayrıştırıcılığı ve parçalayıcılığı besleyen, ulus-devletler içinde etnik bir çatışma ortamı meydana getirmektedir (Akkaş, 2010: 1-2 ve 21-23). Tüm yapılan yorumlardan hareketle küreselleşmenin ideolojik saiklere bağlı olarak kendi içinde diyalektik bir sürece işaret ettiği söylenebilir. Şöyle ki bir yandan bölgeselleşme ve bütünleşme

hareketleri, küreselleşmeyle öncelenirken diğer taraftan yerelleşme talepleri, işletilmeye çalışılmaktadır. Bu noktada temel konu ulus-devletlerin iki durumda da etkileniyor olmasıdır.

İçinde yaşadığımız süreç olarak hayatın her alanında kendini gösteren küreselleşme, dünyadaki yaşanan gelişmelere paralel olarak birçok unsurda değişim ve dönüşümü beraberinde getirmiştir. Bu değişim ve dönüşüm başlangıçta siyasi ve iktisadi alanlarda yaşanmış olsa da son zamanlarda gelişen teknoloji ve artan iletişim hızı ile çoğalan kültürlerarası etkileşim sonucunda kültürel ve toplumsal alanlarda da etkin olmaya başlamıştır. Ayrıca bu değişim ve dönüşüm Batı'da yaşanan Rönesans ve Reform gibi makro düzeyli toplumsal değişmelerle birlikte ortaya çıkan modernleşme süreci gibi Batı kaynaklı olarak gerçekleşmiştir. Yani Sanayi Devrimi ile yaşanan teknolojik, ekonomik ve siyasi devrimler öncelikle Batı'da yaşanıp sonrasında tüm dünyaya yayılmıştır. Bu süreç küreselleşmenin de etkisiyle bölgesel bütünleşme hareketlerinin yoğunluk kazanmasına, ulus-devlet egemenliğine dayanan uluslararası sistem anlayışının da değişmesine yol açmıştır. Bu anlayışın yerine siyasi ve ekonomik anlamda entegrasyonun adı olan uluslarüstü kurumların aktif olduğu yeni dünya düzeni benimsenmiştir. Bu yeni anlayışta egemen güç olarak uluslararası örgütler, çok uluslu/ulus ötesi şirketler ve sivil toplum kuruluşları daha fazla söz sahibi olmaya başlamıştır. Bu yeni dünya düzeninde uluslararası egemen gücün yükselişi yalnızca siyasi ve iktisadi alanlarda kalmamıştır. Ekonomik ve siyasi açıdan güçlü, teknolojiyi pazarlayan ve kitle iletişim araçlarının gücünü elinde bulunduran kesimler kültürel noktada da geniş bir hakimiyet alanı oluşturmuştur. Oluşan bu hakimiyet küresel kültür alanında gerçekleşmiştir.

Küreselleşme ile birlikte hızla gelişen teknoloji ve internet sayesinde dünya üzerindeki her nokta iletişim ağları ile sarılmış, böylece farklı birçok kültüre mensup bireyler birbirleriyle kolayca etkileşim kurabilmiştir. Özellikle de internet ve sosyal medya ile iletişim halinde olan bireyler, bu sanal alanda vakit geçirdikçe ortak paylaşım duygusu hissetmeye başlamışlardır. Dünyaya yayılan iletişim ve etkileşim, küresel kültür kavramını meydana getirmiştir. Batının kültürel değerlerini ve tüketimini temel alan küresel kültür olgusu, hayatın her alanında kendini yoğunlukla hissettirerek bireylerin günlük alışkanlıklarına yön verir hale gelmiştir. Hiç şüphesiz bu durumun altında ekonomik ve teknolojik güce sahip olan, kültür noktasında da hegemonyasını elinde

bulunduranlar, Batı temelli bir küresel kültürü oluşturmuşlardır. Küresel kültür; kültür endüstrisi tarafından marka, moda ve eğlence gibi popüler kültür öğeleriyle desteklenmekte ve kitle iletişim araçları ile de toplumlara empoze edilmektedir. Toplumların belirli konulara yönelik tutumlarını büyük ölçüde etkilemeyi amaçlayan ve tüketim odaklı kültür, batı dışı toplumlarda zamanla bireylerin kendi öz değerlerine yabancılaşmasına ve geleneksel değerlerini geri planda tutmaya başlamasına yol açmıştır. İşte bu noktada bir milletin ayakta kalması ve gelecek nesillere varlığını aktarabilmesi için büyük öneme sahip milli kültürün zayıflayıp zayıflamadığı günümüzde en çok tartışılan ve neticesi merak edilen konulardan birini oluşturmaktadır.

Küreselleşme süreciyle farklı kültürler arasında artan iletişim, her milli kültüre yeni unsurlar, değerler ve alışkanlıklar kazandırmaktadır. Ancak Batının değerlerini esas alan ve tüketimi dayatan küresel kültürün, kitle iletişim araçları ve internet aracılığıyla dünya üzerindeki her coğrafyaya empoze edilmesi milli kültürün geleceğini sorgular hale getirmiştir. Millî kültür, bir milletin millet olarak nitelendirilmesindeki unsurları içermektedir. Dolayısıyla milli kültür, tarihsel ve sosyokültürel bakımdan incelenmesi gereken önemli bir konudur. Buradan hareketle sanayi devriminden sonra üretimin artmasıyla başlayan ve günümüzde hız kazanarak ilerleyen sömürgecilik zihniyetinin ana hedefini milli ve yerel kültür oluşturmaktadır. Bu nedenle ayakta kalmak isteyen her millet kültürel değerlerine daha çok sahip çıkarak, zamanın şartlarına uygun biçimde geliştirerek ve gelecek nesillere aktararak varlığını koruyabilir ve sürdürebilir. Sağduyu temelinde küreselleşmenin milli kültüre yönelik tehditlerini etkisiz kılmamanın yolu ise küresel kültürün unsurları olan sosyal yaşam, gündelik hayat, eğlence, moda ve hazların milli kültür unsurları çerçevesinde yeniden ele alınmasıyla mümkündür.

Burada çalışmanın da temasını oluşturan kültürel bağımsızlık meselesi önemli hale gelmektedir. Kültürel bağımsızlık meselesine geçmeden önce bağımsızlığın devletler ve milletler açısından ehemmiyetine değinmekte yarar vardır. Buradan hareketle uluslararası arenada bir devletin varlığını sürdürmesi ve egemenlik hakkını özgürce kullanabilmesi için bağımsızlık önemli bir unsurdur. Bağımsızlık, devletler açısından yetkinin kendinde olması ve bu yetkiyi hiçbir güce danışmadan kullanabilme iradesini ifade etmektedir. Bir diğer ifadeyle bir milletin hiçbir zorlama ve etki altında olmadan, kendi yönetimini kendisinin belirlemesi olarak ifade edilebilir. Kısaca bağımsızlık, devlet olarak halkın

egemen güç olduğunu betimlemekte ve milletlerarası sisteminde tanıdığı bir hak olmaktadır. Bu hak doğrultusunda bağımsız devletler kendisine verilen yetkileri serbestçe kullanmaktadır. Bu serbestliği de ona sağlayan yegâne kuvvet egemenliktir. Burada egemenlik; bir devletin sahip olduğu topraklarda mutlak ve güçlü bir şekilde yönetim sağlayabilmesi bağımsızlık ise; bir devletin veya milletin, başka hiçbir gücün kontrolü altında kalmaksızın yaşaması ve geleceğine karar vermesidir. Yani bağımsızlık devlet yönetimindeki karar gücünü egemenlik ise başka devletlerin güdümünde olmamayı göstermektedir.

Bir devletin veya milletin tam bağımsızlığı ekonomi, siyaset, askeri, enerji, teknoloji ve kültür alanlarında topyekûn olarak gerçekleşmektedir. Bunlardan birinde bağımlı olunması ya da etki altında kalınması o ülkenin ve milletin bağımsız hareket edebilmesini engellemektedir. Bu hususta Mustafa Kemal’ de siyasi, ekonomik, askeri ve kültür gibi konularda bağımsızlıktan mahrum olunmasını, devletin ve milletin bağımsızlığındaki mahrumiyet anlamına geldiğini belirtmektedir (Atatürk, 1989: 834). Atatürk’ün tam bağımsızlık düşüncesi, Osmanlı’nın son dönemlerinde şekillenmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinin amacının öncelikli hedefi, emperyalizme karşı gerçekleştirilen tam bağımsızlık olmuştur. Onun düşüncesine göre bir ülkenin tam bağımsızlığı için tek başına ekonomik bağımsızlık ya da siyasal bağımsızlık yeterli değildir. Bir devletin tam bağımsızlığı için kültür, adalet ve diğer alanlarda da bağımsızlığın sağlanmış olması gerekmektedir. Ayrıca ona göre bu alanlarda topyekûn bağımsızlığın sağlanıyor olabilmesi ülkenin tüm unsurlarında millileşmesi ile mümkündür. Diğer bir ifadeyle ekonomiden siyasete, kültürden adaletle tüm unsurlar, millet tarafından geliştirilmeli ve ilerletilmelidir.

Görüldüğü gibi Atatürk bir ülkenin bağımsızlığının millileşmekten geçtiğini belirtmektedir (İlgazi, 1998: 413). Onun düşüncesinde millileşmenin ilk adımı Misak-ı Milli sınırları içinde tam bağımsız bir ülkenin kurulmasıdır. Tam bağımsız bir ülkenin kurulması için ise askerî, siyasi, teknolojik, kültürel, ekonomik ve hukuksal alanlar dahil olmak üzere ülkenin tüm güç unsurlarında bağımlı olmamasıdır. Bu gerekliliği yalnızca söylem bazında bırakmayan Atatürk, öncelikli olarak ülkenin bağımsız hale getirilmesini sadece kendi idraki ve gücüyle geliştirilmesini savunmuştur. Atatürk’ün bıraktığı noktadan hareketle temelleri atılan bu düşünce 2016 sonrasında yerleşme ve millileşme

kavramlarının bağımsızlığın mottosu olarak değerlendirilmesiyle günümüzdeki görünümünü kazanmıştır. 2016 sonrası Türkiye’inde yerlilik ve millilik, devletlerin kültürel ve ekonomik yönden bağımsızlığını güçlendirmeyi ve kendi öz benliğini muhafaza etmeyi önceleyen stratejik kavramlar olarak ortaya çıkmıştır. Bu kavramlar sanayi başta olmak üzere ekonomi, siyaset, hukuk, eğitim ve kültür gibi alanlarda milli değerlerin ve yerel kaynakların kullanılmasını amaçlamaktadır. Kısacası yerlilik ve millilik, öz kaynaklardan beslenmeyi ve millete özgü değerleri, gelenekleri ve sanat dallarını korumayı, geleceğe taşımayı hedef olarak almaktadır.

Her ne kadar yerlileşme ve millileşme tüm güç unsurlarının birlikte geliştirilmesini temeline almış olsa da gerek miras kalan alt yapı yetersizlikleri gerekse de bir ülkenin kalkınması ve dışa bağımlılığın azaltılmasında maddi kapasitenin önemli rol oynaması nedeniyle genellikle siyasi, askeri, teknolojik ve ekonomik alanlar üzerine yoğunlaşmıştır. Bu noktada Atatürk’ün maddi sahada atılan adımlar kadar bir ülkenin tam bağımsızlığı için kültür, eğitim ve hukuk alanlarında yani manevi sahada da bağımsız olunması ve bilhassa da bağımsız hareket edilmesi şartı dikkate alındığında uluslararası konjonktürde kültürel bağımsızlık meselesi önem arz etmektedir. Özellikle de Tanzimat’tan günümüze Batı kültürünün etkisinde olan ve bunun olumsuzluklarıyla hala mücadele eden Türkiye için kültürel bağımsızlık çok daha fazla elzemdir. Bu nedenle çalışmanın konusu, Türklerin 2500 yıllık tarihi sürecinde muasır medeniyete ulaşma ve medeniyeti temsil etme doğrultusunda tarihi bilinç ve toplumsal hafızayı oluşturan kültürel yolculuğudur.

Çalışmanın amacı, bağımsızlık kavramını oluşturan yerlilik ve millilik unsurlarının Türkiye’nin yaşadığı 15 Temmuz 2016 Kalkışması karşısında devletin ve milletin bekası için önemini açıklamaktır. 15 Temmuz 2016 Kalkışmasının, millet ve devlet olarak ani ve birlikte tepki gösterilmesi karşısında başarısız olması, ülke için bağımsızlığın ne kadar çok önemli olduğunu göstermiştir. Küreselleşen dünyada iletişim teknolojisinin yaygınlaştığı ve her bireyin kolayca topluluk oluşturarak sosyal hareketlerde bulunduğu bir zamanda ekonomik, siyasi, askeri konularda olduğu kadar kültürde de yerlilik ve millilik önem arz etmektedir. Çünkü sanayileşmeyle başlayan sömürgecilik hareketi günümüzde hedefine yerli ve milli kültürleri almış vaziyettedir. Bu nedenle kültürel değerlere sahip çıkmak ve zamanın şartlarına uygun bir şekilde kültürel değerleri

geliştirip geleceğe aktarmak çok daha kıymetli bir hale gelmiştir. Bundan ötürü çalışmanın kavramsal bölümünde kültür, milli kültür, küresel kültür ve bağımsızlık olguları incelenerek, Tanzimat’tan günümüze kültürel bağımsızlık meselesi analiz edilecektir.

Çalışmanın tartışma bölümünü ise 2016 sonrası Türkiye’de yerli ve milli kültür meselesi oluşturacaktır. Bu istikamet üzerine devletin bağımsızlığı ve milletin devamlılığının her zamankinden çok daha önemli olduğu varsayımından hareketle Türkiye’nin savunma sanayisi başta olmak üzere teknoloji, ekonomi, güvenlik, politika ve diğer kurumsal yapıların revizyonuna birçok konuda kendi öz kaynaklarını kullanabilmenin mottosunun yerlilik ve millilik mefhumları olduğu belirtilecektir. Bu cihet üzere Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin 12. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın 2017 tarihinde düzenlenen 3. Milli Kültür Şurası Konuşmasında “kültürel yabancılaşmaya ve kültürel emperyalizme karşı yerli ve milli olan kültür değerlerimizi evrensel dille yeniden keşfetmeli, yeniden inşa etmeliyiz” ve “kendi tarihimizden, kendi değerlerimizden beslenen kişi ve kuruluşların artık daha kaliteli, mahalli olandan doğup küresele doğru akan kültürel bir üretim yapması gerekiyor” (Erdoğan, 2017) sözleri ile küresel dünyada kültürlerine evrensel dille sahip çıkan toplumların yeri olacağına ve medeniyetini temsil edeceğine dikkat çekilecektir.

Bu çalışma, 2016 sonrasında Türkiye’deki yerli ve milli kültür söylemini kültürel bağımsızlık meselesi boyutuyla inceleyerek akademiye katkı sağlamayı amaç edinmiştir. Yerlilik ve millilik üzerine akademik düzeyde çalışmalar yapılmış olmasına rağmen, 2016 sonrası dönemde millilik ve yerlilik söylemleri üzerinde durulması, dünyanın yaşadığı pandemi, yoksulluk, savaş gibi türbülanslar dikkate alındığında yerlilik ve millilik kavramları ile ilgili çalışmaları önemli hale getirmiştir. Çalışmanın daha uzun vadeli amacı ise Türkiye’nin kendi kültürel sermayesini geliştirmesi ihtiyacının bulunduğunu ifade ederek bu meselenin ihtiva ettiği hayatiyete bilimsel olarak dikkat çekmektir. Bunlara ek olarak çalışma bağımsızlığın toplumun maddi ve manevi unsurlarının gelişmesi ile sağlanabilir olduğunu ortaya koymak amacındadır.

Çalışma, kısa fakat bereketli ömrüne çok fazla eser sığdırmış ve yetiştirdiği öğrencileriyle fikir dünyamıza muteber katkılar sağlamış Erol Güngör Hoca’nın kültür hakkında özellikle de milli kültür hakkındaki fikriyatına yer verecektir. Bilhassa modernleşme ve

kültür değişmesi hakkındaki kıymetli görüşleri ve toplumun önünden yürüyen ve çağının ilerisindeki çok karmaşık olaylara dahi yalın bir üslupla cevap veren bir fikir adamı olması nedeniyle Güngör, günümüz toplumsal ve siyasal değişimleri anlamlandırmak noktasında bize ışık tutan bir rehber olacaktır.

Türkiye’de sosyal ve siyasal dönüşümü beraberinde getiren batılılaşma olgusunu şahsına münhasır bir tarzda tüm açmazlarıyla ele alması ve yalnızca kendi toplumunu değil, aynı zamanda Batının dinamizmini ve temel paradigmasını da analiz etmesi çalışmanın yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda özellikle modernleşme ve kültür üzerine inşa ettiği fikriyatın günümüz küreselleşme sürecinde ortaya çıkan birçok konuya rehberlik edeceği düşünüldüğünden, küreselleşme döneminde milli kültür meselesi onun muhayyilesinde değerlendirilecektir. Çünkü küreselleşmenin kültürel tektipleştirici yapısı karşısında bize ait olan yerli ve milli kültürel sermayenin yaşatılması gerektiğinin söyleneleştirildiği günümüz Türkiye’sinde kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması konusuna, fikri müktesebatıyla katkı sunacağı ifade edilebilir.

Alanyazında Erol Güngör ile ilgili birçok yüksek lisans ve doktora tezinin yazıldığı görülmüştür. Bu tezler genel itibariyle onun temel meselesi olan modernleşme sürecinin farklı kavramlar çerçevesinde değerlendirilmesiyle ilgilidir. Tez, bu çerçeveden yola çıkarak insan hayatının her alanını etkileyen küreselleşme sürecinde Güngör’ün milli kültür meselesi ile ilgili fikri birikimi açıklayacaktır. Kısaca çalışma küreselleşmenin kültürel tektipleştirici etkisi karşısında ulusların yerli ve milli sermayelerinin yaşatılması, kültürel bağımsızlığın referansı olduğunu analiz edecektir.

Tezde; güncel ortamdaki var olan bir problemi saptamak ve ona uygun çözüm önerileri sunmak için karşılaştırmalı tarihsel analiz metodu kullanılacaktır. Karşılaştırmalı tarihsel analiz metodu; tarihi hadiseleri ve kurumları, o devrin şartları ve fikir akımlarını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Buradan hareketle tezde; tarihsel olay ve kurumların günümüze olan etkilerini açıklayarak günümüzün gerçeklerini ortaya çıkaracaktır. Karşılaştırmalı Tarih, detaylı inceleme için birçok bilgiyi toplar ve sonra önemli benzer ve farklı durumları karşılaştırarak analiz eder. Çalışma da karşılaştırmalı tarih metodu kullanılmasının nedeni, milli kültür kavramının modernleşme ve küreselleşme açısından değerlendirilmesinin kültürel bağımsızlık için gerekli olmasından dolayıdır. Ayrıca Erol

Güngör’de eserlerinde karşılaştırmalı yönteme yer vermiştir. Çalışma da literatür taraması yapılarak veriler, karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.

Çalışma, konuyla ilgili olarak “Yerlilik ve Millilik Ekseninde Türkiye’de Milli Kültür: Erol Güngör” başlığı altında sınırlandırılarak incelenecektir. Bunun yanında milli kültür meselesi, kültürel bağımsızlık boyutuyla ele alınacağından buna ilişkin söylemlerde çalışma kapsamında açıklanacaktır. Çalışmanın kaynakları; Erol Güngör’ün kaleme aldığı eserler ve Erol Güngör ile ilgili düzenlenen sempozyum ve etkinlikler ile 2016 sonrası dönemde düzenlenen 3. Milli Kültür Şurası ve kültür içerikli etkinliklerdir.

Çalışma 3 bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde kültür, milli kültür, küresel kültür kavramları ve tam bağımsızlık kavramı teorik olarak açıklanacaktır. Kültürün ne olduğunun anlaşılması için bu kavramın etimolojisine ve tarihsel kökenlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bunun yanında Atatürk’ün bağımsızlık anlayışından hareketle millilik ve yerlilik meselesi anlatılacaktır. Ayrıca çalışma kapsamında bu kavramlar açıklanarak Türkiye’de modernleşmeden küreselleşmeye kültür değişmesi konusu irdelenecektir. Tanzimat döneminden Cumhuriyet dönemine modernleşme talepleri, bu konuda gerçekleştirilen değişimler ve dönüşümler açıklanacaktır. Modernleşme sürecinde kültür değişmesinin temelini oluşturan batılılaşma meselesi ele alınacaktır. Bu noktada Batı’yı reddetmek yerine batılılaşmayı anlayamamanın nedenleri izah edilecektir. Ayrıca çalışma kapsamında küreselleşme sürecinin kültürel boyutu ele alınarak, kültür üzerindeki etkileri tartışılacaktır. Küreselleşme sürecinde yerel düzeyde ulusların yaşadığı kültür değişmesi ile küresel düzeyde kültürel tektipleşme kavramları tartışılarak bir ulus için milli kültürün önemi açıklanacaktır.

İkinci bölümde; 2016 Sonrası Türkiye’de kültür bağımsızlığı meselesine giriş yapılmadan önce yerli ve milli kültürel sermayenin yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması konusuna, fikri müktesebatıyla destek veren Erol Güngör Hoca’nın kültürel bağımsızlık anlayışı açıklanacaktır. Güngör’ün kültürel bağımsızlık anlayışında vurguladığı kültür ve medeniyet yaklaşımı ile Batı kültürü karşısında yerliliğini ve milliliğini yitirmeye yüz tutmuş Türk milli kültürüne ilişkin yaklaşımlar açıklanacaktır. Bu doğrultuda ilkin onun milli kültürün savunucusu olduğu kadar milli kültürü yaşatmaya ve yaşamaya çalışan

şahsiyetine dair bilgiler verilecektir. Ayrıca modernleşme ve kültür üzerine inşa ettiği fikriyatı açıklanarak Türk milli kültürünü milli ve yerli kılan unsurların Güngör'de nasıl şekillendiği analiz edilecektir.

Üçüncü bölüm çalışmanın bulgularının sınandığı ve temel sorun olarak gösterilen meselelerin tartışıldığı bölümdür. 21. yüzyıl dünyası küresel sistemin varlığının sorgulandığı ve dünyanın yeni bir sisteme doğru gittiği ifadelerinin yoğunluk kazandığı ortamda kültürün milliliği ve yerliliği söylemlerinin bir ulusun bağımsızlığının mottosu olduğu açıklanacaktır. Bu çerçevede çalışmamıza özgünlük kazandıran Erol Güngör hocanın maddî kalkınmayla paralel onunla aynı hızla gelişen bir manevi kalkınma yaratabilmenin önemini vurguladığı sözünden hareketle son dönemde ülkemizde maddi sahada gerçekleşen kalkınmanın ahlaki ve manevi alanlara da taşınması gerekliliği vurgulanacaktır. Türkiye'de kültürün maddi boyutu açısından yapılan yerli ve milli hamleler ile manevi boyutu arasındaki açık, çalışma kapsamında değerlendirilecektir. Bu doğrultuda çalışmanın temel hipotezi olan Tanzimat'tan bugüne Türkiye'nin kültürel bağımsızlık mücadelesi verdiği lakin ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda olduğu gibi kültürel alanda başarılı sonuçlar alınmadığı ortaya koyulacaktır. Konuyla ilgili olara Erol Güngör'ün kültürel bağımsızlık konusundaki tespit ve önerileri sonuç bölümünde sunulacaktır.

1. BÖLÜM: KÜLTÜR KAVRAMI VE TÜRKİYE’DE KÜLTÜR DEĞİŞMESİ

1.1. Kültür Kavramı

Geniş bir semantiğe sahip olan kültür sözcüğünün zengin bir tarihçesi vardır. Günlük konuşmalarımızda ya da sanatsal faaliyetleri ifade etmek için kullandığımız kültür sözcüğü, Latince kökenli olup dilimize Fransızcadan geçmiştir. Kültür kavramının ortaya çıkışına yönelik ilk içtihatlar kelimenin tarım ile ilişkisi üzerinde birleşmektedir. Kültür (coultur), hasat yapma ve saban demirinin ağzı anlamında kullanılmıştır. Bu kelime tarım anlamına gelen (agriculture), geliştirme anlamına gelen (cultivation) ve ürün anlamına gelen (crop) kelimelerinden türetilmiştir (İpek, 2019: 11). Ayrıca dilbilimciler kültürün Latince toprak kültürü anlamına gelen *edere-cultura* sözcüğünden geldiğini ifade etmişlerdir (Mejuyev, 1987: 22). Latince *cultura* kelimesi birçok dilde “sürmek, ekip-biçmek, işlemek” anlamlarında kullanılmaktadır. *Cultura*, teriminin kökeni ise “işlemek, inşa etmek, süslemek, yetiştirmek, eğitmek” anlamına gelen *colere* fiilinden türetilmiştir (Aslan, 2007: 94). Bu fiilden türetilen *cultura* tabiri ilk defa tarımsal faaliyetleri belirtmek için kullanılmıştır. Türkçe anlamı “ekin” olarak önerilen kültür kelimesi de *colere* fiili temel alınarak türetilmiştir. Antik dönemde Romalılar *cultura* terimini doğada kendiliğinden yetişen bitkiler ile insan emeğiyle ekilip yetiştirilen bitkileri ayırmak için kullanmışlardır (Özlem, 2000: 142). Tarihte kültür terimi ilk defa tarımı ve sanatı içeren faaliyetlerde kullanıldığı belirtilebilir.

TDK sözlüğünde kültür; “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin” ve “bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü” olarak açıklanmıştır (Türk Dil Kurumu Sözlüğü). Tarihsel gelişimde kültür kelimesinin Türkçeye girmesi ilk kez Ziya Gökalp’ın *hars* kavramıyla olmuştur. Hars, toprağın işlenmesi ve tarım anlamında kullanılan *hırsat* kelimesinden türetilmiştir. Gökalp’e göre *hars*, halkın ananelerinden, teamüllerinden, örflerinden, sözlü veya yazılmış edebiyatından, lisanından, musikisinden, dininden, ahlakından, bedî (estetik) ve iktisadi

mahsullerinden ibarettir (Gökalp, 1968: 93). Gökalp, kültürün maddi ve manevi unsurlarına dikkat çekmektedir.

Kültür kelimesinin Türk dilindeki kökenine dair diğer bir yaklaşım ise Cemil Meriç'e aittir. Meriç'e göre de kültür, Türk diline iki kaynaktan gelmiştir. Bunlardan ilki Fransızca, ikincisi Amerikancadır (Meriç, 1986: 15). Ona göre, Fransızcadaki kültür tabiri Türkçe karşılığı *irfan* kelimesidir. İrfan, Arapça kökenli bir kelime olmakla birlikte “bilme, öğrenme” anlamlarına gelmektedir. Amerikancadaki kültür kelimesinin karşılığı ise *medeniyet*’tir. Medeniyet ise Arapça da medeni yani “şehirli” anlamına gelmektedir.

Kültür Oxford sözlüğünde; “belirli bir ülkenin veya grubun gelenek ve inançları, sanatı, yaşam tarzı ve sosyal organizasyonu” ve “bitkilerin yetiştirilmesi veya onlardan belirli bir madde veya mahsul elde etmek için hayvanların üretilmesi” anlamlarında kullanılmıştır (Oxford Learner’s Dictionaries). Adam Smith, kültürün İngilizcedeki ilk kullanımına ilişkin hayvanların ve ekinlerin yetiştirilmesiyle beraber dinî ibadet ve ritüeller ile irtibatlı olduğunu, on altıncı yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla dek terimin, geniş bir boyutta öğrenme ediminin, bir birey olarak insan aklının ve onun görgüsünün geliştirilmesine uygulandığını söylemiştir. Yine bahsi geçen dönemlerde kültür kavramının ‘uygarlık’ kelimesi ile eşanlamlı hâle gelmesiyle artık terimin bireyi ifade eden anlamlardan sıyrılıp bir bütün olarak toplumun gelişmesi anlamına gelmeye başladığını ifade etmiştir (Smith, 2007: 13).

Kültür sözcüğünün tarihsel gelişimine bakıldığında tarımsal içerikli anlamının dışında 16. yüzyıldan itibaren insan gelişimini de içine alacak şekilde genişlediği görülmektedir. Bu genişleme sürecinin en büyük kazanımının ise kültür teriminin, akıl ile ilişkilendirilmesi sonrasında olduğu söylenmektedir (Oğuz, 2011: 126). Kültür terimi bu anlamı çerçevesinde ilk kez Roma döneminde Antik Romalı hatip Çiçero tarafından ele alınmıştır. Çiçero, “insanı yetiştirmek, işlemek, eğitmek” anlamlarında *cultura animi* kelimesini kullanmıştır. İnsan nefsinin terbiye edilmesi noktasında yararlandığı bu tabiri kültür kelimesi içinde kullanmıştır. Kültürü, insanın gerekli edinimleri kazanarak akıl yürütmesi, belli kurallara göre davranması, benliğini kontrol altında tutması ve kişilik sahibi olması durumu olarak ifade etmiştir (Özlem, 2000: 142). İnsanın işlenmesi ve yetiştirilmesi Meriç’in irfan (bilme, öğrenme) terimine karşılık gelmektedir.

Çiçero'nun bu kullanımına günümüzdeki halini veren ve kültür sözcüğünü akıl çerçevesinde ele alıp ona soyut olarak ilk anlamını kazandıran isimse Fransız düşünür Voltaire'dir. Voltaire, kültürü insan zekasının oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi anlamlarında kullanmıştır. 18. yüzyılın sonlarına kadar ekip biçilen toprak anlamında kullanılan *cultura* terimi bu yeni bakış açısıyla birlikte ufak bir telaffuz değişikliğiyle günümüzdeki ifade ediliş biçimi olan *culture* sözcüğüne dönüşmüştür. Bu biçimiyle Almancaya geçen kelime 1793 tarihli Alman Dil Sözlüğüne *cultur* terimi olarak girmiştir. Almancadan sonra İngilizce, İspanyolca ve Slav dillerine de bu şekliyle aktarılmıştır (Güvenç, 1979: 96).

Kültür sözcüğü modern terminolojideki görünümünü 18. yüzyıl sonlarında Alman, Fransız ve İngiliz dillerinde kazandığı yeni anlamlarıyla birlikte elde etmiştir. Bu dillerdeki kültürün gelişim sürecine yönelik değerlendirmelerde bulunan Williams, başlangıçta ekinlerin ve hayvanların yetiştirilmesi sonrasında insan zihninin yetiştirilmesi anlamlarına gelen kültürün zamanla Fransa ve İngiltere'de yaşanan gelişmelerle 18. yüzyılın sonlarına doğru toplumun hayat tarzını ifade eden manevi bir anlam kazandığını belirtmektedir (Williams, 1993: 8). Bu yeni anlamıyla birlikte kültür toplumsal değer ve davranış biçimlerini ifade eden toplumsala dair bir anlam kazanmıştır. Bu anlamı kazanmasında şüphesiz Aydınlanma düşüncesinin önemli bir rolü vardır. Aydınlanma düşünürlerinin tıpkı hayvanlar, bitkiler, topraklar gibi insanların ve toplumların da ıslah edilebileceğini ve biçimlendirilip yönlendirilebilecekleri düşüncelerinden dolayı kültür terimi, insan zihninin etkin olarak geliştirilmesi anlamını kazanmıştır. Kültürün kazandığı bu yeni anlam günümüze kadar süregelen kültürün klasik tanımını oluşturmuştur.

Güvenç, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngiliz ve Fransız dillerinde kültür sözcüğü yerine uygarlık sözcüğünün kullanılmaya başladığını ifade etmektedir (Güvenç, 2002: 96). Uygarlık kavramının kelime anlamına değinen Turan, batı dillerinde *civilisation* doğu dillerinde ise *medeniyet* kelimelerinin karşılığı olarak kullanılan uygarlık kelimesinin Atatürk'ün döneminde dilimize geçtiğini belirtmektedir (Turan, 1990: 13-14). Batı dillerindeki *civilisation* terimi, *civilite* yani kentli teriminden türetilmiştir. Doğu dillerinde de *medine* sözcüğünden türetilen *medeniyet* uygarlık sözcüğüyle ilintili olarak lügatimize geçmiştir. Fakat daha sonra Uygurlara atfen Atatürk döneminde uygarlık olarak dilimize çevrilmiştir (Özlem, 2012: 160-161).

Kültürün uygarlık sözcüğüyle ele alınması özellikle İngiliz ve Fransız dillerinde yaygınlık kazanmıştır. Alman entelektüel geleneğinde kültür ve medeniyet kavramları arasında bir ayırım yapılmıştır ve kültür Alman dilinde yüksek kültürü yani entelektüel birikimi ve sanatsallığı ifade etmek için kullanılmıştır (Cuche, 2013: 9). Türkiye’de de sosyolojinin öncü isimlerinden Ziya Gökalp kültür ve medeniyet arasında bir ayırım yaparak kültürü tanımlamıştır. Ona göre kültür (hars); halkın ananelerinden, eğilimlerinden, örflerinden, sözlü ve yazılı edebiyatından, estetik ve iktisadi ürünlerinden oluşmaktadır (Gökalp, 1995: 9-11 ve Bostancı, 2003: 111). Gökalp medeniyeti, insanlığın ortak değerlerinin üretimi ve birikimi olarak tanımlarken kültürü, her topluma özgü düşünce ve yaşam biçimi olduğunu ifade etmektedir.

Kültür multidisipliner bir kavramdır yani ortak çalışma alanlarına sahip birçok disiplin tarafından ele alınan kapsamlı bir konudur. Kültür kavramıyla ilgili sosyal ve beşerî bilimler başta olmak üzere birçok alanda yüzlerce tanımlama yapılmıştır. Konuyla en çok ilgilenenler ilgi sahaları içinde yer almasından dolayı Antropolog, Sosyolog ve Etnologdur (İşçi, 2000: 10-12). Bunun dışında Arkeoloji, Psikoloji, Siyaset Bilimi, Uluslararası İlişkiler, Sanat ve Felsefe alanlarında da kültürü çalışanlar bulunmaktadır. Görüldüğü üzere hemen hemen her sosyal bilim dalı kültür ile ilgilenmiştir. Bu özelliği dolayısıyla kültür hakkında mutabık kalınan umumi bir tarif yapılması güçleşmiştir. Zira Amerikalı iki antropolog Kroeber ve Kluckhan yayınladıkları antolojide kültür kavramının 164 farklı tanımının olduğunu belirterek umumi bir tanımlama vermenin ne kadar güç olduğunu ifade etmişlerdir (Güvenç, 1979: 95). Kroeber ve Kluckhan’ın belirttiği 164 farklı tanımın günümüzde 200’e kadar çıktığı belirtilmektedir (Baykara, 1997: 5). Kültür kavramının ilk sistematik tanımı 1871’de sosyal antropolojinin kurucusu kabul edilen Edward Burnett Tylor tarafından yapılmıştır. Taylor’a göre kültür, “bilgi, inanç, ahlâk, hukuk, gelenek ve insanın, bir toplumun üyesi olarak edindiği her türlü yetenek ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütündür” (Bates, 2009: 42-43; Monaghan ve Just, 2007: 52).

Sosyolojide kültür; bir toplumun, eğitim, sanat, teknoloji, hukuk, tıp, ekonomi, siyaset gibi temel alanlarında maddi ve maddi olmayan tüm birikimleri ve bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesidir. Bu çerçevede birey, toplumsal kültür içindedir. Dolayısıyla kültür, bir insan ve toplum kuramının temelidir. Sosyoloji sözlüğünde kültür, belirli bir toplumun

karakterini meydana getiren fikirler, bilgiler, inançlar, teknik mahsulleri, davranış ve tavırlardır (Ülken, 1969: 185). Bu doğrultuda yapılan tanımlamalara bakıldığında Sapir, “atalardan gelen maddi – manevi değerler toplamı”, Thurnwald, “bir toplulukta örf ve adetlerden, davranış tarzlarından, teşkilat ve tesislerden kurulu ahenkli bütün”, Wolf, “bir millet fertlerinin iştirak halinde bulunduğu manevi hayat”, Kohen, “umumi olarak inançlar, değer hükümleri, örf ve adetler, zevkler kısaca insan tarafından yapılmış ve yaratılmış her şey” şeklinde kültürü tanımlanmışlardır (Kafesoğlu, 2012: 15). Yapılan bu tanımlamalar ışığında kültür, toplumları bir araya getiren öğelerden oluşmakta ve toplum için mihenk taşı olmaktadır.

Aslantürk ve Amman'a göre kültür; milletlerin ruhudur, hayatlarının yaşam pınarıdır; selametlerinin ve yücelmelerinin en önemli etkenidir. Onlara göre; ruh olmadan nasıl bir beden var olamazsa kültür olmadan da bir millet yaşayamaz. Kültürün tüm toplumlar için ortak olan özellikleri bulunmaktadır. Aslantürk'e ve Amman' a göre kültür; öğrenilir, tarihi ve süreklidir, sosyal bir olgudur, değişebilir ve bütünleştiricidir (Aslantürk ve Amman, 2000: 238). Benzer biçimde Erdem'e göre ise milletleri millet yapan, toplumlara kimlik veren en değerli unsur kültürdür. İlaveten milletler ancak kültür sayesinde ayakta kalabilmekte ve geleceğe sağlam adımlarla ilerleyebilmektedir. (Demirci, 2018: 96). Kültür, sanatsal ve entelektüel hafızaya sahip olarak milletleri ayakta tutmakta ve gelecek nesillere aktarılmaktadır. Şöyle ki bir toplumun sanatsal faaliyetleri o toplumun kültürünü teşkil etmektedir. Kültürü teşkil eden bu unsurlar toplumun maddi ve manevi birikiminden meydana gelmiştir ve toplumun hayatıyla doğrudan ilişkidir.

Kültür, insan ve insanın faaliyetleriyle ilişkilidir. Dolayısıyla insan olmadan kültürden bahsedilemeyeceği gibi kültür olmadan da bir insan topluluğundan bahsetmekte oldukça güçtür. Bu nedenle en ilkel olanından en modern olanına kadar tüm toplumların kendilerine özgü kültürleri bulunmaktadır. Yani her toplum kendine özgü yaşayış, düşünüş ve ifade ediş şekillerine sahiptir. Bu şekiller toplumsal var oluşun esasını ve aynı zamanda o toplumu oluşturan bireylerin birlikte yaşama biçimlerini oluşturmaktadır. Bu gerçeklikten yola çıkarak kültür, insanın üretimidir. Ressamın tuvalinden müzisyenin bestesine, şairin şiirinden heykeltıraşın tasarımlarına ürünler, yaşanan ve öğrenilen kültürün tezahürüdür (Uygur, 1996: 17). Benzer bir yorumda Orçan'a aittir. Orçan'a göre

de kültür, içinde insan varlığının görüldüğü her şeydir. Şöyle ki sanatçının icra ettiği sanatındaki sergilediği tüm güzellikler insandan izler taşımaktadır (Orçan, 1996: 16).

Türk alanyazınında kültürü sistemli olarak ilk kez tanımlayan Ziya Gökalp olmuştur. Gökalp kültürü “cemiyetin bütün fertlerini birbirine bağlayan, yani aralarında bir dayanışma vücuda getiren dini, ahlaki, hukuki, bedii (estetik), içtimai, iktisadi ve fenni müesseselerin hey’eti mecmuasıdır” (Gökalp, 1976: 25) şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca Gökalp, kültür kavramını hars ve tezhib boyutu ve hars ve medeniyet boyutu olmak üzere iki ayrı anlamda incelemiştir. Ona göre hars; halkın gelenek-görenek, örf ve adetlerinden, davranışlarından, sözlü ve yazılı edebiyatından, dilinden, musikisinden, dininden, ahlakından, estetik ve iktisadi ürünlerinden meydana gelmektedir (Gökalp, 1968: 93).

Tezhib ise; kelime anlamı olarak ıslah etmek, düzeltmek, ayıklamak, saflaştırmak manalarını içermektedir. Ziya Gökalp tezhibi, seçici manasında kullanmıştır. Ona göre tezhib, milli değerlerle milletlerarası değerler arasında seçici bir tavır ortaya koymaktır. Bu sebeple Gökalp tezhibi yalnızca yüksek tahsil görmüş, yüksek bir terbiye ile yetişmiş hakiki münevverlere mahsus olarak değerlendirmektedir. Yani tezhib, aydın sınıfının kabul ettiği medeniyet anlayışını ifade etmektedir. Tezhibin esasını Gökalp, iyi bir terbiye görmüş olmak, güzel sanatları, edebiyatı, felsefeyi, ilmi ve hiçbir yobazlık karıştırmaksızın dini sevmek şeklinde ele almaktadır. (Gökalp, 1976: 96).

Gökalp’te hars; halk kültürüne yani milli kültüre, tezhib ise seçkinler kültürüne yani aydın kültürüne karşılık gelmektedir. Gökalp’in böyle bir ayrıma gitmesinin temel nedeni Türk aydınının milli kültürüne karşı yabancılaşması ve halk ile arasındaki mesafeyi açmasıdır. Bu nedenle tezhibin aydın ve halk arasındaki uyumu sağlayacağını düşünmektedir (Türkdoğan, 1987: 105-107). Bu uyumun sağlanmasının yolu ise Gökalp’e göre tezhibin milli kültüre aşılmasıdır. Çünkü kültürün yaratıcısı halktır ve milli kültürde halkın oluşturduğu bir eserdir (Erkal, 1995: 138).

Gökalp, hars kavramını medeniyet dairesi içinde ele almıştır. Bu boyutuyla Gökalp’e göre hars; bir milletin dini, ahlaki, vicdani hayatlarının bütünleştirici bir birleşimidir. Yani hars; bireyleri bir aradan tutan, millete kimlik kazandıran ahlaki ve dini alışkanlıkların bütünüdür. Medeniyet yani uygarlık ise medeniyete dahil birçok milletin toplumsal hayatlarının ortak bir birleşimidir. Şu demek oluyor ki medeniyet; akli vasıtalar yoluyla

edinilen, hukuki, iktisadi ve fenni unsurlarda ortaklıktır. Bu unsurlar genellikle bilimsel bir temel üzerine inşa edilmiştir (Gökalp, 1990: 28-31). Bu ifadeden anlaşılacağı gibi Gökalp'te hars ve medeniyet, beynelmileldir (milletlerarasıdır). Gökalp, beynelmilel olan medeniyetin harslardan meydana geldiğini ifade etmektedir. Örneğin Avrupa milletlerini içine alan ortak bir Batı medeniyeti bulunmaktadır. Batı medeniyeti, İngiliz harsı, Alman harsı, Fransız harsı gibi birbirinden bağımsız kültürlerden oluşmaktadır (Gökalp, 1990: 25-26). Burada Gökalp hars ile milli kültürü ifade ettiği belirtilebilir.

Gökalp'e göre hars ve medeniyet arasındaki en önemli fark şudur; hars hislerden, medeniyet ise bilgilerden meydana gelmektedir. Şöyle ki dil ya da ahlaka ilişkin fikirler medeniyeti oluştururken, bir milletin konuştuğu dil ya da ahlaksal davranışları harsı meydana getirmektedir. Bunun yanında Gökalp kültürü usullerle yapılmayan, taklit yoluyla başka milletlerden alınamayan duygular olarak değerlendirmektedir. Kültürün bu özelliğine karşı medeniyet mefhumu usullere açık ve taklit yoluyla bir millettten diğerine geçebilen bir özelliktedir (Gökalp, 2019: 39-43).

Medeniyet, taklit yoluyla bir millettten diğerine geçebildiği için medeniyet değişebilir ancak kültür değiştirilemezdir. Hars ve medeniyet arasındaki ilişki konusunda da bilgi veren Gökalp, harsı güçlü fakat medeniyeti zayıf bir millet ile harsı zayıf medeniyeti güçlü bir milletin siyasi olarak mücadele etmeleri durumunda harsı güçlü olan milletin galip geleceğini ifade etmiştir (Gökalp. 1968: 27-38). Buradan anlaşılacağı üzere Gökalp'in kültür ve medeniyet anlayışı birbirini tamamlamaktadır. Mustafa Kemal'in muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkmak söyleminin referansı, Gökalp'in harsı güçlü olan milletin galip gelmesi olduğu belirtilebilir.

Kültür tanımlamalarını kültür ve medeniyet kavramları üzerine inşa eden diğer bir isim de Mümtaz Turhan'dır. Mümtaz Turhan bu kavramları Gökalp'te olduğu gibi bir ayrım yaparak değerlendirmektedir. Ancak Gökalp'te olduğu gibi bu farkları keskin bir şekilde ifade etmemektedir. Turhan kültürü zihniyet, tutum, değerlendirme ve bakış açısı tarzı olarak ele almakta ve kültürün ortaya çıkmasına, bireylerin ihtiyaçlarının neden olduğunu söylemektedir. Ona göre kültür; maddi ihtiyaçların tatmin edilmesi maksadıyla ortaya çıkan ortak nizamlar, kaideler, örf ve adetler, fikirler ve kanaatlerdir (Turhan, 1969: 45). Turhan'da kültür insanların ihtiyaçlarını karşılamada tatmin edici bir rol oynamaktadır. Turhan kültür ve medeniyet konusunda farklar olduğunu belirtmektedir. Ona göre; kültür

millidir ve bir millete aittir, medeniyet ise birçok millete aittir. Kültür kendiliğinden ve doğal bir şekilde ortaya çıkarken, medeniyet bireylerin iradeleri ile sonradan oluşturulmaktadır. Bu sebeple Turhan kültürü doğal, medeniyeti ise suni bir olgu olarak görmektedir (Turhan, 1994: 38).

Erol Güngör hocası Turhan'dan ve Gökalp'ten farklı olarak kültür ve medeniyet arasında bir ayırmadan yola çıkmamıştır. Ona göre kültür ve medeniyet konuları birbirinde ayrı mevzular değildir. Güngör kültürü; bir toplumun kendi problemlerini çözmek için benimsedikleri her türlü davranış biçimleri olarak tasvir etmektedir. Bu davranış biçimlerinin içinde inançlar, normlar ve toplumsal kıymetler yer almaktadır ve Güngör' n manevi kültür dediği bu unsurlar kültürü meydana getirmektedir (Güngör, 1978a: 33-34).

Kültür ayrıca Güngör'de bir toplumun hayat boyunca sosyal etkileşim yoluyla nesilden nesile aktardığı, topluma mensubiyet şuuru veren ve özel kimlik kazandıran unsurlardır (Tural, 1988: 52). Bu nedenle kültür Güngör'de geçmiş nesillerin sonrakilere bıraktıkları bir miras şeklinde vücut bulmaktadır (Güngör, 1993: 85). Güngör ayrıca kültürü maddi ve manevi olmak üzere ele almaktadır ve kültürel değişme meselesini incelerken kültürün bu yönlerine fazlaca vurgu yapmaktadır. Onun kültürü böyle incelemesi kültür ve medeniyet arasında bir ayırım olmamasından dolayıdır. Ona göre, maddi olaylar ile manevi olaylar sürekli etkileşim içindedir. Bu nedenle Türk modernleşmecilerin Batının tekniğini ve teknolojisini almakla manevi değişimlerin yaşanmayacağı yaklaşımlarının yanlış olduğu, kültürün maddi ve manevi unsurları ile bütün olduğunu ifade etmiştir.

Kültür kavramını eleştiren isim olarak Cemil Meriç, kültür kavramı yerine irfan kelimesinin kullanılmasını önermektedir. Çünkü ona göre kültür; kaygan bir kavramdır, ögelerinin çok olmasından dolayı çözümlenemez ve betimlenemezdir. Çünkü kültür, sabit bir yerde durmamaktadır (Meriç, 1986: 9). Bu nedenle Meriç, kültürü çok fazla tarifi olmasından ve bir netliğe eriştirilememesinden ötürü bu kalemuna benzetmiştir. Ayrıca Meriç, kültürü Batı'nın uydurduğu bir kavram olarak görmektedir ve kavramsallaştırmasını da bunun üzerine şekillendirmiştir. Ona göre kültür, Batı'nın düşünce sefaletini belgeleyen kelimelerden biri olup kaypak, karanlık ve samimiyetsiz içeriğe sahiptir (Meriç, 2013: 31). Ona göre Batı'daki manasıyla kültür, eski yasaları ve ölçüleri yok etmek gayesiyle hareket eden yeni bir dünya yaratma özleminden ibarettir.

Oysa Meriç’ e göre, Batı’nın “kültür” mefhumuna karşılık olarak Doğu’nun “irfan” mefhumu, çok daha geniş kapsamlı ve birleştirici bir mahiyete sahiptir. İrfan, insanın kendini tanıması, ön yargılarından kurtularak olgunluğa açılmasıdır ve dahi irfan insanı, insan yapan vasıfların toplamıdır (Meriç, 2015: 12).

Mehmet Kaplan’a göre de kültür; bir milleti millet yapan her türlü maddi ve manevi kıymetlerin, müesseselerin, sahaların bütünleşik adıdır. Kaplan’a göre maddi ve manevi tüm bu kıymetler milli kültür kavramının içine girmektedir. Kültür Kaplan’da maddi ve manevi her şeyi işlemek ve geliştirmek olarak tanımlanmıştır (Kaplan, 2010: 24). Ona göre, kültürler arasında alış-verişler olabilir lakin topluma şahsiyet özelliği veren bir kültür bulunması gerekmektedir. Kaplan, topluma şahsiyet özelliği veren kültürün milli kültür olduğunu söylemektedir ve milli kültürün bazı değer ve kıymetlerde teşekkül ettiğinin altını çizmektedir. Ayrıca Kaplan hiçbir kültürün saf bir kültür olmadığını medeni milletlerin de başka milletlerin kültürlerinden istifade ettiğini belirtmektedir. İlaveten Kaplan, kültürün vücut bulduğu yerler olarak şehir, müze ve kütüphaneleri görmektedir (Kaplan, 1985: 102-103).

1.1.1. Toplumun Mottosu Olarak Milli Kültür

Milli kültür kavramı, 19. yüzyılda Avrupa’da yaşanan modernleşme süreci ve ulus-devlet inşa süreçleri ile yaygınlaşan önemli bir olgudur (Aksoy, 2015: 84). Emre Kongar, milli kültür kavramının ortaya çıkmasının uluslaşma süreciyle anlam kazandığını belirtmektedir. Kongar uluslaşma sürecinin Batı Avrupa’da başlayan kapitalist ekonomi modelinin tüm dünyada egemen olması feodal beyliklerin ve ruhban sınıfına ek siyasi iktidara el koyan burjuvazi sınıfının doğuşuyla başladığını söylemektedir (Kongar, 1997: 32). Ulus-devletleşme süreci incelendiğinde temellerinin 1648 Westphalian düzeni ile atıldığı belirtilse de Fransız Devrimi sonrasında tüm dünyada yaygınlık kazandığı ifade edilebilir. Ulus-devlet, sınırları çizilmiş topraklar üzerinde yönetsel hüküm süren bir yönetim biçimi olarak tanımlanmaktadır (Giddens, 2000a: 28).

Ulus-devleti Ortaçağ devletlerinden ayıran en temel özellik ulus-devletin merkeziyetçi bir yapıda olması ve merkeziyetçi yapısından doğan gücünü yasama, yürütme ve yargı erkleriyle birlikte kullanmasıdır. Ayrıca vatandaşlık ilkesi doğrultusunda halkın yönetime katkı sunma hakkının olması diğer bir özelliğidir. Buradan yola çıkarak ulus-devlet,

meşruiyetinin kaynağını ulustan (milletten) almaktadır ve ulus-devletler, ulusları bir arada tutmak için kültürel alanda birliği inşa etmek zorundadır. Ulus-devletlerin devamlığı için toplumsal alanda kültürel bütünleşme kaçınılmazdır. Ulus-devlet için kültürel bütünleşme, sınırları belirlenmiş toprak parçası üzerinde yönettiği halkı kültür, değer, simge, mit, gelenek gibi öğeler ile etrafında birleştirerek sağlamaktadır (Öner, 2020).

Kültürel bütünleşme, ortak dil, tarih, coğrafya bilincinin inşa edilmesiyle gerçekleşmektedir (Gündoğan, 2002: 21). Bu noktadan hareketle milli kültür (ulusal kültür) kültürel bütünleşmenin sağlayıcı temeli olarak sanayi ile eş zamanlı gelişen ve ulus-devletin temelini oluşturan unsurları ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. Milli olmak, bir millete veya milliyete ait olmak demektir. Kültür, bir topluluğun kendisine özgü yaşayış, düşünüş, inanış ve davranış biçimini anlatmaktadır. En temel haliyle milli kültür de bir millete ait olan ve toplumların yaşamlarına devam edebilmeleri için gerekli olan sosyokültürel, hukuki, siyasi iktisadi, ahlaki, dini ve kendisine özgü nitelikleri kapsamaktadır.

Milli kültür anlayışı milletlerin varlık sebebi olan dil, düşünce, gelenek, görenek, sanat ve edebiyat gibi manevi kültür öğelerini kapsamaktadır. Bundan ötürü milli kültür milletlere, milli kimlik kazandıran ve diğer milletlerin kültüründen farklı özellikleri barındıran yapıdadır. Bunun yanında milli kültür kişileri, millet haline getirir. Şöyle ki topluluklar farklı etnik kökenlere sahip olsa da ortak coğrafyada yaşayarak ortak bir tarihi, kültürü ve değer yargılarını paylaşarak millet haline gelirler. Burada milletler arasında birliği ve bütünlüğü sağlayan, millete milli bir özellik kazandıran en önemli unsur milli kültürdür. Milli kültürün bu yönünü incelemeden önce millilik olgusundan bahsetmek oldukça elzemdir.

Türkçe sözlükte *milli* kelimesine “milletle ilgili, millete özgü, ulusal”, *millilik* kelimesine ise “milli olma durumu, ulusallık” şeklinde yer verilmektedir (Türk Dil Kurumu Sözlüğü). Oxford sözlüğünde *nation* kelimesi “aynı dil, kültür ve tarihe sahip tek bir hükümet altında belirli bir bölgede yaşayan bir grup insan olarak kabul edilen ülke” ve “nüfus” şeklinde ifade edilmektedir (Oxford Learner’s Dictionaries). Cahit Gelekçi’ye göre; milli kelimesinin yabancı dillerden Türkçeye aktarılmasında birtakım zorluklarla karşılaşmaktadır. İngilizce karşılığı “nation” olan kelime Türkçeye çevrildiğinde ulus

(millet) ya da bu kelimeden türetilen “national” kelimesi de ulusal (milli) olarak dönüştürülmektedir. Gelekçi, buradaki zorluğun temel nedenini ulusal ve milli kavramların Türkçede farklı şeyleri anlatmak için kullanıldığını ifade etmektedir olarak göstermektedir (Gelekçi, 2003: 26).

Milli kelimesi; bir millete ait olan ortak unsurların, her kültürde farklı biçimlenerek, değişik üsluplarda ortaya çıktığını ifade etmek için kullanılmaktadır. Ulus kelimesine ise sözlükte milli kelimesinin karşılığı olarak yer almaktadır (Türk Dil Kurumu Sözlüğü). İslami lügatte bir dine ve mezhebe bağlı topluluk anlamında kullanılan millet kelimesi, Osmanlı içinde yaşayan Ermeni, Hristiyan, Yahudi vb. dini zümreleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Eryılmaz’a göre Osmanlı’daki millet sistemi esasını İslam Hukukundan almaktadır. İslamiyet’te de din ve şariat anlamında kullanılan millet kelimesi Kuran’da da 15 yerde geçmektedir. (Eryılmaz, 1996: 17). Görüldüğü üzere milli kavramı çok daha fazla kapsayıcı ve aidiyet oluşturan bir anlam çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Atatürk, zengin hatıralar mirasına sahip bulunan, beraber yaşamak konusunda ortak arzu ve istekte samimi olan ve sahip olduğu mirasın korunmasına beraber katkı sağlayan topluma millet adını vermektedir (Tüfekçi, 1981: 149). Atatürk’e göre millet; dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve toplumsal birliktir. Bu doğrultuda Atatürk, Türk milletini meydan getiren unsurların siyasi birlik, dil birliği, yurt birliği, ırk ve menşe birliği, tarihi yakınlık, ahlaki yakınlık olduğunu belirtmektedir. Ona göre bu unsurlar Türk milletinin kuruluşunda değer ifade eden ilkelerdir. Aynı zamanda bu unsurlar milletlerin milli karakterleri doğrultusunda şekillenmektedir.

Her millette dil, din, gelenek, görenek, sanat ve tarih, kültürün ögesidir ancak her millette aynı minvalde önemli değildir (Eroğlu, 1977: 348). Örneğin Türk kültüründe çok değerli olan tarih kavramı Amerikan kültürü için aynı önemde değildir. Atatürk milleti, coğrafya ve kültür üzerinden tanımlayarak kültür birliğinin önemi üzerinde durmaktadır. Ayrıca dili, bir milletin hazinesi olarak görmekte ve Türk milletinin kalbini ve zihnini yansıtan yegâne unsurun Türk dili olduğunu ifade etmektedir. Buna ek olarak Türk milletinin oturduğu ve yaşadığı toprak parçasının şanlı bir geçmişi olduğunu, kudretli ataların bu topraklara sakladığı mukaddes sırların var olduğunu söylemektedir (Saraç, 2006: 17).

Mustafa Kemal Atatürk, millet tanımlamasını kültür birlikteliği üzerinden şekillendirmekte ve bu devletin temelini kültür olduğunu söylemektedir. Atatürk'e göre milli kültürün oluşmasında milletin; milletin oluşmasında da milli kültürün önemli bir payı vardır. Millî Mücadele döneminde atılan her adımda bu sebeple millilik temelinde gerçekleştirilmiştir. Her türlü esaret ve baskıya rağmen güçlü milli kültüre sahip olan toplumlar varlıklarını koruyabileceklerdir (İnan, 1969: 18-24). Türk harsı (kültürü) üzerinde ısrar eden Atatürk, Türk milletin ve devletin bekasını oluşturduğunu, milli harsını ihmal eden milletlerin geleceklerini de yok ettiklerini vurgulamıştır. Türklerin her şeyden evvel hars-ı millilerinde çok kuvvetli olduklarını ve dahi bu kuvvet sayesinde zamanın vurduğu darbelere karşı mevcudiyetlerinin korumaya muvaffak olduklarını ifade etmektedir (Akçiçek ve Karayaman, 2007:71). Türklerin milli değerleri ve aneleri, İslam ile de uyumlu olduğundan dolayı tarihte Türkler, Türk İslam medeniyetine sahip olmuşlardır.

Dil, milli kültürün önemli unsurları arasında yer alır. Dil olmadan öteki unsurların meydana gelmesi ve kuşaklar boyu aktarılması mümkün değildir. Dil, duygu ve düşüncüyü insana aktaran bir vasıta olduğu için, duygu ve düşünce birliği dil ile gelişmektedir. Kendi milletin tarih ve kültürünü öğrenmek ve incelemek isteyen her millet dilini bilmek zorundadır. Çünkü bir dil, onu kullanan milletin kafa yapısını, düşünce tarzını, zihninin nasıl çalıştığını ve mantık kurgularını ortaya koymaktadır (Uyar, 2020). İnsanlık tarihi açısından dil, bir milletin bütün fertlerinin bilmesi, benimsemesi, koruması ve geliştirmesi gereken milli kültür hazinelerinden biridir. Tarih, milletin mirası ve bugüne aktarılan hatırasıdır. Bir milletin nereden gelip nereye gittiğini gösteren aynadır. Tarih, fertler arasında kader birliğini ortaya çıkararak aynı millete mensup insanların geçmişleri hakkında bilgilenmesini sağlamaktadır (Uyar, 2020). Bu nedenle her millet kendi tarihini çok iyi bilmeli ve ona sahip çıkmalıdır.

Milli kültür öğeleri içerisinde yer alan bir diğer unsur dindir. İnsanlık tarihinde din milletler üzerinde ciddi bir hakimiyet kurmuştur ve doğduğu kültürün temel unsurlarından etkilenmiştir (Uyar, 2020). İlk dönem İslam tarihindeki cami mimarisi ile günümüz cami mimarisi arasında farklılıklar olduğu gibi, Türk camii mimarisi ile herhangi bir Afrika ülkesindeki camii mimarisi arasındaki farklılıklar kültürün dini yapı üzerindeki etkisini somut bir şekilde göstermektedir (Bingöl, 2011). Gelenek ve görenek

de milli kültürün en önemli unsurları arasında değerlendirilmektedir. Gelenek ve görenek, bir milletin geçmişten getirdiği inanç ve davranışların tümüne verilen isimdir. Geçmişten izler barındıran gelenek ve görenekler, milli kültürü beslemekte ve nesillere aktarılmaktadır. Türk milletinin gelenek ve göreneklerinin içinde düğün dernek, yöresel kıyafetler, yemekler, toplumsal alışkanlıklar, kız isteme törenleri, nişan, söz ve sünnet benzeri törenler bulunmaktadır (Uyar, 2020).

Milli kültür unsuru olarak sanat; bir milletin, güzeli yaratma, bulma tarzı ve milletin ortak zevkinin ifade ediş biçimidir. Bu doğrultuda sanat, bir duygunun, tasarımın ya da niteliğin belli yöntemlerle belirtilmesi ya da yaratılması demektir (Gurur, 2013). Sanat; edebiyat, resim, mimari, heykel vb. alanlardan oluşmaktadır. Bu alanlar altında belirli bir kültür içinde yetişen sanatçı tarafından sanat eserleri ortaya konulmakta ve o kültürün özellikleri kuşaklar boyunca taşınmaktadır. Böylece milli kültürün devamlılığı sağlanmaktadır. Örneğin; Mimar Sinan'ın yaptığı Edirne'deki Selimiye Camii, dünya mimarlığının o zamana kadar eriştiği en yüksek aşama olarak değerlendirilmekte ve o kültürün özelliğini günümüzde de ortaya koymaktadır (Gurur, 2013). Milli kültürü oluşturan ana öğelerden biri de dünya görüşüdür. Milletlerin hayat felsefesini ortaya koyan dünya görüşü, sosyal ve ruhî olaylar karşısında milleti oluşturan fertlerin tutum, zihniyet ve davranış bakımından ortak özelliklerini yansıtmaktadır. Bu ortak tutum ve davranışları, o milletin dünya görüşünü oluşturmaktadır. Her millette değerler ve değer yargıları farklılık göstermektedir. Örneğin; askerlik, kahramanlık, aşk, namus, temizlik, ahlak, ölüm, eğlence vs. gibi kavramlar her millette farklı algılanmakta ve değişik davranışlarla karşılanmaktadır (Uyar, 2020).

Akademik düzlemde milli kültür ve millilik kavramlarıyla ilgili çalışmalarda Türk sosyolojisi geleneğinde Ziya Gökalp'in önemli bir yeri bulunmaktadır. Gökalp, topluluk içinde aynı dil ve kültüre sahip insanların bir araya gelmesiyle milletin oluşacağını belirtmektedir. Ziya Gökalp'e göre milli kültür, maddi ve manevi tüm unsurları ile millet hayatının bütününe ifade etmektedir. Maddi ve manevi unsurlar halkın geleneklerinden, örflerinden sözlü ve yazılı edebiyatından, dilinden, dininden, musikisinden, güzellik duygusu ve ahlakından oluşmaktadır. Orhan Türkdoğan'a göre milli kültür üç ayrı alanın birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu alanlar; felsefe, din, edebiyat ve ilim gibi alanlarda etkili olan milli başarılar ve kültürel ürünler; milli ölçekte faaliyet gösteren iktisadi, dini,

idari toplumsal kurumlar ve bir milletin üyesi olan tüm bireylerin sergilediği ortak davranış kalıplarıdır (Türkdoğan, 2004: 26).

Nurettin Topçu milli kültürün ilim, felsefe, sanat ve din tarafından yaşatıldığını söylemektedir. Her toplumun veya milletin, kendi içinde birçok mesele paylaşmakta olduğunu ve bu paylaşımı da kendi özellikleri doğrultusunda şekillendirdiğini belirtmektedir. Böylece milli kültür şahsiyet kazanmakta ve milli kültür onu oluşturan toplumun ya da milletin malı olmaktadır (Topçu, 2018: 20). Mehmet Kaplan'a göre de milli kültür; bir milleti millet yapan her türlü maddi ve manevi kıymetlerin, müesseselerin, sahaların bütünleşik adıdır. Kaplan'a göre milli kültür; birçok değerden oluşur ve bu değerler asıl anlamını bir bütün halinde hareket ettiğinde kazanır. Bunlar din, dil, örf ve adetler, dünya görüşü, tarih, sanat, edebiyat ve coğrafyadır (Kaplan, 2010: 24). Ancak Kaplan'da bu öğelerin en değerlisi dildir. Çünkü dil, bir millet için binadaki temele benzemektedir. Temeli sağlam olmayan bina çökmeye mahkumdur. Bu doğrultuda diline gerekli önemi vermeyen milletlerde, milli kültürlerine sahip çıkmak konusunda zorlanmaktadır.

1.1.2. Kültürün Yeni Halesi Küresel Kültür

Çok boyutlu bir süreç olarak küreselleşme, geçmişten günümüze gelinceye kadar ekonomik boyutuyla birlikte değerlendirilmiştir. Ancak küreselleşmenin etkilediği alanların sınırsızlığı bu olgunun başka alanlarda da etkilerinin olduğunu ortaya koymuştur. Bu alanların başında siyasi, sosyo-kültürel, teknolojik ve ekolojik konular gelmektedir. Her alanı farklı düzeylerde etkilen bu süreç günümüz ortamı düşünüldüğünde özellikle kültürel ve toplumsal yaşam üzerinde derinlemesine izler bırakmıştır. Kültürel küreselleşme olarak tanımlanan bu olgu; dünyanın herhangi bir yerinde üretilen bilgi, imge veya sembolün küresel etkileşime girerek diğer toplumlar üzerinde kültürel farklılıkları homojenize ederek düzleşme eğilimi oluşturması olarak tarif edilmektedir (Varol ve Tayanç, 2017). Başka bir ifadeyle farklı özellikleri bünyesinde barındıran toplulukların tek bir tipe dönüşmesine kültürel küreselleşme denilmektedir. Kültürel anlamda yaşanan küreselleşme özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ivme kazanmıştır. Bu ivme genellikle güçlü devletlerin kendi kültürlerini kitle iletişim araçlarıyla toplumlara empoze etmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Bu durum birtakım yeni kavramların ortaya çıkmasına ve küresel literatürde

tartışılmasına neden olmuştur. Bu kavramların en başında da küresel kültür kavramı gelmektedir.

Küresel kültür; genel anlamıyla yerküre üzerindeki herkesi içine alan tek bir kültüre karşılık gelmektedir ve küreselleşmenin getirdiği iletişim gücünün etkisiyle birlikte batı kültürü temelinde homojen bir kültüre işaret etmektedir (Koçdemir, 2005: 294). Bu kültür, kültür endüstrisi tarafından marka, moda ve eğlence gibi popüler kültür öğeleri şeklinde üretilen ve kitle iletişim araçlarıyla toplumlara empoze edilen Anglo-Amerikan kültürüdür. Amerikanlaşma olarak alanyazında anılan tek kültür Soğuk Savaş sonrası konjonktürel ortamda ve Amerikan hegemonyası ile yaygınlık kazanmıştır (Akkaş, 2020: 566). Dünyanın her bir köşesini etkileyen Amerikan kültürü, emperyalist güçlerin güdümünde ve özellikle de kapitalizm aracılığıyla tüketim üzerinden bireylerin alışkanlıklarını şekillendirmektedir. Bu durum toplumların günlük aktivitelerinde ve rutin haline gelen alışkanlıklarında kültürel benzeşmeleri meydana getirmektedir. Kültürel benzeşmelere bakıldığında kültürel bir hegemonyanın varlığı rahatlıkla görülmektedir. Bu hegemonya tüm dünyada tekel haline gelmiş birkaç şirketin desteğiyle tüketim kültürü şeklinde sağlanmaktadır. Tüketim kültürü, kitleler üzerinden tüm dünyaya pazarlanmaktadır.

Kitle kavramı, kapitalist üretim modeline geçilmesiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Kapitalist üretim modeli birçok alanda yenilikleri meydana getiren bir süreç olması kadar kendi meşruiyetini sağlamak adına yeni bir insanı ve yeni bir toplumu meydana getirmiştir. İşte kitle kavramı böyle bir düşüncenin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Kitle kültürü kavramı ise; sanayileşmenin hız kazanmasıyla birlikte emeğin ücrete tabi olduğu, kentsel mekanların kitlesel çekim merkezleri haline getirildiği yeni bir yaşam biçimini ifade etmektedir (Güneş, 2004: 101). Kitle kültürü, kitle iletişim araçlarıyla üretilen standartlaşmış kültürel ürünlerdir ve bu ürünlerin kullanımında veya tüketilmesinde kitlesel tutumlar belirleyicidir (Mutlu, 2001: 2015-2016).

Sanayileşmeyi izleyen yıllarda ortaya çıkan kitle kültürü kavramı, 20. yüzyıla gelindiğinde “kültür endüstrisi” kavramı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu yeni kavramı kullanan ilk isim 1947’de Horkheimer’la birlikte “Aydınların Diyalektiği” eserini kaleme alan Adorno’dur. Adorno, kültür endüstrisi kavramını sahte keyif veren yapı anlamında kullanmaktadır. Şöyle ki Adorno ’ya göre, yaşanan dünya kötü bir

dünyadır ve insanların bu dünyayı olumlu algılaması için, kendilerini evlerinde hissetmeleri, kendilerini yabancı hissetmemeleri gerekmektedir. Bu geçici keyifli üreten ise kültür endüstrisidir. Kültür endüstrisi ürettiği bu geçici keyiflerle insanların düşüncelerini ve gerçekliklerini değiştirmektedir (Sarı, 2006: 50). Kültür endüstrisinde bireyler, tüketimin nesnesi haline gelmekte ve bu doğrultuda ürünler, tüketicilerin kullanımına sunulmaktadır. Kültür endüstrisi, tüketme odaklı bir perspektifle bireylere sürekli yeni ihtiyaçlarının olduğu hatırlatmaktadır (Yahyagil, 2019: 103). Bunun için bireylerin yeme-içme, alış-veriş ve eğlence alışkanlıklarına kitle iletişim araçlarıyla doğrudan müdahalede bulunarak onların boş zaman aktivitelerini ve yaşam tarzlarını inşa etmektedir.

Kültürel alanda yaşanan gelişmelerle ortaya çıkan yeni standart yaşam tarzları küreselleşme sürecinin hız verdiği iletişim alanında yaşanan değişim ve dönüşümlere paralel olarak gelişmiştir. Tüketimi önceleyen tekellerin en önemli enstrümanı, küresel iletişim araçlarıdır. Özellikle küreselleşmenin başladığı yıllarda kitle iletişim araçları ve medyanın, tekelleşen şirketlerin elinde olması, tüketim kültürünün yayılmasında bu şirketlere fayda sağlamıştır. Günümüz şartları içinde de bu durum değerlendirildiğinde yeni medya araçları ile bilhassa da sosyal medya aracılığıyla küresel şirketler, toplumlar üzerinde tüketim odaklı hedeflerini gerçekleştirmektedir. Bu adımları hayata geçirmek adına da sayısızca araç kullanmaktadır fakat en önemli araçlarının başında popüler kültür gelmektedir.

Popüler kültür kavramı incelendiğinde kavramın tarihsel bir derinliği yoktur. Popüler kültür; kültür olgusunun ve değişen toplumsal koşullara mukabil sanayi toplumlarında özellikle de kitle iletişim araçlarının yaygınlığıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Popüler kültür, toplumun doğal seyrinde kümülatif olarak oluşmamış aksine yeni bir kültürün dayatılmasıdır (Güneş, 2004: 106). Kültür endüstrisinin ve küresel kültürün bir aracı olarak popüler kültür, gündelik hayatlarda yeni pratikleri inşa etme noktasında başvurduğu en kuvvetli vasıta. Popüler kültürün temelinde tüketicileri sürekli kontrol altına tutma güdüsü yatmaktadır (Storey, 1998: 2). Popüler kültür unsurları hem kökeni hem de içeriği bakımından incelendiğinde Amerikan kültürü olduğu belirtilebilir.

Popüler kültür, küresel ölçekteki McDonald's, Adidas, Disney, Warner Bros, Universal, CNN, BBC, Apple, Coca Cola gibi şirketler tarafından yayılmaktadır. Bu şirketler

tarafından üretilen tüketim nesneleri bireylere kitle iletişim araçları ve sosyal medya ile ulaştırılmaktadır. Bu ulaştırma kimi zaman doğrudan bilince hitap eden yöntemlerle olurken kimi zamanda bireylerin farkına bile varamadığı şekillerde bilinçaltına işlemek yoluyla sirayet etmektedir. Bu noktada kültür endüstrisi popüler kültür öğeleri olan TV dizileri, reklamlar, programlar, filmler aracılığıyla bu aktarımı gerçekleştirmektedir.

Günümüzde çok daha fazla egemen olan bu anlayış yeni medya araçları ile özelde de sosyal medyanın gücüyle bu iletimi sağlamaktadır. Bu kültür popüler hayatın, eğlencenin ve dinlenmenin yeniden inşasını doğrudan etkilemektedir (Aktı, 2012). Bu durum küresel şirketlerin yani küresel kültürün bireylerin gündelik yaşamlarına erişebilmesine ve farklı kültürlerde benzer yaşam biçimlerini şekillendirmektedir. Bu da kültürel noktada farklılıkların ve çeşitliliklerin olduğu anlayışının aksine kültürel bir düzleşmeye toplumları sürüklemektedir.

Batı kültürünün ihtiva ettiği içerikler, değerler ve zihniyetler küresel kültürün araçları aracılığıyla, milli kültürü zayıf ülkelere empoze edilmektedir ve bu da zamanla milli kültürlerin aşınmasına sebep olmaktadır (Mahiroğulları, 2005). Batı kültürünün bu şekilde tüm dünyaya yayılması kültürel homojenleşme sürecini yani tektipleşme sürecini beraberinde getirmektedir. Kültürel homojenleşme sürecini anlatmak için kullanılan kavramlardan biri George Ritzer'ın "McDonalddlaşma" kavramıdır. Ritzer' a göre McDonalddlaşma süreci, küresel ölçekli fast-food restoranlarının temelinde yer alan ilkelerin ilkin Amerika toplumunda daha sonrasında dünyanın diğer kalanında egemen olması durumudur. Ritzer, bu süreci dört aşama olarak ele almaktadır. Bunlar; verimlilik, hesap verebilirlik, tahmin edilebilirlik ve kontrol edilebilirliktir. Verimlilik; günlük hayattaki istek ile doyum arasındaki sürenin kısılmasıdır. Hesap verebilirlik; paranın, zaman ve emek karşılığındaki değerinin ölçülebilmesidir. Tahmin edilebilirlik; sunulan ürünlerin standartlaşması sonucunda tüketicinin alternatif bir ürünü aklına bile getirmemesidir. Son olarak kontrol edilebilirlik ise McDonalddlaşma sürecinde geliştirilen teknolojilerin, tüketicuyu kolaylıkla kontrol etmesidir. Ritzer, özellikle restoran zincirlerinde kullanılan renklerin ve şekillerin her birine tüketici farkında olmasa da algısında bir karşılığı olduğunu söylemektedir. Ayrıca Ritzer, bu sürecin yalnızca restoran sanayisini etkilemekle kalmayıp birçok alanı da etkisi altına aldığını ifade etmektedir.

Ona göre bu alanlar; eğitim, sağlık, seyahat, zevk ve eğlence, politika, aile gibi toplumu ilgilendiren diğer alanlardır (Ritzer, 2011: 23-34).

Ritzer homojenleşme sürecini, fast-food zincirleri üzerinden anlatmış olsa da onun asıl vurgulamak istediği gerçek küresel bir kültürün var olduğu ve toplumları hegemonyası altında tuttuğudur. Ritzer'a göre Kültürün McDonalddlaşması, Amerikanlaşması olup milli kültürün, Amerikan kültürü haline dönüşmesini anlatmaktadır (Ritzer, 2017: 316). Kültürün Amerikanlaşması, tüketim odaklı bir dünyanın yaygınlaşmasını ve insanlığın geleceğini de tüketmesini içermektedir.

1.2. Tam Bağımsızlık Kavramı

Uluslararası arenada bağımsızlık bir devletin varlığını sürdürmesi için gerekli olan önemli unsurlardan biridir. Bu unsuru sorgulamadan önce kavramsal olarak bağımsızlığın ne demek olduğunu ortaya koyulması gerekmektedir. Bu doğrultuda “bağımsız” sözcüğü Latince 'de *liber* , İngilizce 'de *independent* , İtalyanca 'da *indipendente* , Fransızca 'da *indépendant* , Almanca 'da *unabhaengig* terimleri ile ifade edilmektedir. Bağımsızlık Osmanlıca' da *müstakil* demektir. Merriam-Webster Sözlüğünde bağımsız sözcüğü; “kendi kendini yönetme, birinin görüşleri veya davranışlarında rehberlik için başkalarına bakmamak ve özgürlük arzusunu göstermek” anlamını içermektedir (Merriam-Webster). Oxford Sözlüğünde; “bir ülkenin kendi hükümetine sahip olması” , “diğer insanların yardımına ihtiyaç duymadan bir şeyler yapmak” ve “kendinden emin ve özgür olmak” şeklinde ifade edilmektedir (Oxford Learner's Dictionaries).

Bağımsız kelimesi Türkçe sözlükte ise “davranışlarını, tutumunu, girişimlerini, herhangi bir gücün etkisinde kalmadan düzenlemek” şeklinde ifade edilmiştir (Eren ve Gözaydın, 1988: 127). Bağımsızlık kelimesi ise bağımsız olma durumu ve istiklal kelimeleriyle anlatılmaktadır. Ayrıca bu açıklamaya ek olarak davranışlarında başka birine bağlı (bağımlı) olmayan, kendi başına olan, kendini kimsenin buyruğu altında saymayan, davranışları herhangi bir şekilde kösteklenecek bir durumda olmayan ve insan haklarını özgürce kullanabilen anlamlarında da kullanılmaktadır (Tuğlacı, 1971).

Türk Dil Kurumu'nun Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğünde; bir kişi, toplumsal küme ya da toplumun ekonomik, siyasal ve kültürel bakımlardan başka kişi, küme ya da toplumların güdüm ve yönetimi altında bulunmaması durumu bağımsızlık olarak ifade

edilmiştir (Yüksel, 2008: 23). Bunun yanında Devletler Hukuku'na göre de diğer bir devlete veya milletlerarası bir kuruma uydu olmamak, ya da milli hayat bakımından bağımlı bulunmamak olarak tarif edilmektedir (Saraç, 2006: 116). Görüldüğü üzere bağımsız ve bağımsızlık kelimesiyle ilgili sözlüklerde yer verilen açıklamalar genellikle yetkinin kendinde olması ve bu yetkiyi hiçbir güce danışmadan kullanabilme iradesi olarak ifade edilebilir.

Bağımsızlık, devlete tanınan milletlerarası bir haktır. Bu hak doğrultusunda bağımsız devletler kendisine verilen yetkileri serbestçe kullanmaktadır. Bu serbestliği de ona sağlayan yegâne kuvvet egemenliktir. Bir devletin hiçbir zorlama ve etki altında olmadan, kendi yönetimini kendisinin belirlemesi bağımsız hareket ettiğinin en önemli göstergesidir. Bir devletin bağımsız hareket edebilmesinin yolu da egemenlik hakkını kullanabilmesinden geçmektedir. Ancak bağımsızlık ve egemenlik arasında ince bir farkın olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Egemenlik; bir devletin sahip olduğu topraklarda mutlak ve güçlü bir şekilde yönetim sağlayabilmesidir. Bağımsızlık ise; bir devletin veya milletin, başka hiçbir gücün kontrolü altında kalmaksızın yaşaması ve geleceğine karar vermesidir. Yani bağımsızlık devlet yönetimindeki karar gücünü, egemenlik ise başka devletlerin güdümünde olmamayı ifade etmektedir. Buradan hareketle her ne kadar birbirinden farklı kavramlar gibi dursa da egemenlik ve bağımsızlık arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bu sıkı ilişkiye dikkat çeken Hugo Grotius, egemenliğini yitiren devletin bağımsızlığını da kaybedeceğini söylemektedir. Aynı zamanda egemenliği güç kavramıyla da açıklayan Grotius, bir ülkenin kendini ilgilendiren bir konuda, aldığı kararda başka bir güçten etkilenmemesi ve kendi kaderini tayin etme erkine sahip olması, o ülkenin bağımsızlık göstergesi olduğunu belirtmiştir (Grotius, 2001:48-49).

Egemenlik ve bağımsızlık arasında ilişkiye bakıldığında milli egemenlik ve devletin egemenliği ilkeleri ön plana çıkmaktadır. Milli egemenlik, milletin kendi kaderini tayin etmesi ve kendisini yönetecek olanları bütün baskılardan uzak seçmesi şeklinde kavramsallaştırılmaktadır. Diğer bir ifadeyle millî egemenlik, bir milletin bağımsız olarak kendi kararıyla hareket etmesi, hiçbir zorlama ve etki altında olmadan kendi yönetimini kendisinin belirlemesidir. Milli egemenlik ilkesinde egemenliğin sahibi yalnızca millettir.

Yani egemenlik millete ait olan genel iradeyi yansıtmaktadır. Bu irade milletindir ve dahi milletin bir araya gelmesinden ve kaynaşmasından meydana gelmiştir.

Milli egemenlik ilkesine göre millet kurumlarını geliştirmek, anayasal yapısını ve hükûmet şeklini yenilemek istediği zaman bu istencini hiç kimseye danışmadan bağımsızlık çerçevesinde kullanmaktadır. Egemenlik ve bağımsızlık arasında ilişkinin bulunduğu diğer yere devletin egemenliğidir. Bir devletin egemenliği, diğer devletler karşısında bağımsız ve kendi sınırları içinde meşru egemen olması, kendi kendini yönetmesi, iç ve dış politikasını özgürce saptayabilmesidir. Bu noktada bir devletin meşru egemen olmasının en önemli koşulu bağımsızlıktır. Yani bir devlet ancak tam bağımsız olduğu zaman hem egemen hem de muktedir olmaktadır.

Bir devletin veya milletin tam bağımsızlığı ekonomi, siyaset, askeri, enerji, teknoloji ve kültür alanlarında başkalarının müdahalede bulunamaması anlamına gelir. Bunlardan birinde bağımlı olunması ya da etki altında kalması o ülkenin ve milletin bağımsız hareket edebilmesini engellemektedir. Bu hususta Mustafa Kemal Atatürk'te siyasi, ekonomik, askeri, kültür vb. konularda bağımsızlıktan mahrum olunmasını devletin ve milletin bağımsızlığındaki mahrumiyet anlamına geldiğini belirtmektedir (Kocatürk, 1999: 204). Bağımsızlık düşüncesi Türk tarihi içinde incelendiğinde Türk devlet geleneğinin temelini oluşturmaktadır.

Osmanlı'nın son dönemlerinde birçok noktada düşülen bağımlılık durumunu eleştiren Atatürk, tam bağımsızlık anlayışını da bu doğrultuda Türkiye Cumhuriyeti Devletinin emperyalizme karşı gerçekleştirmesi gereken milli bir amaç dairesi içinde ele almıştır. Onun düşüncesine göre bir ülkenin tam bağımsızlığı için tek başına ekonomik bağımsızlık ya da siyasal bağımsızlık yeterli değildir. Bir devletin tam bağımsızlığı için kültür, adalet ve diğer alanlarda da bağımsızlığın sağlanmış olması gerekmektedir. Ayrıca ona göre bu alanlarda topyekûn bağımsızlığın sağlanıyor olabilmesi için ülkenin tüm güç unsurlarında millileşme sağlanmalıdır. Diğer bir ifadeyle bu unsurlar millet tarafından geliştirilmeli ve ilerletilmelidir. Bu noktada Atatürk, güç unsurlarının millileştirilmesi tabiriyle ülkenin kendi öz kaynaklarına dayanarak kendi bilimsel ve entelektüel birikiminden beslenmesini kastetmektedir.

1.2.1. İstiklal ve İstikbal Mücadelesi Olarak Atatürk'ün Tam Bağımsızlık Anlayışı

Bir devletin veya milletin tam bağımsızlığı ekonomi, siyaset, askeri, enerji, teknoloji ve kültür alanlarında topyekûn olarak gerçekleşmelidir. Bunlardan birinde bağımlı olunması ya da etki altında bulunulması, o ülkenin ve milletin bağımsız hareket edebilmesini engellemektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluşunda da öncü rol oynayan bu temel prensibin tek amacı, bağımsız bir Türk devleti ve milleti inşa etmektir. Bu hedefin gerçekleştirilmesinin önünde en büyük engel ise emperyalist devletlerin emelleri olup devletin zayıf gördüğü alanlarına müdahalede bulunarak etki altına almaya çalışmaktadırlar.

Sömürgecilik tarihinin kısa bir çerçevesi çizildiğinde ve etkileri değerlendirildiğinde; ilk olarak coğrafi keşifler ve Amerika kıtasının keşfiyle bu sürecin başladığı görülmektedir. Bu sürecin temelleri Avrupalı devletlerin kendi öz kaynakları dışında yeni keşfettiği yerlerden yer altı ve yer üstü zenginliklerini, kendi ülkelerine taşımalarıyla olmuştur. Sömürgecilik zihniyeti, 19. yüzyıldan itibaren tüm dünyayı etkileyen Sanayi Devrimi ile birlikte hız kazanarak yeni açılımlarla ve yeni araçlarla emperyalist hedeflerine devam etmiştir. Bu dönemden sonra gelişmiş ülkeler geliştirmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerde bulunan hammadde ve kaynakları kendi hegemonyası altına alarak emperyalist hedefler ile sömürge imparatorlukları haline dönüştürmüştür. İngiltere; Sudan, Hindistan, Mısır, Avusturalya, Yeni Zelanda gibi coğrafyalara hükmetmiştir. Fransa; Fas, Cezayir, Tunus ve Güney Afrika ülkelerini hakimiyeti altında tutmuştur. İspanya ve Portekiz; Afrika, Güney Amerika ve Hint Okyanusunda, Ruslar ise Kafkasya, Sibirya ve Orta Asya'da nüfuz alanı elde etmiştir. Bunun yanında Almanya, Belçika ve Hollanda da bu sömürge imparatorluğunda yer almıştır (Yılmaz, 2007: 43). Günümüze gelindiğinde ise Amerika Birleşik Devletleri küreselleşme ile birlikte sermaye gücünü arttırmada, sert ve yumuşak gücü kullanarak tek egemen güç olma yolunda dünyayı etkilemeye çalışmaktadır.

Sömürgecilik tarihi içinde yaşanan bu gelişmeler Batı'da yükselme ve refah Doğu'da ise yoksulluk ve yoksunluğa yol açmıştır. Özellikle 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan mali sıkıntılar ve beraberinde gelen ekonomik darboğaz, hem sınai hem de tarımsal üretim konusunu derinden etkilemiştir (Erdem, 2006: 14). 17. yüzyıldan itibaren imparatorluğun gelir kaynaklarının başını çeken toprak sistemindeki bozulmalar Osmanlı aleyhindeki gelişmelerin başlangıcı olmuştur. Dış ticarete Batılı

ticaret şirketlerinin hakimiyetiyle birlikte Osmanlı ticaret gücünü kaybetmeye başlamış ve yüzölçümü bakımından hakimiyeti altında olan toprakların genişliği kadar o toprakların yer altı-üstü zenginliklerinin de geniş olmasından dolayı Batılı ülkelerce hammaddelerin merkezi olarak görülmüştür (Berkes, 1997: 18). Osmanlı İmparatorluğu Batılılar açısından açık bir hedef haline gelerek sömürgeciler, iç ve dış meselelerde Osmanlı Devletine müdahale etmişlerdir.

18. yüzyıldan itibaren ekonomik darboğazdan kurtulmak üzerine Osmanlı birtakım tedbirlerle ve mali politikalarla bu durumu aşmaya çalışmıştır. Ancak girdiği savaşları kaybeden Osmanlı, 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren kalkınamamasının sebebi kurumsal yapılardaki bozulmalarda görülmüş ve Batı menşeli yeni kurumlar oluşturulmuştur (Berkes, 1997: 15). Osmanlı'nın reform çabaları Avrupa sanayi devriminin etkilerini karşılayamamış ve Batılı ülkelerin sömürge hedefinden kurtulamamıştır. Berkes'e göre, Osmanlı'nın başarı sağlayamamasının sebebi yönetsel ve yöresel kavgalar nedeniyle siyasi bütünlüğün sağlanamamış olması ve Batıda özellikle de Balkanlardaki çatışmaların içinde bir anda kendini bulması ve Batılı devletlerin ekonomik ve politik uydusu haline gelmesidir (Berkes, 1997: 20-22). Osmanlı kalkınmasının önünde kurumsal yapıların olduğu bürokratik düşünce nedeniyle Batılı ülkelere para, insan ve makine yardımları alınarak kalkınma sağlanmaya çalışılması, Batılıların sömürgeci iştahlarını kabartmıştır. Özellikle kapitülasyonlar ve dış borçlar Osmanlı Devleti için bir mikrop haline gelmiş ancak kesilip atılması Cumhuriyet dönemine kalmıştır.

Atatürk tam bağımsızlığın önemini vurgulamaktadır. "Türk'ün haysiyeti, izzeti nefis ve kabiliyeti çok yüksektir. Böyle bir milletin esir yaşamaktansa mahvolması evladır. Binaenaleyh ya istiklal ya ölüm!" sözleriyle tam bağımsızlığı vurgulamaktadır (Atatürk, 1951:13). Atatürk'ün bağımsızlık anlayışında öne çıkan mesele bağımsızlığın hayati bir öneme haiz olmasındandır. Ona göre bağımsızlık, haysiyetli ve onurlu yaşamının temel şartıdır ve bağımsızlık olmadan bir milletin beka mücadelesinde yenilmesi mukadderdir.

22 Haziran 1919 yılında ulusal egemenlik anlayışına dayanan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin tam bağımsızlık temelini oluşturan Amasya Genelgesinde Atatürk, ülkenin bütünlüğü milletin bağımsızlığının tehlikede olduğunu ve milletin bağımsızlığının yine millet eliyle sağlanacağını belirtmiştir (T24, 2019). Bildirgeyle birlikte bağımsızlık

meselesi, ilk defa sistematik biçimde ele alınmış ve bundan sonraki toplanan genelgelerin referansı olmuştur. Bu yol haritası Cumhuriyet'in kuruluşunun da temel parolası olarak değerlendirilmiş ve atılan adımlar bu istikamet üzerinde şekillenmiştir.

Atatürk'ün tam bağımsızlık düşüncesi, Osmanlı'nın son dönemlerinde şekillenmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinin amacının öncelikli hedefi, emperyalizme karşı gerçekleştirilen bir egemenlik olmuştur. Tam bağımsızlık Atatürkçülüğün ana ilkelerindendir. Bu sebeple Atatürk'ün düşüncelerinde geniş bir yer edinmiştir. Onun düşüncesinde bir ülkenin tam bağımsızlığı için tek başına ekonomik bağımsızlık ya da siyasal bağımsızlık yeterli değildir. Bir devletin tam bağımsızlığı için kültür, adalet ve diğer alanlarda da bağımsızlığın sağlanmış olması gerekmektedir. Ayrıca ona göre bu alanlarda topyekûn bağımsızlığın sağlanıyor olabilmesi için ülkenin tüm güç unsurlarında millileşme sağlanmalıdır (Kocatürk, 1999: 204). Diğer bir ifadeyle bu unsurlar millet tarafından geliştirilmeli ve ilerletilmelidir. Atatürk, bağımsızlık anlayışını Türk milletinin iradesine dayandırmakta ve milletin iradesi dışında hiçbir gücün varlığını kabul etmemektedir.

Atatürk bir ülkenin bağımsızlığının millileşmekten geçtiğini belirtmekte ve bağımsızlığın, millet eliyle korunacağı vurgulamaktadır. Onun düşüncelerinde millileşmenin ilk adımı Misak-ı Milli sınırları içinde tam bağımsız bir ülkenin kurulmasıdır. Tam bağımsız bir ülkenin kurulması içinse askerî, siyasi, teknolojik, kültürel, ekonomik ve hukuksal alanlar dahil olmak üzere ülkenin tüm güç unsurlarında bağımlı olmaması gerekmektedir. Bu zorunluluk sadece söylemde değil hayatın her alanında gerçekleştirilmelidir.

Atatürk'ün bıraktığı bu noktadan hareketle Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren tüm güç unsurlarının birlikte geliştirilmesi ve millileştirilmesi için çeşitli adımlar atılmıştır. Bu adımlar her ne kadar tüm güç unsurlarında bağımsızlığın birlikte sağlanması gerektiği anlayışı üzerine yoğunlaşsa da gerek Osmanlı Devleti'nden miras kalan alt yapı yetersizlikleri gerekse de uluslararası konjonktüre bağlı olarak bir ülkenin kalkınması ve dışa bağımlılığın azaltılmasında askeri, teknolojik ve ekonomik kapasitenin önemli rol oynadığının keşfedilmesiyle birlikte bu alanlardaki yatırımlara öncelik verilmiştir. Atatürk ekonomi, teknoloji ve askeri alanlarda yani maddi sahada atılımlara yoğunluk vermiş bir devlet adamı olsa da bu alanlardaki gelişmelerin yeterli olmadığı

kanaatindedir. Ona göre bir ülkenin tam bağımsızlığı için kültür ve eğitim alanlarında yani manevi sahada da bağımsız olunması ve bağımsız hareket etmesi şarttır.

1.2.2. Cumhuriyet'in Kuruluşunda Millilik ve Yerlilik

Maddi sahada atılan adımların en başında savunma sanayi gelmektedir. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra Atatürk, savunma sanayisi alanının millileştirilmesi gerektiğini belirtmiş ve öncelikli olarak bu konuda çalışmalarını başlatmıştır. Atatürk'ün millileştirme hamlesinde göze çarpan en önemli gelişme yeni fabrikaların ve imalathanelerin açılmış olması kadar yabancı sermayenin elinde bulunan stratejik tesislerinde millileştirilmesi ve yerli üretimle gerçekleşmesi olmuştur.

Yeni kurulan devleti güçlendirmek ve Osmanlı Devleti'nden miras kalan alt yapı yetersizliklerini teknoloji transferiyle ortadan kaldırmak için yabancı savunma sanayisi firmaları ile anlaşma yapılmış ve işletmelerin kontrolünün Türk yetkililerinde olmasına hassasiyet gösterilmiştir. Yani bağımsızlık olgusu her halükârda öncelenmiş ve temel hedef yerlilik ve milli kalkınma olarak belirlenmiştir. Millî Mücadele yıllarından itibaren irili ufaklı birçok silah, mühimmat ve kimyasal nitelikli fabrikalar kurulmuştur. Bunun yanında mevcut olanlar ise yeni yapılanmalar ile birlikte faaliyetlerine devam etmiştir. 1921 yılında silah tamiri ve mühimmat imali işlerinin yürütülmesi için kurulan Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü, 1950'li yıllara gelindiğinde Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumuna dönüştürülmüştür (Özlü, 2006: 82-83).

Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra harp sanayinin geliştirilmesi için hızlı bir yapılanma sürecine girilmiştir. Devlete ait askeri ve kimyasal fabrikaların yanında özel sektörde bu konuda öncü bir görev üstlenmiştir. Bu fabrikaların en bilenenleri arasında Şakir Zümre ve Nuri Killigil 'in silah ve mühimmat üretimi yapan fabrikaları gelmektedir. Şakir Zümre, Türk Kara Kuvvetlerinin ve Hava Kuvvetlerinin ihtiyaç duyduğu silah ve mühimmatlar ile ilk Türk denizaltı su bombalarının üretimini gerçekleştirmiştir. Ayrıca fabrikasında 100, 300, 500 ve 1000 kg'lık ilk yerli uçak bombalarını da üreterek harp sanayisinde önemli işlere imza atmıştır. Ancak 2. Dünya Savaşı sonrasında SSCB tehdidi Türkiye'yi Avrupa'ya yakınlaştırmıştır. 1952 yılında NATO'ya katılan Türkiye'ye Marshall Yardımları kapsamında yapılan silah yardımları bir bağımlılık ilişkisi yaratarak yerli üretimi derinden etkilemiştir. Şakir Zümre' de bu

süreçten olumsuz etkilenen isimlerdendir. Zümre, bu süreçten sonra savunma sanayisindeki bilgi ve birikimini bir kenara bırakarak üretimlerine son vermiş lakin zamanında meşhur olan “Şakir Zümre” sobalarının üretimine başlamıştır. 1966 yılında vefat etmesi üzerine 1970 yılında fabrikası kapatılmıştır (Yıldız, 2020).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin özel savunma sanayisi sektöründe faaliyet gösteren diğer bir isimse Nuri Killigil’dir. Killigil, 2. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye’nin ihtiyaç duyduğu tabanca gereksinimini karşılamak için bir silah fabrikası kurmuştur. Bu fabrikada bizzat çizimini kendi yaptığı ve aynı zamanda kendi adını verdiği “Nuri Killigil” tabancasını üretmiştir. Yerli ve milli imkanlarla üretilen bu tabanca döneminin en iyi silahları arasında gösterilmiştir. 1949 yılında kendisinin de aralarında bulunduğu 27 kişiyle birlikte fabrikada meydana gelen peş peşe patlamalar sonucunda vefat etmiştir (Özlü, 2006: 33).

Yeni kurulan Türk Cumhuriyeti Devleti kara, deniz ve hava alanlarında belirlenen hedefler doğrultusunda Atatürk döneminde milli bütçe ile Adatepe, Kocatepe, Tınaztepe, Zafer destroyerleri (hızlı ve çevik savaş gemisi); Doğan, Martı, Deniz Kuşu, hücumbotları; Birinci İnönü, İkinci İnönü, Dumlupınar, Sakarya, Gür, Saldıray, Atılay, Yıldıray, Batıray, denizaltı gemileri satın alınmıştır (Özlü, 2006: 38). Bunun yanında Osmanlı Devleti’nden Yavuz ve Hamidiye zırhlılarının onarım ve havuzlama çalışmaları için İzmit Körfezi’nde yer tespiti yapılarak Gölcük’te 1926 yılından itibaren tersane kurma çalışmalarına başlanmıştır. İlerleyen dönemlerde bu çalışmalar çoğaltılarak devam ettirilmiştir (Özlü, 2006: 45).

Türkiye Cumhuriyeti’nin havacılık alanında gerçekleştirdiği ilk faaliyet ise Atatürk’ün direktifleri üzerine, bir uçak fabrikası kurulması kararı olmuştur. Bu doğrultuda Alman Profesör Junkers’in başında olduğu ve kendi ismiyle anılan Alman Junkers Uçak Fabrikası A.Ş. ile ortak bir uçak fabrikası kurulmasına karar verilmiştir. Bunun üzerine TOMTAŞ (Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi) kurulmuştur (Gediz, 1988: 29). Bu doğrultuda 1924 yılında Vecihi Hürkuş tarafından Türkiye’nin ilk uçağı üretilmiştir. Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde havacılık alanında özel sektör girişimleri de görülmektedir. Bu alanda Nuri Demirağ 1936 yılında İstanbul Beşiktaş’ta bir tayyare fabrikası kurmuş ve faaliyetlerine başlamıştır. Ayrıca Yeşilköy’de bir uçuş okulu kurarak

birçok pilotun yetişmesine vesile de olmuştur. Ancak ilerleyen dönemlerde farklı birçok nedenden ötürü Demirağ'ın gelişimi akamete uğra(tıl)mıştır.

Atatürk, ekonominin de millileştirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Bu mesele ile ilgili “siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsun iktisadi zaferle desteklenmezse payidar olamaz, az zamanda söner” sözleri bu konu hakkındaki fikirlerini özetler niteliktedir (Yavuz, 1999: 89). Gerçeğin farkında olan ve bu konuda öncülük eden isim olarak Atatürk, ekonomik bağımsızlığa çok fazla önem atfetmiştir ve bir ülkenin askeri ve siyasi bağımsızlığının ekonomik bağımsızlıkla pekiştirildiğini vurgulamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulduğu andan itibaren Atatürk'ün milli ekonomi çabaları özellikle emperyalizmle mücadelenin temel enstrümanı olmuştur.

Atatürk döneminin ekonomi atılımlarında yoğunlukla 1923 – 1938 yılları ön plana çıkmaktadır. Bu yıllarda yaşanan ekonomik gelişmeler incelendiğinde Cumhuriyetin ilanından hemen sonra 17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihli İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır. Kongre kapsamında ülkenin içinde bulunduğu zor şartlara rağmen bağımsızlık ilkesinden ödün verilmeden ülkenin imarı ve kalkınmasının yine bu ülkenin kendi öz kaynakları ile sağlanacağı deklare edilmiştir. Yayımlanan bu deklarasyonda ekonomik bağımsızlık olmadan toplumun can suyunun olamayacağı ve ülkenin müstemleke haline geleceği belirtilmiştir.

Özel sektör ağırlıklı ve liberal ekonomi anlayışının işletildiği bir ekonomik kalkınma modeline karar kılınmış ve misak-ı iktisadi ilkeleri kabul edilmiştir. Misak-ı iktisadi ilkelerine göre; ülke içinde sanayi kurmak ve geliştirmek isteyen özel girişimlere öncelik verileceği, mülkiyet haklarına saygılı bir ekonomi anlayışının oluşturulacağı vurgulanmıştır. Korkut Boratav'a göre kongrede alınan kararlar değerlendirildiğinde kalkınmacı, yerli ve yabancı sermayeyi özendirici, denetimin milli unsurlara geçmesini kolaylaştırıcı ve korumacılığı öngören tezlerin yer aldığı bir deklarasyondur (Boratav, 1997: 284).

İktisat Kongresinin toplanmasına müteakiben milli ve bağımsız bir ekonomi modelinin kurulması için kapitülasyonların kaldırılması kararı alınmıştır. Kapitülasyonlar 24 Temmuz 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşmasıyla birlikte tamamen ortadan kaldırılmıştır (Yavuz, 1999: 89). Kapitülasyonların kaldırılması o dönem içinde

emperyalizmle mücadelede ve Batı'ya olan ekonomik bağımlılıkta Atatürk'ün attığı çok ciddi adımların başında gelmektedir. Çünkü kapitülasyonların varlığı ekonomik bir bağımlılığın olduğunu gösterdiği kadar diğer alanlarda da bağımlılık oluşturan bir meseledir.

Ülke ekonomisi, yabancı şirketlerin ve bankaların yönetimi altında olduğundan ve Atatürk'ün ekonomik bağımsızlığın yolunun, mali yapıdaki kuvvetten geçtiği inancından kaynaklı olarak yerli kapitalist sistemin gelişimini desteklemek ve finansal yapıdaki millileştirilmeyi sağlamak üzerine 1924 yılında İş Bankası, 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası, 1927'de Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur. 1930'lu yıllara gelindiğinde ise T.C. Merkez Bankası ve Sümer Bank kurulmuştur (Köklügiller, 2000: 74). Bunun yanında yerli ve milli sanayinin geliştirilmesi için 1927 yılında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile yerli sanayiye muafiyetler verilmiştir. Ayrıca 1928-1929 yılları arasında demiryolları çalışmaları çok önemli bir yer teşkil etmiştir. Bu sebeple yabancı firmalardan demiryolları hatları satın alınarak yerlileştirme ve millileştirme sağlanmaya çalışılmıştır. Türkiye'nin birçok bölgesinde kıt kaynaklara rağmen yeni yollar yapılmış mevcut olanların bakım ve onarımları gerçekleştirilmiştir.

1930 yılına gelindiğinde ilk dönemdeki gibi özel sektör odaklı bakış açısı dönüştürülerek devletin ekonomiye doğrudan müdahale ettiği politikalara ağırlık verilmiştir. Bu politika değişiminde tüm dünyayı etkileyen 1929 Dünya Buhranı'nın tesiri olmuştur. 1929 ekonomik krizi, A.B.D' de başlasa da etkisi tüm dünyaya yayılmıştır. Birçok ulus-devlet; ekonomisini durgunluğa götüren, ithalat ve ihracat alanlarında dengesizliklere sebep olan ekonomik krizden korunmak için içe kapanmışlardır. Türkiye'de bu doğrultuda makas değişimine giderek devletçi bir ekonomi modeli uygulamıştır. Bu istikamet üzerine atılan önemli adımlardan birisi "Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki Kanun" çıkarılarak Türk Lirasının değeri korunmak istenmiştir. Buradan hareketle 1930 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 1933 yılında da devletin sanayi projeleri için finansman sağlaması üzere Sümerbank kurulmuştur. Bunlara ek olarak Etibank, Türkiye Halk Bankası, Denizbank ve Türkiye Ticaret Bankaları kurulmuştur (Köklügiller, 2000: 74).

1934 yılından itibaren devletçi politikaların bir uzantısı olarak Beş Yıllık Sanayi Planları'nın oluşturulmasına karar verilmiş ve kalkınmanın desteklenmesinde yerli ve milli

sanayinin öncülük etmesi kararlaştırılmıştır. Planda düşünülen hedeflere bakıldığında Türkiye'nin hızlı bir kalkınma sağlayabilmesi için sanayileşmenin vakit kaybetmeden gerçekleştirilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Yatırımlar sanayi alanından tarım ve hizmet sektörlerine genişletilmiştir. Bu doğrultuda Beş Yıllık Kalkınma Planında öncelikli beş alan belirlenerek bu alanlarda sanayi kuruluşlarının çoğaltılması istenmiştir. Bu öncelikli alanlar; dokuma, kâğıt, maden, porselen ve kimya sanayi olmuştur. Bu öncelikli alanlarda da ön plana çıkan sektörler olmuştur. Demir-çelik, porselen, tekstil, kâğıt, şeker ve gül gibi sektörler sanayi planında yer almıştır. Ayrıca sanayi alanında kalkınmanın sağlanması için yeni kurumsal yapılanmalar gerçekleştirilmiştir. Bunların başında 1932 yılında Toprak Mahsulleri Ofisi ve 1935 yılında Maden Tetkik Arama Enstitüsü gelmektedir (Aksu, 2006: 111-132).

Atatürk her ne kadar ekonomi, teknoloji ve askeri alanlarda yani maddi sahada atılımlara yoğunluk vermiş bir devlet adamı olsa da bu alanlarda gerçekleştirilen faaliyetlerin tam bağımsızlık için yeterli olmadığı kanaatindedir. Ona göre bir ülkenin tam bağımsızlığı için kültür ve eğitim alanlarında yani manevi sahada da bağımsız olunması ve bilhassa da bağımsız hareket edilmesi şarttır. Onun bağımsızlık anlayışını oturttuğu temel ilkeleri Türk dili, milli eğitim, ekonomi ve hukuk olarak belirtilebilir. Özellikle Türk harsı (kültürü) hakkındaki “milli harsını ihmal eden milletlerin âtisi (geleceği) musibet, izmihlâl (yok oluş)” olmuştur (Saraç, 2006: 127) ve “en önemli ve verimli görevlerimiz, eğitim ve öğretim işleridir. Eğitim ve öğretim işlerinde kesinlikle başarı sağlamak gerekir. Bir milletin gerçek kurtuluşu ancak bu yolla olur” (Baydar, 1981) sözlerinden Atatürk'ün çok yönlü bir devlet lideri olduğu söylenebilir. Atatürk döneminde gerçekleştirilen reformlar aracılığıyla özellikle eğitim ve kültür alanlarında önemli gelişmeler olmuştur.

Atatürk'ün kültür politikasının temelinde muasır medeniyet seviyesine ulaşmak düşüncesi yer almaktadır. O nedenle Atatürk dönemindeki kültür ve eğitim politikasında da medeniyetçi bir etki bulunmaktadır. Atatürk'ün kültür politikası mevcut konjonktürdeki siyasi ve iktisadi karışıklıklar nedeniyle ancak 1930 yılından sonra kendine yer edinebilmiştir. Bu yıldan sonra temel hedef, halkın kültür seviyesini yükseltmek olmuştur. Atatürk, kültür konusunda Türk milletinin kendi tarihinin ve dil zenginliğinin farkına varması, kendi sanatının inceliğinin bütün ayrıntılarına vakıf

olmasını istemektedir. Bu sebeple kültür konusunda tarih ve dil kongrelerin toplanmasına öncülük etmenin yanında sanatçıların yetişmesi, konservatuarların kurulması, yeni sanat eserlerinin meydana getirilmesinde de çok büyük katkıları olmuştur.

Atatürk'ün kültür ve eğitim alanlarında attığı adımlar incelendiğinde; ilk olarak 15 Temmuz 1921 yılında Maarif Kongresi toplanmıştır. Bu kongrede, eğitim ve öğretim konuları konuşulmuş ve uygun politikalar ışığında bir yol haritası belirlenmiştir. 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmıştır. Eğitim ve öğretim kurumları arasındaki fark ortadan kaldırılarak, mektep ve medrese ayırımına son verilmiştir. Bu kanunun amacı; eğitim ve öğretimde birliği sağlamak, laikleşmeyi, modernleşmeyi, eşitliği ve uluslaşmayı temele alan milli eğitim bilincini aşmaktır. Bu doğrultuda 1928 yılında Harf İnkılabı yapılmış ve yazı reformu ile Arap harfleri terkedilerek Latin harflerinin kullanımına geçilmiştir. Bu yıl içinde Millet Mektepleri açılmış ve yeni harflerin öğretilmesi için okuma-yazma seferberliği başlatılmıştır (Tarih Vakti, 2020).

1931 yılına gelindiğinde Türk Tarih Kurumu kurulmuştur. TTK; Türk tarihinin başlangıcını Orta Asya'ya dayandıran modern tarih anlayışına geçilmesiyle birlikte tarih araştırmalarını yapmak, Türk tarihinin zenginliklerini ortaya koymak, Türk milletine atılan iftiraları bertaraf etmek ve Türklerden önceki Anadolu tarihini aydınlatmak için vazifelendirilmiştir. 1932 yılında Türk Dil Kurumu kurulmuştur. TDK; ulusal bağların sağlamlaştırılması, kültürün geliştirilmesi, dil birliğinin oluşturulması, dilin yabancı kelimelerden korunması, Türk dilinin zenginliklerinin keşfedilmesi ve Türkçe'nin bilim dili haline getirilmesi gibi amaçlar doğrultusunda faaliyetlerine başlamıştır. 1933 yılına gelindiğinde, Türkiye'nin kalkınması için gerekli olan kadroların yetiştirilmesi için Üniversite Reformu gerçekleştirilmiştir. Osmanlı'dan kalan üniversite eğitimi veren kurumlar modern kurumlar haline getirilerek Batı standartları yakalanmaya çalışılmıştır. Bu reformlara ek olarak; çağdaş hukuk sistemine geçilerek eski hukuk sistemi kaldırılmıştır. Kadınlara sosyal, siyasal, ekonomik haklar verilmiştir. Halkçılık ilkesi doğrultusunda halkevleri açılmıştır (Tarih Vakti, 2020). Halkevleri, halkın kültürel yönden gelişimini sağlamak, cumhuriyet ilke ve inkılaplarını halka aktarmak amacıyla açılmıştır.

Atatürk döneminde güzel sanatlara da önem verilmiş, bu doğrultuda kültür ve sanat merkezleri açılmıştır. Sanatın ve sanatçının yetiştirilmesi noktasında birçok sanat binaları

inşa edilmiş, Devlet Konservatuarı açılmış, Türk musikisinin öncü isimlerinin akademik çalışmalarda bulunması teşvik edilmiştir. Resim ve heykel müzeleri kurulmuş, şehir planlamalarına büyük ehemmiyet verilmiş ve modern bir şehir kurulması için yurtdışında mimarlar getirilmiştir (Evcin, 2011: 521-555). Görüldüğü üzere Atatürk döneminde kültür konusunda birçok yenilikler gerçekleştirilmiştir. Atatürk bu çalışmaları yaparken milli kültüre ve önemine özen göstermiştir. Bu çerçevede hem politika üretmiş hem de kendi ulusal kültürümüz ve öğeleri ile yabancı kültür öğelerini bir potada eritmeye, bir sentez oluşturmaya çalışmıştır (Dönmezer, 1989: 524). Tabii olarak Atatürk'ün Türk milletini muasır medeniyet seviyesine çıkarma niyeti ve çabası bunda önemli rol oynamıştır. Ancak gerçekleştirilen bu yenilikler, Türk toplumunun değişimini ve dönüşümünü sağlamıştır. Siyasi ve idari yapısında, inanç ve düşüncelerinde, terbiyesinde, kanunlarında ve toplumsal yaşamında radikal değişimlerle karşı karşıya kalan Türk toplumu, kültürel alanda bir bunalımın içinde kendini bulmuştur. Bu kültürel bunalımın etkileri halen günümüzde dahi devam etmektedir ve çözümü için uygun yollar aranmaktadır.

2. BÖLÜM: EROL GÜNGÖR'ÜN KÜLTÜR YAKLAŞIMINDA MİLLİLİK VE YERLİLİK

2.1. Türk Kültür Geleneğinde Bir Şahsiyet: Erol Güngör

Erol Güngör, 25 Kasım 1938 yılında Kırşehir’de soylu bir aile olan Hacıhafızlar ailesinin ferdi olarak dünyaya gelmiştir. Annesi Gülşen Hanım ve babası Abdullah Sabri Bey’in 4 çocuğundan üçüncüsüdür (Alptekin, 2008: 425). İlk ve orta öğrenimini ailesinin yanında maneviyat ve ilim ikliminde tamamlamıştır. Bu iklimde Dedesi Hafız Osman Efendinin büyük bir payı bulunmaktadır. Güngör, Hafız Osman Efendinin manevi çevresinden ve Kırşehir’in ilmi zenginliğinden etkilenerek ortaokul çağında Osmanlıca’yı öğrenmiştir. Bunun yanında kültür ve tarih konularına merak saran Güngör, Türk-İslam kültürü hakkında temel eserleri ve Batı kültürünü kapsayan kitapları okumaya başlamıştır. Lise yıllarına geldiğinde özel ders aldığı öğretmeni Mehmet Lütfi İkiz’in desteğiyle Arapça’yı da öğrenmiştir (Yazgan, 2018: 5). Bu alt yapı ilerleyen dönemlerde Ziya Gökalp ve Hilmi Ziya Ülken’in eserleriyle karşılaşmasıyla birlikte fikri bir zemine oturmuş, Güngör’ün Türk milli kültürü ve İslami meselelere karşı ilgi duymasının temelini oluşturmuştur.

Güngör, 1956 yılında “Pekiyi” derecesiyle lise eğitimini bitirerek, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi bölümünü kazanmıştır. Burada 1 yıl eğitimin ardından Fethi Gemuhluoğlu aracılığıyla hocası Mümtaz Turhan’la tanışmıştır. Turhan ile tanışması onun hayatında bir dönüm noktası olmuş, 1957 yılında Turhan’ın önerisiyle İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümüne geçiş yapmıştır. 1961 yılında bitirme tezi olan “Kültür Temaslarının Atütler Üzerine Tesiri” adlı eseri yazarak pekiyi derecesiyle mezun olmuştur (Vayni, 2014: 19). Gayet başarılı bir öğrencilik hayatı geçiren Güngör, hocası Turhan’dan eğitimi sürecinde oldukça fazla etkilenmiş ve hocası ile birlikte çalışmaya başlayarak Felsefe Bölümünde “Tecrübi Psikoloji Kürsüsünde” asistanlık yapmıştır. Türkiye’de yeni bir bilim dalı olan Sosyal Psikoloji alanına yönelmiş, bu alanda öncü isim olan Krech ve Crutchfield’in eserini “Sosyal Psikoloji” adıyla Türk alanyazınına kazandırmıştır. 1965 yılında Turhan’ın danışmanlığında “Kelami Yapılarda Estetik Organizasyon” isimli doktora teziyle doktor unvanını elde etmiştir. 1966 yılında Colorado Üniversitesi Davranış Bilimleri Enstitüsünde sosyal

psikoloji konusunda bir araştırmaya davet edilmiştir. 1968 yılında Türkiye’ye dönen Güngör, Tecrübi Psikoloji kürsüsünde eğitim vermeye başlamış ve 1970 yılında “Şahısların İhtilafların Çözümünde Lisanın Rolü” teziyle doçent olmuştur (Yıldız, 1998: 18).

Erol Güngör, 1973 yılında Şeyma Güngör ile evlenmiş, Turhan isminde bir erkek evladı olmuştur. Aynı yıl içinde ciddi sağlık sorunlarıyla da uğraşmaya başlayan Güngör, 1976’da Londra’da kalp ameliyatı olmuştur. 1978 yılında “Değerler Psikolojisi Alanında Araştırmalar” adlı çalışmasıyla profesör unvanını kazanmıştır. Güngör, Profesörlüğün yanında Türkiye’de sosyal psikoloji ve kültür konusunda Millî Eğitim Bakanlığı, Başbakanlık Planlama Teşkilatı ve Kültür Bakanlığı’nda çeşitli komisyonlarda yer almıştır (Güngör, 1996a: 305-307). 1982 yılında YÖK tarafından Selçuk Üniversitesi rektörlüğüne getirilmiştir. Başarılı bir yönetici olmanın yanında Konya halkının gönlünde de muteber bir yer edinen Güngör, halk ile üniversite arasında kopukluğu gidermek adına “halk konferansları” düzenlemiştir. Ayrıca üniversitenin halka açık pencere olduğu kanaatinde olan Güngör, Konya halkının ihtiyaç duyduğu üniversite hastanesini de kurmuştur. Ancak ömrü çok daha fazla hizmette bulunmaya yetmemiş, 24 Nisan 1983’te görevi esnasında geçirdiği kalp rahatsızlığı nedeniyle vefat etmiştir (Topbaş, 1983: 116).

Milletine aşık bir adam olan Erol Güngör, özellikle Türkiye’nin çalkantılı dönemlerinde yol göstericilik vazifesini icra etmiş, İslam medeniyeti ve Türk milli kültürü konusunda Ziya Gökalp ile başlayan Mehmet İzzet ve Mümtaz Turhan’la devam eden sosyoloji ekolünün en önemli temsilcileri arasında yer almıştır (Alptekin, 2008: 425-433). Güngör aldığı sosyoloji, psikoloji ve felsefe eğitimleriyle Türk kültürü ve tarihi başta olmak üzere Türkiye için bir buhran dönemi olan 1960-1980 yılları arasında milli ve manevi değerleri her zaman önceleyip kültür buhranını çözme konusunda çalışmalar yürütmüştür. Türk-İslam sevgisiyle büyüyen Güngör bu sebeple fikri zenginliğini; kültür, medeniyet, İslam, Batılılaşma, kültür değişmesi ve milliyetçilik gibi konular üzerine şekillendirmiştir. Her biri kendi içinde çok boyutlu olan ve çeşitli bakış açıları altında değerlendirilen bu kavramlar Güngör’ün fikir kontekstinde bir bütünlük içinde ele alınmaktadır. Eşi Şeyma Güngör; kültür, medeniyet, din ve milliyetçilik gibi konuların birçok düşünürde parça parça ele alındığını ancak Erol Güngör’ün yazılarında bu kavramların sistematik bir biçimde kendine yer bulduğunu belirtmektedir. (Güngör, 1996b: 306).

Güngör, 45 yıllık kısacık ömrüne rağmen Türk akademisine kazandırdığı önemli eserler ile tarihe adını yazdırmaya muvaffak olan nadir insanlardandır. Türk toplumunun dününü, bugünü ve yarınlarını sade bir şekilde analiz eden ve problemlere çözüm önerilerinde bulunan derinliğine öğrencilik yıllarında çeşitli gazete ve dergilerde yazılar yazarak başlamıştır. Gelecek vadeden yazılarına ise ilk olarak “Yol” adlı dergide başlamıştır (Yıldız, 1998: 19-27). Aynı dönemlerde ileri derecede İngilizce ve Fransızca dillerini bildiği için İstanbul Üniversitesi’nde düzeltmenlik yapmış, misafir hoca sıfatıyla üniversitede bulunan Hains’in asistanlığını yaparak onun eserlerini Türkçeye çevirmiştir (Yazgan, 2018: 6). Bir müddet sonra “Töre” adlı dergide daimî yazılar kaleme almış, 1975 yılına gelindiğinde ise “Ortadoğu Gazetesi ”nin baş yazarı olmuştur. Bilhassa dönemin siyasi atmosferi ile ilgili fikirlerini milli perspektifle sunması oldukça dikkat çekmiştir. Ancak hocası Mümtaz Turhan onu, aktüel siyasete girmemesi konusunda uyarmıştır. 1980’li yıllardan sonra “Yeni Sözcü, Yeni Düşünce, Doğuş ve Hamle” gibi birçok dergide yazmaya devam etmiştir (Vayni, 2014: 27-28).

Erol Güngör, 300’ü aşkın makale, kitap, deneme, tercüme eserleri vermiş bir ilim adamıdır. Onun ilim dünyasına girişi 1963 yılında “Erol Kırşehirlioğlu” müstearıyla yazdığı “Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri” eseriyle olmuştur. Eserde; Türkiye’de Hristiyanlığın propagandası için yapılan faaliyetler deneme türünde kaleme alınmıştır (Alptekin, 2008: 435). 1975 yılında baskısı yapılan “Türk Kültürü ve Milliyetçilik” eseri ise bugüne kadar sayısızca baskısı çıkmıştır. Güngör bu kitabı hocası Mümtaz Turhan’a ithaf etmiştir (Güngör, 1990: 11). Eserde; Türk milliyetçiliği ve onun niteliklerine yer verilmektedir ve Güngör kitabın ortaya çıkma amacının milli kültüre alınacak ya da atılacak şeylerin çetelesini tutmak yerine Türkiye’de milli yapının kuvvetlendirilmesi gerektiğini vurgulamak olduğunu söylemektedir (Güngör, 1989a: 7). Bu doğrultuda şekillenen bazı başlıklar; Halk ve Münevver Kültürü, Milli Kültürün Dünü ve Bugünü, Batılılaşma, Türk Kültürü ve Milli Kültür, vb. dir.

Güngör’ün en nadide eserlerinin başında gelen “Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik” eseri 1980 yılında yayımlanmıştır. Türk Kültürü ve Milliyetçiliği eserinde yazar; çağdaş milli kültürün oluşturulması noktasında teknoloji ve kültür değişmesi meselesi, milli tarih meselesi ve milli karakter gibi mefhumları irdelemektedir. Güngör’ün bu kitaptaki temel konusu; Türkiye’nin Batılılaşma olgusu etrafında geçirdiği kültürel değişimi ortaya

koymak ve tarihsel olaylar hakkında tahlillerde bulunmaktır (Güngör, 1984: 7). Güngör'ün diğer telif eserleri ise “İslam Tasavvufunun Meseleleri”, “Dünden Bugünden Tarih – Kültür – Milliyetçilik”, “Tarihte Türkler”, “Sosyal Meseleler ve Aydınlar” ve son olarakta “Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak” eserleridir. İslam Tasavvufunun Meseleleri’nde Güngör, Türk kültüründe değer ihtiva eden Tasavvufun muhteviyatına değinmektedir. Güngör’e göre, İslam bir yaşam biçimiye onu vicdanların bir köşesine sıkışıp kalmaktan kurtarmalı, İslam yaşam tarzı olarak daha fazla gün yüzüne çıkarılmalıdır. Bunun çözümü için ilk Müslümanlık dönemi yeniden örnek olarak alınmalıdır. (Alptekin, 2008: 438 ve Güngör, 2000: 7-13). Tüm bu eserlere ilaveten Güngör'ün çeşitli konularda tezleri ve tercüme eserleri de bulunmaktadır. Özellikle tercüme eserlerinde bir nokta ön plana çıkmaktadır. Batı'nın kritiğini yapmak üzerine yürüttüğü tercüme faaliyetleri, Batı'yı daha iyi analiz edebilmek için Türkçeye çevrilmiş ve alanyazına kazandırılmıştır.

Erol Güngör'ün ilmi şahsiyetinin oluşmasında hiç şüphesiz doğduğu ortamın ve edindiği sosyal çevrenin etkisi önemlidir. Bu sebeple Güngör'ün şahsiyetinin oluşmasını iki dönem altında incelemek mümkündür. İlk dönem Türk – İslam geleneğini mezcettiği ve karakterinin filizlenip kökleştiği Kırşehir'deki zamanlarıdır. Kırşehir o dönemde Orta Anadolu'da Türklüğün ve İslamlılığın merkezi olarak anılan, zengin, kültürel, tarihsel ve geleneksel mirasa sahip bir Selçuki şehridir. Bu şehir, Anadolu'nun Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasında birçok alime, ulemaya ve şaire ev sahipliği yapmıştır. Doğal olarak bu manevi ve kültürel iklim Güngör üzerinde çok fazla etki bırakmıştır. Güngör'ün üzerinde hassasiyetle durduğu kültür, milliyetçilik ve din anlayışlarına bakıldığında bu etkilerin varlığı rahatlıkla görülebilir. Özellikle de Güngör'ün manevi ve kültürel değerlere verdiği önemde Türk-İslam medeniyetindeki insan odaklı zihniyet oldukça etkilidir. Bunun yanında Güngör hem anne hem de baba tarafından soylu bir aileden gelmektedir. Kırşehir'de Hacıhafızlar lakabıyla bilenen baba tarafından dedesi Ahi Tekkesinin son şeyhidir ve Ahi Evran Camisinin imamlığını yapmaktadır (Yazgan, 2018: 5). Dolayısıyla dedesinin bu özelliğinden de oldukça etkilenmiştir.

Güngör'ün şahsiyetinin oluşmasında önemli olan ikinci dönemse üniversite eğitimi için geldiği İstanbul'dur. İstanbul, Güngör'ün şahsiyetinde bir olgunlaşma çağıdır. İstanbul'a geldikten sonra ilmi gelişiminde büyük bir okul olma sıfatına sahip Marmara

Kıraathanesinde dönemin en önemli insanlarıyla tanışmıştır. Asaf Halet Çelebi, Nurettin Topçu, Fethi Gemuhluoğlu, Rıza Nur, Ekrem Hakkı Ayverdi, Nihal Atsız ve Necip Fazıl gibi büyük düşünce adamlarıyla hasbihal etme fırsatı bulmuştur. Bununla birlikte sosyoloji geleneğinde adını tarihe yazdırmış Ziya Gökalp, Cemil Meriç, Hilmi Ziya Ülken, Mehmet Kaplan ve Mümtaz Turhan gibi ilim adamlarının eserlerini okumaya başlamıştır (Çiftçi, 2018: 24-25). Marmara Kıraathanesi'nden Fethi Gemuhluoğlu'nun Güngör'ü Mümtaz Turhan'a takdim etmesi üzerine hayatı çok fazla derinden etkilenmiştir. Mümtaz Turhan'ın dışında Güngör'ün şahsiyetinin şekillenmesinde Ziya Gökalp ve Dünder Taşer'inde önemli etkileri bulunmaktadır.

Mümtaz Turhan, Erol Güngör'ün hayatında çok başka bir konuma sahiptir. Güngör'ün kendi ifadesiyle “önce talebesi, sonra mesai arkadaşı olarak birlikte bulunduğum yıllarda ondan öğrendiklerim akademik hayatımın çekirdeğini teşkil etmiştir” sözleri bu hürmeti ortaya koymaktadır (Güngör, 1990: 11-12). Güngör'ün en çok etkilendiği isim olarak Mümtaz Turhan, Türk sosyoloji geleneği içinde çok kıymetli bir yere sahiptir. 1908 yılında Erzurum'da dünyaya gelen Turhan, Rus işgali nedeniyle küçük yaşında memleketinden uzaklaşmak zorunda kalmıştır. İlk ve ortaokulu göç ettikleri Kayseri'de, lise eğitimi Bursa'da başlayıp Ankara'da bitmiştir. Üniversite tahsilini ise İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde tamamlamıştır. 1928 yılında psikoloji eğitimi almak için Almanya'ya gitmiştir. Burada Berlin ve Frankfurt Üniversitelerini bitirerek 1955 yılında yurda dönüş yapmıştır. Dönüşünün ardından bölümünde DeneySEL Psikoloji Kürsüsünde asistanlığa başlamıştır. 1939 yılında doçentliğe yükselmiş, 1949-1951 yılları arasında BM Sosyal Komisyonu'nda Türkiye temsilciliği yapmıştır. 1950 yılında profesör olan Turhan, akademik kariyerin yanında Türk Psikoloji Cemiyeti, Pedagoji Cemiyeti, Sosyoloji Cemiyeti, Muallimler Birliği, Türk Ocağı gibi mecralarda faaliyetlerde bulunmuştur. 1969 yılında da vefat etmiştir (Özakpınar, 2012: 421-422).

Erol Güngör, Mümtaz Turhan'ı hayatının en kritik döneminde baba vakariyetiyle yaklaşan büyük bir adam olarak tarif etmektedir. Güngör, hocasının ilmi olarak yazdıklarıyla siyasi meselelerde yazdığı makalelerinin onun ilim adamlığının ayrılmaz bir yönü olduğunu vurgulamaktadır. Ahlaki şahsiyetinin ilmi şahsiyetini beslediğini ise “ben hayatımda onun kadar şahsiyetinin bütün boyutlarını bu derece ahenkli hale getirmiş

ve hepsini ilimci düşünce esası etrafında birleştirmiş ve bütünleştirmiş başka bir insan görmedim” sözleriyle ifade etmektedir. Güngör, Turhan’ın millete örnek bir şahsiyet olduğunu ve ondan nefesine hâkim olmayı öğrendiğini de belirtmektedir (Güngör, 2011a: 245- 251). Ayrıca Güngör, Turhan’ın en büyük hedefleri arasında rasyonel düşünme tarzına haiz, şuurlu ve kaynağını ilmi derinliklerinden alan, ahlakına düşkün bir Türk gençliğini yetiştirmek olduğunu söylemektedir. Turhan’ın bu gençlik ülküsünü kaleme aldığı eserlerde görmek mümkündür. Mümtaz Turhan’ın meşhur “Kültür Değişmeleri ve Milliyetçilik” , “Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hal Çareleri” ve siyasetname olma özelliğine sahip “Atatürk İlkeleri ve Kalkınma” eserleri bu yolda mühim kaynaklar arasındadır.

Dündar Taşer, Güngör’ün örnek aldığı ve dava adımlığına hayranlık beslediği diğer bir isimdir. Dündar Taşer, 1925 yılında Gaziantep’te köklü bir aileye mensup olarak dünyaya gelmiştir. Türk talim ve terbiyesi içinde büyüyen Taşer, ilk ve ortaokulu bitirdikten sonra asker olmaya karar vermiştir. Kuleli Askeri lisesinde okumuş, 1944 yılında Kara Harp Okulu’ndan Tank Asteğmeni olarak mezun olmuştur. 27 Mayıs 1960 İhtilalinde Milli Birlik Komitesinin bir üyesi olarak askeri harekette yer almıştır. Alparslan Türkeş gibi CHP tarafından yurtdışına sürgüne yollanmış, sürgüne gittiği Zürih kentinde Türk Büyükelçiliğinde ataşelik yapmıştır. 1965 yılında Türkiye’ye dönen Taşer, Türkeş ile birlikte o dönemdeki adıyla “Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi” nin kurucu üyeleri arasında yer almış ve genel başkan yardımcılığı sıfatıyla vefatına kadar hizmetlerde bulunmuştur. Komünizm tehlikesine karşı Ülkü Ocakları’nı kurmuştur. 1972 yılında geçirdiği trafik kazasında vefat etmiştir. (Kösoğlu, 2015: 14-114).

Güngör Taşer’i dünyada nadir zamanlarda az insanın görme şansına sahip olacağı “kuyruklu yıldız” a benzetmektedir ve ona hayranlığını bu şekilde dile getirmektedir (Güngör, 1989a: 138). Güngör yazdığı eserlerinde de Taşer’ e duyduğu muhabbeti dile getirmektedir. Özellikle Türk Kültürü ve Milliyetçilik eseri ve Dünden Bugünden Tarih- Kültür- Milliyetçilik eserinde Taşer için başlıklar açmıştır. Taşer’in Türk Kültürü ve Milliyetçilik eserinin “Bir İnsan Bir Kültür” başlığı altında fiziksel özelliklerini kendi gözünden anlatan Güngör, onun şahsiyetine ilişkin “bizim milletimizin dün yaşadığı gerçeği, bugün de gördüğü büyük rüyayı temsil ediyordu. Efsunlu konuşmasıyla, parlak muhakemesiyle, bütün tavır ve hareketleriyle bizim gözlerimizdeki perdeyi aralıyor,

önümüze yeni bir dünya açıyordu” ifadeleriyle anlatmaktadır (Güngör, 1989a: 135-136). Güngör, Taşer’i bir gençlik lideri ve milletin önderi olarak görmektedir. Eserinde; Taşer’in kendini hep bir derviş edasında tutmayı bildiğini ve gençlerle bir araya gelip yalnızca dernekçilik faaliyetinde bulunmadığını aynı zamanda yol gösterici de olduğunu söylemektedir (Güngör, 2002: 113-124). Ayrıca Güngör, Taşer için Türk milletin engin kudretini yansıtan milletin adamı sıfatına yakışan yegâne örneklerden biri olduğunu da belirtmektedir.

2.2. Erol Güngör’ün Kültür ve Medeniyet Yaklaşımı

Dönemin halktan uzak ve milli kültüründen kopmuş münevverlerinden farklı olarak Erol Güngör, yaşadığı cemiyetin sorunlarına yanıt aramaya çalışmış, Türk kültürünü yerli ve milli perspektifle ele almış önemli şahsiyetlerinden biridir. Onun nazarında cemiyeti oluşturan ve bir arada tutan hayati unsur kültürdür bu nedenle fikriyatını kültür ve onunla ilişkili konular üzerine yükseltmiştir. Onun kontekstinde kültür; bir toplumun kendi problemlerini çözmek için benimsedikleri her türlü davranış biçimleridir. Bu davranış biçimlerinin içinde inançlar, normlar ve toplumsal kıymetler yer almaktadır ve Güngör’ün manevi kültür dediği bu unsurlar kültürü meydana getirmektedir (Güngör, 1978a: 33-34). Yani kültür; toplumun karşılaştığı sorunlar karşısında ürettiği ve alıştığı her türlü maddi ve manevi hayat tarzına verilen isimdir. Güngör’e göre kültür, zaman içinde yayılarak toplumun tümüne mal olmaktadır. Toplumların malı haline gelen kültür, özgün bir nitelik kazanarak kültürel farklılaşmayı meydana getirmektedir. Her toplumun kendine has kültürü olduğunu söyleyen Güngör’e göre kültürel farklılaşma, toplumların maddi ve manevi unsurlarında teşekkül etmektedir. Toplumların maddi unsurları; teknik, alet veya teknolojik kapasiteleri iken manevi unsurları ise gelenek ve görenekleri, değerleri, inançları ve zihniyet dünyalarıdır (Güngör, 1990: 35).

Erol Güngör’ün anlayışı dönemin düşünürlerine benzer bir şekilde kültür-medeniyet ayrımı üzerinden hareketle oluşmuştur. Ancak Güngör, kültür ve medeniyet konusundaki düşüncelerini Gökalp ve Turhan gibi salt bir ayrım üzerine şekillendirmemiştir. Güngör, kültür ve medeniyeti bir bütünlük içinde ele almıştır. Ona göre kültür ve medeniyet birbirinden bağımsız değildir ve kültür mevzuu medeniyete göre çok daha fazla önemlidir. Çünkü medeniyeti meydana getiren kültürdür. Bu nedenle Güngör, kültür ve medeniyet kavramlarını izah etmek için maddi ve manevi kültür şeklinde bir ayrıma

gitmektedir. Maddi kültürü medeniyeti, manevi kültürü ise kültürü ifade etmek için kullanmaktadır. Güngör'e göre maddi kültür ve manevi kültürün birbirinden ayrılması pek mümkün değildir. Çünkü birinde meydana gelen bir değişme diğerini de aynı oranda etkilemektedir. Bu nedenle Güngör, Batı modernleşmecilerinin medeniyeti almak kültürü bırakmak düşüncesinin hatalı bir bakış olduğunu söylemektedir. Güngör'de manevi kültür, milletleri millet yapan özelliklerdir ve değiştirilmesi değil geliştirilmesi beklenen olgudur. Maddi kültür ise medeniyeti yani toplumları ileriye taşıyan kabiliyetlerdir ve kültürlerin gelişimini engellediği zaman değiştirilmesi gereken şeylerdir (Güngör, 1980: 9).

Türk düşünce geleneğinde kültür ve medeniyetin farklı olgular olduğunu ortaya atan ilk isim Ziya Gökalp'tir. Gökalp kültürü milli, medeniyeti ise milletler arası olarak değerlendirmektedir. Ancak Gökalp'in bu görüşünün aksine Güngör, kültür ve medeniyetin birbirinden bağımsız meseleler olmadığını ifade etmektedir. Kısaca Gökalp'in harsı milli, medeniyeti beynelmilel olarak değerlendirdiği düşüncesine karşı medeniyetin de milli olduğu tezini öne sürmektedir. Gökalp'in böyle bir ayrıma başvurmasını Güngör, dönemin pratik endişelerinden kaynaklandığını ve bu ayrımın temellerinin Türkiye'de Batılılaşma hareketlerine dayandığını düşünmektedir. Güngör'e göre Batılılaşma hareketleri kapsamında Türk aydınları arasında süregelen hangi unsurların alınıp hangilerinin bırakılacağı konusu Gökalp'i böyle bir ayrım yapmaya götüren nedendir. Bu kapsamda Gökalp, değiştirilmesi istenmeyen unsurlara kültür (dil, edebiyat, sanat), değiştirilmesi istenen unsurlara medeniyet (siyasi, sosyal ve idari yapılanma, ilim, teknoloji) diyerek bu tartışmalara son vermek çabasıdadır.

Gökalp, medeniyete maddi kültür niteliğiyle yaklaşmaktadır. Medeniyetin milletlerarası özelliğine vurgu yaparak medeniyetler arasında alış-verişler olabileceğini ve milli unsurları yitirmeden medeniyetin yani maddi kültürün nimetlerinden yararlanılabileceğini ifade etmektedir. Erol Güngör'e göre Gökalp'in yaptığı bu tasnif Türk kültürü ile Batı medeniyetinin bir arada yaşayabileceğini göstermek maksadıyla yapılmıştır (Güngör, 1980: 8-9). Ancak Güngör bu noktada Gökalp'in çok önemli bir noktayı es geçip medeniyet unsurlarının benimsenmesinin milli kültürü değiştireceğini tespit edemediğini söylemektedir. Çünkü Güngör'e göre medeniyet alışverişlerinde ortak olan özellikler her kültür tarafından kendine mahsus nitelikler çerçevesinde alınır ve

medeniyetin unsurları, kültürlerin kendi yaşam koşulları altında benimsenir (Güngör, 1993a: 101-106). Bu sebeple Güngör medeniyete de milli olarak yaklaşmaktadır.

Kültür ve medeniyeti birbirinden ayrı görmeyen Erol Güngör, Türk düşüncesinde Ziya Gökalp'e karşı tenkitler getiren nadir münevverlerdendir. O Gökalp'i şimdiki medeniyeti nasıl başkasından aldıysak yine başkalarından daha yararlı olan medeniyeti alabiliriz sözüne istinaden eleştirmektedir. Bu noktada Güngör, Gökalp'in belirttiği medeniyetin Batı medeniyeti olduğunu söylemekte ve Gökalp'in aksine köklü bir Türk medeniyeti geleneğinin zaten var olduğunu eklemektedir. Güngör, Batı medeniyetinin tamamen reddini ya da tamamen kabulünü savunmamaktadır. O her şeyde olduğu gibi bu meseleye de akıl çerçevesinde yaklaşmaktadır. Onun düşüncesinde nasıl sarf bir ırk yoksa saf bir kültürde doğası gereği yoktur. Dolayısıyla Güngör, kültürün dışarıdan gelen etkilere kendini kapatmasını mümkün görmemektedir. Güngör' e göre medeniyetler arasında alışverişler gerçekleşebilmektedir. Ancak kültürlerin milli karakterleri doğrultusunda tekniği yani medeniyeti alması gerektiğini söylemektedir. Çünkü aynı medeniyet içinde yer alan kültürlerde dahi maddi unsurlar farklı biçimlerde tezahür edebilmektedir. Ayrıca Güngör, kültürlerin medeniyet alışverişlerinde kendini koruyabilmesi için sağlam bir milli kültüre sahip olması gerektiğini de belirtmektedir. Zira ona göre sağlam bir milli kültüre sahip olan toplumlar medeniyet alışverişinde neleri alıp neleri bırakacağını bilmektedir. Türk kültürünü uzun zaman Batı medeniyete karşı ayakta tutan temel, sağlam bir milli kültüre sahip olmasıdır (Güngör, 1993a: 76-77). Bu noktadan hareketle Güngör, Türk aydınına yabancı kültürlerle etkileşimde milli kültüre sahip çıkmayı önermektedir.

Türk-İslam bileşiminin Türkiye'deki en önemli temsilcileri arasında gösterilen Güngör, dönemin düşünürlerine göre manevi kıymetlere ve geleneksel konulara çok fazla ihtimam göstermiştir. Dolayısıyla bu özelliği kültür anlayışında da kendine yer bulmuş, onun kültür anlayışı millilik ve maneviyat vurgusu üzerine şekillenmiştir. Milliyetçi-muhafazakâr geleneği devam ettirmiş olan Güngör'ün anlayışı Türkçülük ve Anadoluçuluk akımlarının etkisinde Türk kültürünün ve medeniyetinin temellerinin Batı'dan değil, kadim Türk tarihinden geldiği anlayışı üzerine yükseltmektedir. Bu münasebetle anlayışını Türk kültürüne özgün yapısı ve İslam medeniyetinin kapsayıcılığı üzerine inşa etmiştir. Bu minvalde Güngör' e göre Türk-İslam geleneği asırlar öncesinden

başlayan tarihsel ve kültürel müktesebat ile Maverâünnehir merkezli olarak tüm dünyaya yayılmıştır. Selçuklularla birlikte ete kemiğe bürünmeye başlayan Türk-İslam medeniyeti, Osmanlılar ile en parlak dönemini yaşamıştır (Güngör, 2019: 49).

İslam medeniyeti Güngör’de en büyük medeniyettir. Son asırlarda hakimiyet sağlayan Batı medeniyetinden çok daha uzun hüküm süren İslam medeniyeti, İslam dünyasının siyasi üstünlüğü anlamına gelmektedir. Güngör’e göre Türk-İslam geleneğinden önce Arap-İslam geleneği, 9. ve 11. yy. arasında en parlak dönemini yaşamıştır. Bu dönemler arasında idareden askeriye, teknoloji, felsefeye tüm alanlarda hâkim güç olan İslam medeniyetinin bu gücü 12. yy’ dan itibaren zayıflamıştır. Güngör’e göre İslam medeniyeti, 14. yy’ dan başlayarak Türkler tarafından temsil edilmeye başlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun Türk-İslam geleneğinin ulaştığı en uç nokta olduğunu söyleyen Güngör; askeri, hukuk, teknoloji, idari, sanat gibi alanlarda o dönem içinde Batı’dan üstün olduğunu ifade etmektedir (Güngör, 2011a: 104-108). Osmanlı’nın bu üstünlüğü sağlamasının altında İslam dininin çok büyük katkıları olduğunu düşünen Güngör’e göre medeniyetin gelişmesinde dinin çok önemli bir yeri vardır. O, İslam’ın getirdiği kural ve kaidelere uyan Müslümanların her devirde büyük bir medeniyet inşa edebilecekleri savunmaktadır (Titizbaş, 2020: 57-58).

Erol Güngör, Türk-İslam kültür ve medeniyetinin zengin kültürel bir birikime ve uzun bir tarihsel geçmişe sahip olduğunu belirtmektedir. Kültürü, toplumların manevi değerleri olarak ele alan Güngör, dini birlik ve beraberlik sağlayan bir unsur olarak değerlendirmiştir. Özellikle Türklerin Müslüman olduktan sonra İslam dinini ayrılmaz bir parça olarak özümstediklerini ve kültürel yaşamlarının büyük bir alanını buna göre şekillendirdikleri söylenmektedir (Titizbaş, 2020: 59). Güngör’e göre Türkler için İslamiyet’in kabul edilişi büyük bir adımdır. İslamiyet öncesinde öbekler halinde yaşayan Türkler İslamiyet sayesinde parçalanıp yok olmaktan kurtulmuştur. Türklerin Müslüman olmasıyla birlik ve beraberlik duyguları pekişmiştir (Güngör, 2011a: 132-133). Güngör, İslamiyet’in Türklere getirdiği manevi değerler ile Türklerin sahip olduğu özelliklerin harmanlamasıyla diğer medeniyetlere karşı üstünlük sağlandığını ifade etmektedir. Bu sebeple Türkler kendi medeniyeti dışındakilere hiçbir zaman imrenmemiş hatta diğer medeniyetlerin kendi medeniyetleri içinde huzur bulacaklarını düşünmüştür. Güngör’e

göre Türkler bu noktada hiçbir zorlama ve baskı uygulamamış, rıza esasına göre bu uygulamayı gerçekleştirmiştir (Güngör, 1989a: 141-155).

Güngör'e göre Türkiye'nin kültür ve medeniyet konusundaki temel problemi Batılılaşma hareketleriyle birlikte başlamıştır. Batılılaşma hareketleri Türk kültürüne çok fazla kayıplar yaşatmış, kendi geleneği dışında farklı değerleri bünyesine katmasına sebebiyet veren bir süreç olmuştur. Bu noktada kıymetli görüşlerde bulunan Güngör, alelhusus Batılılaşma ve modernleşme olgularının farklı şeyler olduğunu ortaya koyarak bu meseleyi anlatmaya çalışmıştır. Güngör'e göre batılılaşma; Avrupalılaşma ve Avrupa kültürünü benimsemektir. Modernleşme ise; yalnızca Batı'ya özgü olmayan insanlığın ve gelişimin olduğu her yerde var olan bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Güngör, 1986). Güngör, 18. ve 19. yüzyılda Batı'da yaşanan gelişmeler doğrultusunda artan teknolojik kabiliyetleri manevi unsurlar korunarak alınması taraftarıdır. Bu noktada Türkiye Cumhuriyeti resmî ideolojisini ve kurucu kadrosunu Batı'nın tekniğini ve teknolojisini Türk milli kültürüne uyarlamak yerine Batı'nın anlayışını, yaşam tarzını ve ahlakını aldığı için eleştirmektedir. Ona göre Batı'nın tüm gelişmeleri tamamen alınıp aynen uygulanması milli kültürün yozlaşmasına sebebiyet vermektedir. Çünkü Batılılaşma kapsamında alınan her maddi yenilik, manevi gelişmelerinde alınmasını beraberinde getirecektir. Bu nedenle Güngör, bunun önüne geçmek için alınan gelişmelerin Türk milli kültüre uyarlanarak alınması gerektiğinin altını çizmektedir.

2.3. Batı Kültürü Karşısında Milli Kültür ve Erol Güngör

Sosyal bilimci olarak Güngör, Türk milli kültürünün geçirmiş olduğu değişimi kültür değişmesi olgusu çerçevesinde ele almıştır. Özellikle milli kültüre yabancılaşmış Türk aydını ve toplumsal yozlaşma, kültür değişmesi meselesinde temel sorun alanları olmuştur. Güngör bu sorunlarını tespit ederken, Türk aydınının Batı karşısında aşağılık kompleksini dikkate almaktadır. Ona göre Türk aydınındaki bu kompleks Batı'ya hayranlık beslemek, özenmek, öykünmek, kendi kültürüne ve değerlerine yabancılaşmak şeklinde tezahür etmektedir. Güngör bu nedenle milli kültür konusunda Türk aydınına çok iş düştüğünü söylemekte, hem teorik hem de pratik sahada bununla ilgili kıymetli görüşler belirterek Türk aydınına tavsiyelerde bulunmaktadır. Öncelikle Türk aydınının kendi değerlerine yabancılaşmaması için tarihine ve kültürel birikimine bakması gerektiğinin altını çizmektedir (Songül, 2010). Çünkü ona göre aydının aradığı

gelişmişlik kendi geçmişinde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra aydınların Batılı kavramlarla Türk toplumunun sorunlarına çözüm aramalarının beyhude sonuçlar doğuracağını söylemektedir (Akgül, 2015: 361-384). Çünkü ona göre toplumun zihniyet dünyasındaki kavramlarla Batı'nın kavramları birbirleriyle örtüşmemektedir.

Erol Güngör hocası Mümtaz Turhan gibi Türkiye'deki Batılılaşma hareketlerini Tanzimat öncesinden başlatmaktadır. Güngör'e göre Batılılaşmanın başlangıcı Lale Devri ile birlikte matbaanın Osmanlı'ya getirilmesiyle birlikte olmuştur (Güngör, 1988: 371-372). Matbaanın gelmesiyle birlikte başlayan bu yeni süreç 1730'lu yıllara gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin siyasi karışıklıklar nedeniyle bozulan kurumsal yapısını yeniden toparlamak isteyen Üçüncü Mustafa tarafından Batı menşeli üniversite eğitimi veren kara, deniz ve mühendis mekteplerinin açılması ve Avrupa'dan alanında uzman isimleri getirilmesi şeklinde devam ettirilmiştir. Üçüncü Selim'de babası gibi reform hareketlerini önemseyen bir üslupla bozulan Yeniçeri Ocağı'nın yerine Batılı tarzda yeni bir ordu kurmuştur. Ayrıca Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmek ve Avrupa kültürünü daha iyi tanımak isteyen Üçüncü Selim, Londra, Paris, Viyana ve Berlin gibi ülkelerde daimî elçilikler açmıştır (Mutioğlu, 1989: 63). Sürecin devamında Avrupa hayranı bürokratlarının etkileriyle Osmanlı'nın Avrupa'ya yaklaşması fikri yaygınlık kazanmış ve Osmanlı Devleti içinde yaşayan Hristiyan ve Ermeni azınlıklara çeşitli ayrıcalık ve imtiyazların verilmesini içeren Islahat ve Tanzimat Fermanları ilan edilmiştir. Bu dönemden sonra gerileme dönemi içinde olan Osmanlı Devleti çok daha çetin bir halin içine girmiştir.

Erol Güngör, Türk modernleşmesi olarak ifade edilen sürecin Tanzimat ve Cumhuriyet dönemlerinde farklı saikler dikkate alınarak gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. Bu nedenle Güngör, Batılılaşma ve modernleşme kavramlarının farklı düşüncelere karşılık geldiğini bu münasebetle modernleşme olgusunun tek başına ilmi ve tarafsız bir perspektifle incelenmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Güngör, Tanzimat dönemi reformlarının genellikle modernleşme olgusu etrafında gerçekleştirildiğini, Cumhuriyet inkılaplarının ise modernleşme taleplerinden daha çok Batılılaşma hareketleri kapsamında şekillendirildiğini belirtmektedir. Erol Güngör'e göre Tanzimat ve Cumhuriyet modernleşmeleri arasında farklılığın olmasında Osmanlı'nın sahip olduğu İslami seciyenin etkisi fazlaca bulunmaktadır. Bu noktada Güngör, Cumhuriyet'in kurucu

kadrosunu Batılılaşmaya karşı ciddi bir direnç unsuru olan İslamiyet ve Türklük arasındaki bağı ortadan kaldırdıklarından dolayı eleştirmektedir. (Güngör, 1986). Ayrıca Güngör'e göre Tanzimat ile başlayan sürecin en önemli başarısızlığı doğru anlaşılamayan Avrupalılaşma hareketinin yayılmayasıdır. Bilhassa da Türk toplumunun kendi kültürel değerlerine yabancı kültür ve medeniyet unsurlarını Tanzimat'la birlikte almaya başlaması, milli kültüre zarar vermiştir (Güngör, 1984: 18).

Türk aydınının Batılılaşma hareketleri kapsamındaki tutumu konusunda yoğun çalışmaları bulunan Güngör'e göre Türk aydını, ilerlemenin yolunu Batı medeniyetini örnek almakta bulmuş, Türk toplumuna özgü olan örf, adet, gelenek ve görenekler, dini değerler yavaş yavaş terk edilmeye başlanmıştır. Türk elitlerinin bu tercihinin birçok sorunun kaynağını oluşturduğunu söyleyen Güngör'e göre bu sorunların başında kültür değişmesi ve yabancılaşma meseleleri gelmektedir. Her iki meseleye de değinen Güngör, Türk aydınının kültürel değerlerinden uzaklaşması, kendi toplumuna yabancılaşması ve Batı'ya öykünme gibi konular üzerinde yoğunlukla durmaktadır. Bu boyutuyla Batılılaşma hareketini inceleyen Güngör, Batı'yı örnek alan ülkelerde Batı kültüründen farklı, gelenekten bağımsız yeni bir kültür türünün ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu yeni kültür türünün gelenekten beslenen halk kültürünü etkilediğini de eklemektedir. Batılılaşma politikası kapsamında aydınının halkın kültürüne (milli kültür) sahip çıkıp onu geliştirmek yerine toplumu ıslah etmek gayesine girdiğinin altını çizen Güngör, halkın bu yeni kültürü benimsemek konusunda zorlandığını vurgulamaktadır (Güngör, 1993a: 126-128). Bu noktada halk ve aydın arasında uçurum oluştuğunu söyleyen Güngör'e göre aydın ve halk farklılaşmasının temellerinin İkinci Meşrutiyet dönemi birlikte ordu ve ilmiye sınıfının Batılılaşma hareketleri kapsamında birbiri içine girmesi ve bu sınıfların toplumda imtiyazlı bir zümre haline gelmesiyle atıldığını ifade etmektedir (Güngör, 1993a: 229).

Türk aydınının Avrupalılaşmak mı yoksa medenileşmek mi konusuna karar veremediğini söyleyen Güngör, Batılılaşma politikası kapsamında Batı kültürünün halka empoze edildiğinden söz etmektedir Buna mukabil Türk aydınının tutumunu yorumlayan Güngör, "Türk aydınının Batı'ya karşı olan tavrı ifratla (aşırılık) tefrit (gevşeklik) arasında, teslimiyete varan hayranlıkla, düşmanlık arasında gidip gelmektedir" sözleriyle ifade etmektedir (Güngör, 1978: 59). Ayrıca Cumhuriyet'in ilk dönemlerindeki aydınlar eskiye

ait anlayışların geri geleceği korkusunu yaşadıklarından dolayı halkın geçmişe bakmasını istememişlerdir. Dolayısıyla Cumhuriyet inkılapları da kendinden öncekini yani Osmanlı birikimini yok etmek üzerine şekillendirilmiştir (Aydın, 2020: 49). Milli kimliğin korunması, geliştirilmesi ve geleceğe taşınması konusunda toplumun rehberi olan aydının hatalı bir davranışta olduğunu söyleyen Güngör'e göre milli kültürün yaşatılmasında halk vazifeyi kendi üzerine almıştır. Bu sebeple Türk kültürü, daha çok halk arasında yaşamıştır (Güngör, 1993b: 481). Güngör' e göre halkın yaşadığı ve yaşattığı Türk kültürünün değerleri; aynı dili konuşan ve ortak tarihe sahip topluluk, Anadolu'nun fethi sonrasında kazanılan devlet ve millet tecrübesi ve en önemlisi de İslam dinidir (Yavuz, 2021: 47). Yani dil, tarih ve İslam Türk kültürünün temel yapı taşlarıdır.

2.4. Erol Güngör' ün Türk Milli Kültür Yaklaşımında Millilik

Erol Güngör, milliyetçilik ve kültür konularını birbiri içine mezcetmiş ender düşünürlerdendir. Onun milliyetçilik anlayışı kültürü, kültür anlayışı da milliyetçiliği yansıtmaktadır. Güngör'ün milliyetçiliği, Türk milli kültürüne beslediği muhabbetten ötürü bir kültür milliyetçiliğidir. Kültür bir insan topluluğunun kendi gelişimi hakkında sahip olduğu bilinç demektir. Türk milli kültürünün de temeli kadim Türk tarihidir. Türk kültürü; tarih boyunca Türk milletinin içinde doğduğu, geliştiği ve yaşadığı hayat tarzıdır (Mutioğlu, 1989: 30). Bu noktada Güngör Türk milli kültürünün temellerini Türk tarihine dayandırmakla birlikte İslamiyet öncesi Türk tarihi ve İslamiyet sonrası Türk tarihi ayrımıyla görüşlerini belirtmektedir. Onun müktesebatında Türk milli kültürünün üç temel kaynağı bulunmaktadır. Bu kaynaklar; Türklerin kavmi özellikleri, İslam medeniyeti ve Anadolu ve Rumeli'de yaşamları boyunca edindikleri tecrübeleridir (Güngör, 1988: 18). Yani Türk kültürünün kaynakları dil, din ve tarihtir. Güngör'e göre Türk kültürünün başlangıçtaki vasıfları Türklerin kendine mahsus dilleri ve yarı yerleşik bozkır hayatı içinde geliştirdikleri değerleridir. İkinci olarak Türkler İslamiyet ile birlikte İslam medeniyetine ait değerleri benimseyip geliştirerek milli varlıklarını muhafaza etmişlerdir. Üçüncü olarak Batı dünyası ile artan temaslar neticesinde gelişime yönelik bazı değerler alınmıştır (Güngör, 1988: 18).

Güngör, Türklerin İslamiyet'i benimsemelerini tarihsel bir dönüm noktası olarak görmektedir. Çünkü ona göre Türk milletinin İslamiyet'i seçmesiyle birlikte İslamiyet, Türklere evrensel bir vazife yüklemiş ve bu vazife için gerekli olan yaşam tarzı Türk-

İslam medeniyetini ortaya çıkarmıştır (Güngör, 1989b: 133-134). Yani İslamiyet Türklerle birlikte medeniyet kespedecek seviyeye ulaşmıştır. Güngör'e göre Türklerin İslamiyet'le tanışması bilinenin aksine İtil boyunda yaşayan Türklerin kurduğu Bulgar Devleti ile olmuştur. İtil Bulgar Devleti, dönemin İslam halifesinden din, asker ve teknoloji konularında bilgiye sahip kişiler talep etmiştir. Abbasi halifesi tarafından bu isteğe karşı Müslüman bir heyet gönderilerek karşılık verilmiştir (Güngör, 1988: 63). Türklerin Müslümanlığı tercih etmelerinin yavaş yavaş ilerlediğini söyleyen Güngör, öbek halinde girişlerin Karahanlı döneminde olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında Türklerin İslamiyet'i benimsemelerinin zor olmadığını ekleyen Güngör, bu kolaylığın altında İslamiyet öncesi Türklerin Gök Tanrı inancı ile İslamiyet arasında benzerliklerin olması ve İslam'daki cihad anlayışının Türklerin günlük yaşantısına uygun düşmesinin yattığını düşünmektedir. (Güngör, 1988: 68).

Erol Güngör bugün Anadolu coğrafyası üzerinde yaşayan Türklerin atası olarak Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nu kuran Oğuz Türklerini görmektedir (Güngör, 1988: 76). Oğuz Türkleri bu meşaleyi 1071 Malazgirt Zaferi Fatih Sultan Alparslan ile birlikte yakmıştır. Alparslan Anadolu'nun kapılarını Türklere açmakla kalmayıp İslam Medeniyetinin ve Ortadoğu'nun kapılarını da Türklere açmıştır. Güngör'e göre Alparslan sonrası Türk Tarihi, İslam Tarihi olarak anılmaya başlanmıştır (Güngör, 1988: 82). Alparslan Anadolu'yu fethettiğinde ilk olarak Anadolu'nun İslamlaşması ve Türkleşmesi için adımlar atmıştır. Yunus Emre, Mevlâna, Hacı Bektaşî Veli, Ahi Evran vd. Anadolu'nun Türk-İslam mayasını karan isimlerdir. İmparatorluk dönemi için bu birikimin önemli bir yer teşkil ettiğini söyleyen Güngör için Osmanlı İmparatorluğu, ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü Osmanlı, o döneme kadar ki Türk kültür ve medeniyetinin ulaştığı en yüksek mertebeye sahiptir. Güngör, Türk devletinin Osmanlı'dan sonra bir daha böyle bir kültür ve medeniyet biçimini inşa edemediğini hatta Cumhuriyet dönemindeki kültür politikalarının zengin kültür birikimine sahip Osmanlı deneyimlerini dışarıda tutup Batı'ya ait norm ve değerlerin benimsenmesinin Türkiye için bir kültür krizi yarattığını belirtmektedir (Güngör, 1984: 13). Bu nedenle Osmanlı'nın varlığını reddeden, yanlış bilgilerle onu değerlendiren Cumhuriyet rejiminin politikalarına karşı çıkmaktadır. O, ayrıca Türk kültürünü doğrudan Orta Asya tarihinden başlatmanın beyhude bir çaba olduğunu, Osmanlı'nın varlığını kimsenin ortadan kaldıramayacağını da söylemektedir (Mutioğlu, 1989: 56).

Türk kültürünün oluşmasında İslamiyet'in ayrı bir yeri olduğunu söyleyen Güngör, yalnızca bu kıymete değinmekle kalmayıp İslamiyet öncesi Türk tarihinin de çok iyi incelenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Çünkü Türk milletinin kodlarının kadim Türk tarihinde yattığını düşünmektedir. Güngör, İslamiyet öncesi Türklere ilişkin “bizim atalarımız bugün Orta Asya diye bilinen, Tanrı Dağları ve Altay Dağları arasında yaşıyorlardı” ifadesiyle aidiyetini vurgulamaktadır (Güngör, 1988: 11). Türkler tarih sahnesine ilk olarak Hun İmparatorluğu ile birlikte çıkmıştır. Hunlar bugünkü Moğolistan bölgesinde Çin'in Kuzeybatısında yaşamışlardır. Çok hızlı bir şekilde büyüyen Hun İmparatorluğu Çin için tarihte bir tehdit olarak görülmüştür. Mete Han döneminde ününü kazanan Hunlar, Mete'de sonra eski güçlerini kaybetmişlerdir. Güngör'e göre bu güç kaybı ardında dağılmayı getirerek Doğu ve Batı olarak Hunları ayırmıştır. İslamiyet öncesi Türk devletleri içinde Göktürk Devleti Güngör için Türk tarihinde büyük bir gelenek inşa etmiş siyasi yapıların başında gelmektedir. Türk tarihin en kıymetli eserleri arasında değerlendirilen Orhun Abideleri Göktürklerle aittir. Orhun Abideleri 'ne ilişkin görüşler belirten Güngör, dünya da hiçbir milletin ebedi hakikatleri yüksek bir edebiyat diliyle bütünleştiremediğini ancak Orhun Abidelerinin böyle bir niteliği olduğunu ifade etmektedir (Güngör, 1988: 31). Kısaca Türk tarihinin ve milletinin özünün bu taşlara kazındığını, Türklerin bütün tarihi kaybolda dahi bu yazıtlara bakarak Türklerin medeniyet, ahlak, fazilet ve yüksek devlet kültürü öğrenilebilir.

Tarih öncesi Türklerin aile, devlet, ordu ve Türk töresi gibi unsurlara ihtimam verdiğini belirten Güngör'e göre Türklerin en önemli özelliği, teşkilatçılık kabiliyetlerin yüksek olmasıdır. Sahip oldukları bu özellik hasebiyle hiçbir zaman devletsiz duramamışlardır. Güngör, İslamiyet öncesi Türklerin devlet teşkilatı ve askeri konularda oldukça iyi seviyelerde olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca devlet ve ordu kadar önemli olan Türk töresi konusunda da bilgiler veren Güngör'e göre, Türk töresi yazılı olmayan örf ve adetlerden meydana gelen kurallardır. Töreye hükümdarlar dahi karşı gelememektedir. Töre, adaleti esas aldığından sert ve katı hükümler içermektedir (Mutioğlu, 1989: 38-42). Tarihte birden fazla devlet kurmuş Türk milletinin devlet yapılanmasının Batılı ülkelere anlaşılmasının zor olacağını söyleyen Güngör, Türk milletinin bu noktada karşı karşıya kaldığı en büyük tehlikeyi; kendi kültürünü ve töresini bırakarak başka milletlerin değerlerini benimsemek olduğunu ifade etmiştir (Güngör, 1988: 34).

Güngör'e göre Türk kültürünün temel taşı olarak gösterilen Türk dili çok uzun çağlardan beri nesilden nesile aktarılmaktadır. Türk dili serüveninin Türk milleti kadar eskiye dayandığını ifade eden Güngör, Türk dilinin geçmişini Göktürklerle hatta ondan daha önceki tarihlere kadar götürmektedir. Güngör'e göre, Türk dili İslamiyet öncesi Türk tarihinde boy halinde yaşayan Türkleri bir araya getiren ve onlara millet vasfını veren unsur olmuştur. Türklerin Ural-Altay dil grubuna mensup olduğunu söyleyen Güngör, bu gruba mensup milletlerin Turan kavimleri olarak anıldığını belirtmektedir (Mutioğlu, 1989: 34). Güngör, Türk kültürünün özü olan Türkçe'nin aydınlarca yabancı kültürlerin istilasına karşı korunması gerektiğini hususiyetle belirtmektedir. Ona göre bu milliyetçiliğin temel şartıdır (Güngör, 1993b: 334). Ayrıca Güngör, Anadolu'yu ve Rumeli'yi yurt edinen Türklerin edindiği tecrübelerin Anadolu'da var olan yerli kültürden ve Türk milletinin Anadolu'da yaşamasıyla ortaya çıkan kültürel değerlerden kaynaklı olarak şekillendiğini de ifade etmektedir (Güngör, 2010: 132-134).

Erol Güngör, milli kültürün korunması, geliştirilmesi ve gelecek nesillere aktarılması konusuna hassasiyet ile yaklaşmaktadır. Ona göre, bu hususta Türk milliyetçilerine büyük vazifeler düşmektedir. Bu doğrultuda Türk milliyetçilerine Türk milli kültürünü doğru öğrenmeleri ve halka doğru öğretmeleri konusunda tavsiyelerde bulunmaktadır. Kökü geçmişe dayanan kültürün mensuplarının çok daha fazla titiz davranması gerektiğini de ekleyen Güngör'e göre toplum nesebsiz değişimlerin yeri olmaktan kurtarılmalıdır. Çünkü yozlaşma toplumları derinden etkileyen bir mevzudur (Güngör, 2011b: 112). Bu sebeple Güngör'de toplumun buna karşı koyabilmesi ancak milli kültürün muhafazası ile mümkündür. Ayrıca Güngör, Türk milli kültürünün yaşatılması konusunda devletinde vazifesi olduğunu belirtmektedir. Ona göre, devletin oluşmasındaki maksat; bir millete özgü olan milli kültürü maddi ve manevi olarak ayakta tutmak, milli kültüre karşı gelen tehditleri bertaraf etmek ve gelecek nesillere aktarılmasında köprü vazifesini yerine getirmektir (Güngör, 2011b: 88). Bu sebeple Türk milli kültürünün korunması için güçlü bir devlet yapılanmasının olması elzemdir.

3. BÖLÜM: 2016 SONRASI TÜRKİYE’DE MİLLİ KÜLTÜR SÖYLEMİ: EROL GÜNGÖR MUHAYYİLESİNDE DEĞERLENDİRME

3.1. Dünya Sisteminde Sismik Hareketler: Küresel Sistem Karşısında Ulus-Devlet

Ulus-devletler modern dünya siyasetinin temel taşlarından birini oluşturmaktadır. Ulus-devlet, belirli bir coğrafyada yaşayan insanların dil, kültür, tarih ve politika gibi unsurlarda birleşerek ortak bir kimlik ve milli bilinç geliştirdikleri yapının adıdır. Ulus-devletlerin ortaya çıkması ortaçağa dayanmaktadır. Ortaçağ merkezi otoriteden yoksun, çok sayıda parçalanmış yönetim ve feodal bir düzenin olduğu bir dönemdir. Bu dönemdeki devlet yapılanması ise milli bir kimlikten yoksundur. Ulus-devletler tarihinde aydınlanma döneminin ayrı bir ehemmiyeti bulunmaktadır. Çünkü ulus-devletin temelleri Rönesans ve Reform hareketleriyle birlikte atılmaya başlanmıştır. Günümüzdeki anlamı itibarıyla ulus-devletlerin temeli, 1648 Vestfalya Barış Antlaşmasına dayanmaktadır. Modern anlamda devlet sisteminin doğuşuna neden olan Vestfalya Antlaşması, devletlere egemenlik ilkesi doğrultusunda birtakım haklar tanımıştır. Bu tanıma sonrasında ulus-devletler uluslararası sistemin temel aktörü konumuna gelmiştir. 1789 Fransız Devrimi, ulus-devletlerin yükselişinde en önemli kırılma anlarından biridir. Fransız Devrimi ile ortaçağın feodal ve mutlakiyetçi düzeni milliyetçilik akımlarıyla yıkılmıştır. Milliyetçilik düşüncesinin temellerinin atıldığı modern dönemde milli olan unsurlara çok daha fazla vurgu yapılmıştır.

18. ve 19. yüzyıla gelindiğinde Avrupa’da yaşanan sanayi ve siyasi devrimler; ekonomi, siyaset ve toplumu derinden etkileyen bir sürecin başlangıcı olmuştur. Bu süreçten nasibini alan ulus-devletlerin konumu bu dönemden sonra toplum üzerindeki etkileri arttırmıştır. Özellikle yeni üretim şekli, ulus-devletlerin ekonomik gücünü pekiştirmiştir. Devletler, yakaladığı yukarı yönlü ivmeyi muhafaza etmek için uygun ekonomi politikaları geliştirmişlerdir. Kapitalist ekonominin yanında toplumların sosyal hayatını da ciddi oranda değiştiren sanayileşme, ortaya çıkardığı iş gücü dolayısıyla kırdan kente göçü arttırmış, şehirlerdeki demografik yapı değişmiştir. Bunun sonucunda ulus-

devletler, ekonomi politikalarını sosyal politikalar ile geliştirmişlerdir. Sanayileşme sonrasında devletlerin gücünün arttığı diğerk bir alanda askeri ve politik güçtür. Sanayileşmenin getirdiğı teknolojik ilerleme, savunma sanayisinde de önemli değışmelere yol açmıştır. Siyasi noktada ise devletler iç ve dış politikalarında daha aktif bir konuma yükselmiştir. Ayrıca sanayileşme dönemi, modern anlamda temelleri atılmış uluslararası sistemin pekiştiğı bir süreç olmuştur. Kapitalizm, zamanla sistemin her alanına hâkim olmuş ve ilerleyen zamanlarda ulus-devletlerin egemenliğiyle ilgili bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu durumda yeni bir uluslararası sistemin oluşmasına yol açmıştır.

Küreselleşme, iletişim ve teknoloji alanlarında yaşanan gelişmelerle dünyanın küçük köy haline gelmesi ve aktörler arasındaki etkileşimin artması olarak tasvir edilmektedir (Robertson, 1999: 11). Ulusal sınırları ortadan kaldıran süreç olarak küreselleşme; teknolojik gelişmelerle toplumsal yaşamda kültürel etkileşimleri arttırmıştır. Artan bu etkileşimler sonucunda ulus-devletlerin egemenlik hakları aşınmış, yeni sistemde devletler klasik anlayışın ötesinde konumlandırılmıştır (Giddens, 2000b: 153). 1980'ler sonrasında etkinliğini arttırdığı kabul edilen küreselleşme, birçok alanda dönüşüm yaşatarak ekonomi, siyaset, çevre, güvenlik, vb. alanlar başta olmak üzere uluslararası örgütlerin ve ulusötesi şirketlerin yeni aktörler olarak var olmaya başladığı yeni bir güç dağılımını ortaya çıkmıştır. Böylece Vestfalya Antlaşmasıyla birlikte temelleri atılan devletlerin egemenliğine dayanan uluslararası güç sistemi yıkılmış, yerine ulus-devletlerin sadece aktörlerden biri haline geldiğı ve egemenlik haklarını dikey olarak devlet üstü ve yatay olarak devlet içi otoriterlerle paylaştığı yeni bir sistem almıştır. Yeni sistem, devletler arasındaki etkileşimi arttırmış ve yeni ilişki biçimlerini beraberinde getirmiştir. Bu süreçte uluslararası işbirliğinin önemi çok fazla vurgulanmış, yeni sistemin yükselen gücü olarak uluslararası örgütlerin önemi daha fazla artmıştır. Ulus-devletlerin farklı alanlardaki yetkileri küreselleşme ile birlikte küresel kaideler, kurallar ve yapılanmalar ile uluslararası örgütlere devredilmiştir.

Ekonomi küreselleşmesiyle devletlerin para ve ekonomi politikaları ulusal olmaktan çıkarak küresel sermaye örgütleri tarafından belirlenmeye başlanmıştır (Castells, 2006: 389). Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Dünya Bankası (DB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi örgütlerle ulus-devletlerin ekonomik alandaki egemenliğine müdahale

edilmiştir. Küreselleşme, ulus-devletlerin yapısında ve işleyişinde de değişim yaşatarak hükümetler üzerinde hakimiyet kuran bir süreç olmuştur (Bauman, 2006: 11). Vestfalyan sistemde mutlak egemenliğin sahibi olan ulus-devletin meşrutiyeti küresel sistemde kabul görmemiştir (Korbin, 1997: 157-159). Ayrıca küreselleşmenin saç ayaklarından birini oluşturan liberal ekonomi modelinin sistemde yayılması devletlerin kısıtlı olan yetkilerini daha fazla kısıtlayarak ulus-devletin gücünün azalmasına neden olmuştur (McMichael, 1996: 197-207). Bu doğrultuda küreselleşen sistem içerisinde ulus-devletlerin varlığı halen temel bir sorun olarak durmaktadır.

Küreselleşme süreci; ulus-devleti aşan ve tek bir aktörün baş edemeyeceği ölçekte iklim değişikliği ve çevre sorunları, terörizm, kıtlık, göç ve salgın hastalıklar gibi sınır ötesi birtakım sorunları beraberinde getirmiştir. Küresel sorunların yönetimi ve çözümü noktasında önemli platformlar haline gelen uluslararası örgütler, günümüzde yürüttüğü faaliyetler bakımından yapısı ve işleyişi sürekli tartışılmaktadır. Küresel sorunların doğasına bakıldığında ulusal sınırları aşan ve birden fazla ülkeyi etkileyen meselelerdir. Dolayısıyla tek bir aktörün veya devletin yalnız başına çözüm bulması muhtemel değildir. Küresel sorunların çözümü mutlaka işbirliği ve koordinasyon ile olmalıdır. Küresel sorunların temelinde çeşitli nedenler yatmaktadır. Şöyle ki küresel ölçekte iklim değişikliği meselesinden bahsediliyorsa bu sorunun temelinde sanayileşme, fosil yakıtların kullanımı, ormanların yok edilmesi gibi nedenler bulunmaktadır. Küresel sorunların çözümlenmesinde Uluslararası İlişkiler disiplinin ve uluslararası ilişkiler uzmanlarını önemli katkıları bulunmaktadır. Uluslararası İlişkiler; devletler arasındaki ilişkiler, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası hukuk gibi konularını incelemektedir. Küresel sorunların çözüme kavuşturulması noktasında uluslararası ilişkilerciler; çatışma ve problemler, milli çıkarlar, küresel işbirliği gibi meselelerde çalışmalar yapmaktadır.

Bu alanlarda yaşanan sorunlar ise küresel işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Bu noktada küresel kaideler ve kurallar ile devletlerin üstünde bir otorite şeklinde hareket eden uluslararası örgütler, uzlaşmayı sağlayan aktör olarak küresel sistemde var olmaktadır. Çevre, insan hakları, ticaret, sağlık ve barış gibi konuların çözümü noktasında birçok yetkiyle güçlen(diril)en uluslararası örgütler, yeterli düzeyde işbirliğini gerçekleştiremediği için devletlerin katılımını sağlamak noktasında zorlanmaktadır. Bu

zorluk hali de uluslararası sistemde krizlere yol açarak mevcut sistemin işlerliğini sorgulamaya açmaktadır.

Küresel sorunlar karşısında uluslararası örgütlerin varlığının sorgulanması kurumların kuruluş felsefelerinde yer alan faaliyetleri yerine getirmemesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Özellikle ekonomik alanda kalkınmayı sağlamak konusunda faaliyet gösteren Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Dünya Bankası (DB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi örgütler, gelir adaletsizliği ve yoksulluk ile ilgili yeterli önlemleri gerçekleştirememiştir (Akkaş, 2020: 567-568). Benzer bir biçimde kurulduğu zamanda uluslararası arenada kalıcı barışı inşa etmek felsefesiyle yola çıkan Birleşmiş Milletler (BM)' de savaş ve çatışmaları önlenmek, barışı sağlamak ve sürdürmek konusunda yeterli adımları atamamıştır. Yakın geçmişe kadar küresel sorunların çözümü noktasında güçlü yetkilere sahip olan uluslararası örgütlere olan güven son yıllarda zedelenmiştir. Bilhassa açlık ve yoksulluğun neden olduğu mülteci ve göç sorununa karşı uluslararası örgütlerin kayıtsız kalması güven kaybının başını çekmektedir. Dünyanın birçok bölgesini etkisi altına alan göç ve mülteci sorunu, ulus-devletlerin ekonomi ve güvenliği açısından çok önemlidir. Bu noktada ulus-devletler bu sorunla tek başına mücadele edemeyeceği için küresel ölçekli işbirliğinin işletilmesi elzemdir.

Modern dünyanın karşılaştığı en ciddi küresel sorunlardan biri olan covid-19 salgını, ulus-devletlerin tarihinde karşı karşıya kaldığı en ciddi sınavlardan biridir. Salgın hastalıklar, uluslar ötesi bir sorun olduğundan tek başına ulus-devletlerin gayretleri yeterli değildir. Ancak salgın sürecinde uluslararası örgütlerin ve küresel sistemin koordinasyon ve işbirliği konularında eksik kalması ulus-devletleri bu noktada bir adım daha ileriye taşımıştır. Özellikle güçlü sağlık sistemi ve tedarik ağı, ekonomik yardım ve karantina önlemleri atılan adımlar arasında gösterilebilir. Bu dönemden sonra küresel sistemin miadını doldurduğu ve yeni sistemin, yeni aktörler üzerinden şekilleneceği tartışmaları yoğunluk kazanmıştır. Hiç şüphesiz salgın döneminde yapılan tartışmalara ve ulus-devletlerin konumuna bakıldığında yeni sistem söylemleri ulus-devletlerin güçlendikleri ve yeni işbirliği süreçleriyle bölgesel aktörlerin daha fazla ön plana çıktığı bir düzenden bahsetmektedir. Akkaş'a göre, salgın sonrası için ifade edilen yeni sözcüğü mevcut sistemin aksayan yönlerinin revizesini ve bu revizyon sonrasında ortaya çıkan aktörle

daha fazla iletişimin ve işbirliğinin arttığı sistem modeli kastedilmektedir (Akkaş, 2020: 569).

Salgın gerçeğiyle yüzleşen ulus-devletlerin salgını sırasındaki tepkileri genellikle iç politikalarına odaklanmak ve milli çıkarlarını öncelemek olmuştur. Güçlü sağlık sistemi ve tedarik ağına sahip olmanın çok önemli bir hale geldiği covid-19'da ulus-devletler, salgın içinde edindikleri bilgi ve tecrübeleri birbirlerine aktarmış, sağlık malzemeleri tedarikinde birbirlerine yardım göndermiştir. Salgın döneminde gösterilen bu tutumun salgın sonrası düzende önemli olduğuna değinen Kibaroglu, insan yaşamı için gerekli olan ihtiyaçları karşılayabilen devletlerin güçlü devletler olduğunu, Türkiye'nin de bu alanda güçlü devletler kategorisinde yer aldığını belirtmektedir (Kibaroglu, 2020: 50-53). Özellikle Türkiye'nin krizle mücadele konusunda birçok hükümete destek verdiğini ve krizle mücadele konusunda uluslararası örgütleri göreve çağırdığını ifade eden Duran, Türkiye'nin bu performansının altında güçlü bir aktör olmasının yattığını belirtmektedir (Duran, 2020: 34). Ayrıca salgın sonrasında oluşan yeni düzende Türkiye'nin yaptığı yardımların yumuşak güç olarak kendine döneceği ve kriz yönetimi konusundaki başarılı tecrübesinin hem bölgesel hem de küresel platformlarda gücünü arttıracığı beklenmektedir (Akkaş, 2020: 590).

3.2. Küresel Tektipleşme Karşısında Güngör'ün Kültürel Bağımsızlık Söylemi

Hayatı kolaylaştırmak için ortaya çıkan teknolojiler, yaşamlar üzerinde kolaylık sağlamakla birlikte insanların, maneviyat ile olan ilişkilerini zayıflatmaktadır. Bu konu üzerinde yoğunlukla duran Güngör, bilhassa Batılılaşmayla birlikte maddi gelişmelerin, Türk milli kültüründe değişme yarattığını ifade etmektedir. Türk milli kültüründeki değişme teknoloji transferiyle gerçekleşmektedir. Güngör'e göre Türkiye'ye teknolojinin girişi Tanzimat dönemine kadar götürülse de sanayileşme hareketlerinin ciddi anlamda ülkeye girişi İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşmiştir. Ona göre bu dönemdeki sanayileşme, milli karaktere sahip muhafazakâr kişiler tarafından Türkiye'ye getirilmiştir. Milli karaktere haiz bu kesim Güngör'e göre Türkiye'nin modernleşmesinde liderlik etmiş ve Cumhuriyet devrimcilerinin yaptığı gibi ideolojiye saplanıp kalmamışlardır (Güngör, 1989b: 42).

Sanayileşmenin yalnızca Türkiye’de gelişen bir süreç olmadığını tüm dünyada eş zamanlı olarak geliştiğini söyleyen Güngör, sanayileşmenin kaynağı olarak Avrupa’yı göstermektedir. Avrupa’da yaşanan gelişmeler ile birlikte ortaya çıkan bu süreç Batı medeniyetinin genel prensipleri doğrultusunda şekillen(diril)miştir (Güngör, 1989b: 37). Sanayileşmenin özelliklerinden de bahseden Güngör, batı teknolojisinin makineleşme, üretim hızı, dakiklik, zaman ve mekâna yabancılaşma ve tek biçim üretim gibi unsurlardan teşekkül ettiğini ifade etmektedir. Batı teknolojiye ait bu unsurların milletler arasında çok rahat bir şekilde kabul gördüğünü belirten Güngör’e göre cemiyetler, bu sürece adapte olmak ve sistemin bir parçası haline gelebilmek adına her şeyi bir kenara bırakmışlardır. Hatta milli varlıklarından ve milli kültürlerinden bile vazgeçmişlerdir (Güngör, 1989b: 34-35). Bu durum sonucunda dünya genelinde yeni bir toplumsal yapı ortaya çıkmıştır.

Güngör’e göre ortaya çıkan bu yeni toplumsal yapı geleneksel ve üretimi önceleyen değil; modern ve tüketimi benimseyen bir yapıdır. Geleneksel toplumlarda insanların ihtiyaçları kadar üretim yaptığını belirten Güngör, sanayileşme ile birlikte modern toplumun, kapitalist odakların isteklerine göre üretim yaptıklarını söylemektedir. Kapitalist çevrelerin ise ihtiyaçtan daha fazla üretim yaptırdığını ve bu üretimi kâra dönüştürmek içinde insanları tüketime yönlendirdiğini, bunu yaparken de tüketime yeni ihtiyaçlar varmış gibi algı oluşturduğunu ifade etmektedir. Kapitalist odakların bunu reklam ve propaganda yoluyla yaptığını vurgulayan Güngör, yapılanı modern kitle iletişim araçlarıyla insanların değer sistemlerini değiştirmek olarak yorumlamaktadır. Ayrıca sanayileşme ile boş zaman kavramı yaratılarak boş zamanlarda bir şeylerle uğraşmayan bireylerin huzursuzluk, aidiyet ve yabancılaşma gibi problemlerle yüzleştiğinin altını çizmektedir. Bu problemleri aşmak içinse kendini kapitalizme teslim eden bireyler, sistemin kölesi haline gelmektedir (Güngör, 1998: 196-197). Ancak Güngör’e göre bireylerin bu problemlerden kurtulmasının asıl yolu insana özgü değerleri yeniden keşfederek, toplumda bu değerleri hâkim kılmak için teknolojinin nimetlerinden faydalanmaktır. Yani sistemin kölesi olmak yerine sistemin efendisi haline gelmek gerekmektedir.

Güngör’de teknolojinin olduğu yerde manevi gelişme yoksa maddi gelişmeler insanı kısır döngüye sokmaktan başka bir şey yapmamaktadır. Yani maddi gelişmeler insanı

makineleştiren, insan ürettiği makineleri duygularıyla kontrol edemiyorsa orada sorun var demektir. Bu noktada Güngör, nasıl teknoloji maddi yönüyle toplumsal yaşamı etkiliyorsa insanın manevi yönüde yönlendirildiğini ifade etmektedir. Konuyla ilgili olarak Güngör, Japonya örneğinden hareketle teknolojinin manevi değişimler yaratmadan alınabileceğinin düşünüldüğünü ancak teknolojinin alınmasında birtakım manevi değişimlerin mecburen olacağını belirtmektedir. Japonların dinlerini, alfabelerini ve geleneklerini teknoloji transferi esnasında kaybetmediklerinin doğru olduğunu söyleyen Güngör, en azından modern üretim modelinin alınmasında, aile bağlarının bir tarafa bırakılmasını beraberinde getirdiğini ve Batı'ya ait dakiklik ilkesinin bireylerin zaman kavramını yeniden ürettiğini söylemektedir (Güngör, 1996c: 22). Görüldüğü üzere teknoloji, yalnızca maddi süreci yönlendiren değil manevi yönünde yönlendiren bir unsurdur.

Teknolojinin kültür üzerindeki değişimine değinen Güngör'e göre kültürler, sanayileşmeyle birlikte değişmeye başlamıştır. Sanayileşmeyle birlikte tüm dünyaya yayılan teknolojinin maddi unsurları toplumlardaki genel kabulleri yıkmıştır. Maddi unsurlarla birlikte gelen Batı zihniyeti kavramları, simge ve sembolleri yeni genel kabulleri değiştirmiştir. Bu noktada maddi gelişmelerin tek başına yeterli olmadığını söyleyen Güngör, manevi noktadan yoksun olan gelişmelerin, kültür değişmelerine neden olduğunu ifade etmektedir. Güngör'e göre olması gereken maddi gelişmelerle birlikte kültürel değerlerde korunmalıdır. Teknolojinin kültürleri değiştirdiğini ifade eden Güngör, konuyla ilgili olarak bir parantez açmaktadır. Teknolojinin maddi yönü, kültürü bozmamaktadır, asıl kültürü bozan teknolojiyle birlikte gelmesi beklenen manevi gelişmelerin gelmemesidir. Buradan yola çıkarak Güngör'ün manevi gelişme olarak belirttiği husus, teknolojinin görünmeyen kısmındakilerin görülmesi ve bunu yaparken de toplumun zihniyet dünyasına uygun olmasıdır (Güngör, 1990: 111). Yani teknolojiyle gelen maddi gelişmeler toplumun kendine has manevi dünyasına göre alınmalıdır. Güngör, kültür değişmesi olgusunun sanılanın aksine hızlı gelişmediğini, teknolojik gelişmelerin kültür değişmesine oranla daha çabuk yayıldığını ifade etmektedir

Erol Güngör, sanayileşme ve kültür değişimleri arasındaki ilişkiyi açıklarken makineleşmenin arttığı yerde artık insanın nitelikli kültürel eserler veremediğini vurgulamaktadır. Şöyle ki bir toplumda makineleşme yani teknoloji ne denli gelişirse

orada bireye verilen ehemmiyet azalmaktadır. Değeri azalan insanda bulunduğu yere, yaptığı işe ve en önemlisi de kendine yabancılaşmaktadır. Doğal olarak böyle bir durumda insan kendine ait duygularda hissiz olmaktadır. Kültürün insan ürünü duygu ve düşünceler olduğu düşünüldüğünde, insanın hissizleştiği yerde kültürel ürünlerinde artık makineden çıkmış gibi tek tip olmaktadır. Ya da kültürel ürünler makineleşmiş insanın çalışma zamanlarında daha çok üretim için motivasyon sağladığı veya boş zamanlarını dolduran bir eğlence halini almaktadır (Güngör, 1998: 197-199). Erol Güngör'ün tespitleri dördüncü sanayi devriminin yaşandığı günümüzde çok daha fazla anlam kazanmıştır. Özellikle sanayileşmenin kültürleri ve yaşamları yoğun oranda etkilediği söylemi, kültürel bağımsızlık meselesi için çok önemlidir.

Güngör, döneminin anlayışları çerçevesinde kültürel bağımsızlık meselesini; Batı medeniyetinin unsurlarının kültürle girişini engellemek üzerine değil Türkiye'de güçlü bir milli kültürün kurulmasının yollarını aramak konusu üzerine şekillendirmiştir. Ona göre Batı'nın yakından takip edilmeye başlandığı Lale devrinden bu yana Batı'dan yada Batı'ya ait değerlerden etkilenmemek elde değildir. Ancak bu noktada önemli olan şey girilen etkileşimlerde alınan unsurların topluma özgü değerler süzgecinden geçirildikten sonra kabul görmesidir (Güngör, 1989b: 46). Yani güçlü milli kültür örneği ortaya koyulmalıdır. Güngör, bu noktada Türk milli kültürünün sağlam bir kültürel birikime ve uzun tarihsel geçmişe sahip olması nedeniyle kuvvetli olduğunu belirtmektedir. Türk milli kültürünün dezavantajlarından da bahseden Güngör, diğer kültürlerin dışarıdan gelen unsurlarla tahrip edildiğini ancak Türk milli kültürünün içerideki etkiler ve kişilerle aşındırıldığını ifade etmektedir (Güngör, 1989b: 46).

Bu noktadan yola çıkarak Güngör'ün modernleşme çerçevesinde kültürel bağımsızlık ile ilgili söylediklerini günümüz küreselleşme süreci içinde söylemek mümkündür. Çünkü Türkiye'de kültür değişmesi ve buna bağlı olarak kültürel bağımsızlık meselesi hala bir sorun olarak çözüm üretilmeyi beklemektedir. Kültür bağımsızlığı olgusu incelendiğinde; küreselleşme süreciyle tüm dünyanın küresel bir kültürün hegemonyası altına alınması sonucunda ortaya çıkmıştır. Günümüz şartları altında ifade edildiği anlamıyla Türkiye'de kültür bağımsızlığı sorunu modernleşmeyle birlikte başlamış ve küreselleşme süreciyle de hız kazanarak devam etmiştir. Modernleşme ve onunla ilintili olguları başarılı bir şekilde ele alan Güngör, kültürel bağımsızlık meselesine milli ve yabancı kültür arasında

bir fark olduğunu belirterek giriş yapmaktadır. Ancak milli kültürün, her toplumun kendine özgü değerler sisteminden teşekkül ettiğini vurgulayan Güngör'e göre yaşadığımız süreç içinde saf bir milli kültürün varlığı mümkün değildir. Dolayısıyla kültürler sürekli temas halindedir ve birbirini etkilemektedir. Ancak bu noktada birbirleriyle kaynaşan kültürler tıpa tıp bir birinin aynısı değildir. Aksine kültürler diğer kültürden farklı ve ona şahsiyet kazandıran niteliklerden oluşmaktadır (Güngör, 1984: 157). Kültür bağımsızlığı; milli kültürün küresel kültür altında baskılanması, milli kültürün korunması ve geleceğe aktarılması, yerli ve milli kültürel değerlerin yeniden keşfedilip hâkim kültür haline getirilmesi gibi konularla ön plana çıktığı söylenebilir.

Güngör'e göre Türk milli kültürü, Batı kültürüyle girdiği ilişkiler de hep kendini koruma altına alma refleksini göstermiştir. Diğer yandan Batılılaşma politikası kapsamında Türk aydınları, Avrupa'nın teknolojisi ve yaşam tarzını da milli kültüre almak için uğraşmıştır. İşte bu noktada bu ikilem Türkiye'de sosyo-kültürel bir değişimi beraberinde getirerek tek bir kültürün egemenliğini Türk toplumu üzerinde hâkim kılmıştır. Güngör'e göre toplumsal alanda yaşanan sosyo-kültürel değişimler iki şekilde ortaya çıkmıştır. Bunlar; iç ve dış görünümlerdir. Dış görünüm; bir topluma dışarıdan bakıldığında gözlemlenen kılık, kıyafet ve şekli değişimlerdir. İç görünüm ise kültürün manevi yönü olan değer, duygu ve hassasiyetlerdeki değişimlerdir. Ayrıca Güngör'e göre iç görünümdeki değişimler çok uzun yıllar sonra bile yeni fark edilebilmektedir (Güngör, 1984: 158-159).

Türkiye'deki kültür değişmesinin öncelikle dış görünümde gerçekleştiğini ifade eden Güngör'e göre Batılılaşma hareketi ilkin giyim-kuşam ve kılık-kıyafet noktalarında başlamıştır. Milli kültüre ait olmayan bu şekli unsurlar zamanla standart bir tarzı ortaya çıkarmıştır. Yeni tarz beraberinde Batı'ya ait birçok sembol ve ritüellerin de yavaş yavaş Türk milli kültürünün içine sızmasına sebep olmuştur. Bu gidişattan sonra Batı'ya ait sanat dalları da hatırı sayılır derecede bir hakimiyet alanını kültürün alt alanlarında elde etmiştir. Hakimiyetin en yoğun hissedildiği sanat dalı mimaridir. Mimari alanda, batılılaşma ve zengin Türk-İslam kültür birikimi ile inşa edilen yapılar, yerini batılı formlarda üretilen eserlere bırakmıştır. Kültürün alt dalları dışında günlük yaşamı da dizayn eden Batılılaşma hareketi fertlerin yeme-içme alışkanlıklarında, tüketecekleri besinlerde, hatta çatal bıçak kullanımına kadar geniş bir alanda Batı'ya öykünmek şeklinde tezahür etmiştir. Güngör bu tezahürü; fincanda çay içmek, kahvaltı kültürünü

edinmek, soğuk ikramlıkları artık menülerine almak ve protein ağırlıklı beslenmek olarak ifade etmektedir (Güngör, 1984: 159-161). Günümüz küreselleşme sürecinde de bu alışkanlıklar tüketim endüstrisi özelde de fast-food markaları tarafından yönlendirilmektedir.

Güngör'de kültür konusuyla ilgili olarak ortaya çıkmış en büyük problem yeni nesillerin hangi kültürü benimseyeceğidir. Bu noktada inkılapçıların Batı'yı kendine örnek alan bir nesil yetiştirme gayretine girdiğini belirten Güngör, milli kültürü koruma ve gelecek nesillere aktarma işinin milliyetçilere kaldığını ifade etmektedir. Milliyetçiliği bir kültür hareketi olarak ele alan Güngör, Batı kültürünün yıpratıcı etkisine karşı milliyetçiliği iç politika tepkisi şeklinde değerlendirmektedir. Ona göre milli kültürün en önemli temsilcileri olan milliyetçiler, bir milleti diğerinden ayıran ve ona hüviyet veren özellikleri topluma kazandırmakla vazifelidir. Bu sebeple milliyetçiler, Batı kültürünü benimsemek yerine kadim Türk milli kültürünü yaşatmayı tercih etmişlerdir (Güngör, 1984: 168-169). Bu noktada milli kültürün temel taşı olan dil ile ilgili verdiği bir örnekte Güngör, inkılapçıların halk kültürüne ilişkin kaynakları ortadan kaldırmaya çalıştıklarını; milliyetçilerin ise ders kitaplarını Türk kültürüne özgü unsurlarla düzenleyerek milli eğitim modeli geliştirmeye gayret ettiklerini belirtmiştir (Güngör, 1984: 170). Milliyetçilere milli kültür konusunda çok fazla iş düştüğünü tekrarlayan Güngör'e göre milliyetçiler statik değil dinamik, kapalı değil açık olmalıdır. Ayrıca milliyetçiler hem geçmişini iyi bilmeli hem de gelecek açısından, yüksek bir kabiliyetle topluma yol açmalıdır.

Güngör'ün bıraktığı noktadan yola çıkarak küreselleşme döneminde milli kültürün geleceği ve kültür bağımsızlığı hem ulus-devletlerin hem de milliyetçilerin önünde çözüme kavuşturulması beklenen bir mesele olarak durmaktadır. Kültür bağımsızlığı, özellikle son yıllarda kültür endüstrisinin milli kültürleri kitle kültürüne dönüştürmesi ve kapitalist güçlerin milli kültürleri kitle iletişim araçlarıyla tektipleştirmesine karşı dillendirilmeye başlanan bir olgudur. Ekonomik, siyasi ve askeri bağımsızlık kadar hatta daha fazla önemli olan kültür bağımsızlığı, milli egemenliğe sahip ulus-devletler ve milli kültüre sahip topluluklar açısından oldukça hassas bir konudur.

Günümüz küreselleşme süreciyle hızla yayılan küresel kültür, Batı'ya ait alışkanlıkların, adetlerin, normların ve yaşam tarzının benimsenmesini içermektedir. Batılılaşma

olgusunda olduğu gibi standart bir insan tipi ortaya çıkaran küresel kültürün en önemli özelliği, tktim odaklı hareket etmesidir. Bireylerin tutum ve alışkanlıklarını tktime yönlendirmeyi hedefine alan küresel kültür bu özelliğiyle milli kültürün karakteristik özelliğini zedeleyerek kültürel bir tektipleşmeyi meydana getirmektedir. Ayrıca ulus-devletlerin milli egemenlik hakkından doğan haklarını da görmezden gelen küresel kültür, egemenlik gücünü yalnızca kendisinde toplamaktadır. Hem milli devletler hem de toplum için tehlike arz eden bu durum milli varlık sorununu ortaya çıkarmaktadır. Kendi milli kültürünü gelecek nesillere aktaramayan kültürler üzerinde küresel kültür kolayca hegemonyasını kurmaktadır. Bu noktada diğer bağımsızlık türlerinde olduğu gibi egemenlik hakkını hiçbir güce danışmaksızın kullanabilme yetisine sahip devletler, güçlü bir milli kültür politikasını hayata geçirmek zorundadır. Milli kültürün temsilcisi konumunda olan toplum, zihniyetten davranışa, değerlerden normlara geçmişin hikmetlerini geleceğin mirasçılarına edecek bilinçte olmalıdır.

3.3. Türkiye’de Alt Yapıdan st Yapıya Millilik ve Yerlilik

Yerlilik ve millilik, devletlerin kültürel ve ekonomik yönden bağımsızlığını güçlendirmeyi ve kendi öz benliğini muhafaza etmeyi önceleyen stratejik kavramlardır. Son yıllarda sıkça sözü edilen bu kavramlar sanayi, ekonomi, eğitim ve kültür gibi alanlarda milli değerlerin ve yerel kaynakların kullanılmasını amaçlamaktadır. Yerlileşme ve millileşme kavramları her ne kadar kendi ilerinde ayrı değerlendirilse de günümüzde birbirinden bağımsız düşünülememektedir. Türkiye’de bağımsızlığın milli kimliğin temelini oluşturan yerlileşme ve millileşme ekonomik bağımsızlığın ve kültürel bağımsızlığın temel mottoları olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye’de birlikte ele alınan bu iki olgu da Türk milli gücünün artması ve uluslararası arenada diğer glerle mücadele edebilecek potansiyeli verdiği için elzemdir.

Türkiye’de yerlilik konusu bir ülkenin dışa bağımlılıktan kurtulmak için kendi öz kaynaklarını kullanmasıdır. Millilik ise daha çok manevi yönde bir vurguyla millete özgü değerleri, adetleri, gelenekleri ve sanat dallarını korumayı, geleceğe taşımayı kendine hedef olarak almaktadır. Yerlilik, yerel işgücünün arttırılması, yerli üretim ve sanayinin özendirilmesi ve teknoloji noktasında yerli kaynaklardan beslenilmesi gibi birtakım unsurları içermektedir. Bu noktada gelişen yerlilik politikaları, devletler için kritik önemde olan sektörlere ağırlık vermektedir. Yerlileşmeyi gündemine alan ülkelerden biri

olan Türkiye’de politikalarını bu sektörler üzerine yoğunlaştırmıştır. Önceleri yalnızca yerli üretimin teşvik edilmesine dair söylem bazında kalan vurgular, 2016 sonrasında Türkiye’nin dışa bağımlılıktan kurtulma amacıyla savunma sanayii, teknoloji, enerji, otomotiv ve ağır sanayii alanlarında yeni görünümeler kazanarak, bir harekete dönüşmüştür. Ekonomik bağımsızlığı hedefine alan bu hareket, genellikle yerlileşme politikaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada yerli sanayinin geliştirilmesi, küçük ve orta ölçekli yerli üretim yapan kobilerin arkasında durulması, AR-GE faaliyetlerinin desteklenmesi, ithal yerine yerli kaynaklardan üretilen ürünlerin tercih edilmesi ve ülkeye yatırım çekilmesi gibi bir dizi eylemler yerlileşme politikasının kapsamına girmektedir.

3.3.1. Milli Teknoloji Hamlesi ve Savunma Sanayisinde Yerlilik

Teknolojiyi dışarıdan satın alan ülkelerin karşı karşıya kaldığı birtakım sorunlar mevcuttur. Bunlar; askeri-teknolojik aletlerin bakım ve onarım işlemlerinde dıştan gelecek teknik desteğe ihtiyaç duyma, yazılım üzerinde hakimiyet kuramama, siyasi ilişkilerden etkilenme gibi belli başlı konulardır. Bu konu askeri ve teknolojik alanda bağımlılık meselesini ortaya çıkarmakla birlikte teknolojiyi satan ülkenin, alan ülkeye doğrudan müdahale etmesine olanak vermektedir. Eğer alıcı devlet bu müdahaleyi aşmak için bir adım atsa, ağır yaptırımlarla karşı karşıya kalmaktadır. Günümüze gelinceye kadar irili ufaklı, açık örtülü birçok ambargoya maruz kalan Türkiye için 2016 sonrası dönemde başta ekonomik ve teknolojik bağımsızlığı ana hedefine alan “Milli Teknoloji Hamlesi” çok önemli tarihi bir adımdır. Milli Teknoloji Hamlesi’nin (MTH) en kıymetli unsurlarından biri savunma sanayiidir. MTH ile ortaya koyulan teknolojiyle önceleri ithal edilen ürünler artık yerli imkanlarla üretilmekte ve yeni teknolojik ürünlerin ortaya çıkarılması için AR-GE çalışmaları teşvik edilmektedir.

Milli Savunma Sanayii’nin tarihsel arka planı incelendiğinde Osmanlı’dan itibaren milli teknoloji konularında faaliyetlerin gerçekleştirilmeye çalışıldığı göze çarpmaktadır. Cumhuriyet’in ilk yıllarından başlayarak özellikle de Atatürk’ün hayatta olduğu zamanlarda yerli ve milli savunma sanayiine devlette ve özel sektörde ayrı ayrı teşebbüslerde bulunulmuştur. Atatürk’ün ölümünden sonra azalan bu girişimlere 2. Dünya Savaşıyla birlikte çok daha fazla ihtiyaç duyulduğu görülmüştür. 1972 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı esnasında Amerika’nın uyguladığı ambargo, Türkiye’de yerli ve milli sanayii hamlesini yeniden başlatmıştır. Bu kapsamda Türk Donanması ve Hava

Kuvvetleri Cemiyetleri kurulmuştur. 1974 yılında yazılım ve elektronikte bağımlılığı azaltmak üzere Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı kurulmuş, bu vakıf ilerleyen zamanlarda Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerinin birleştirilmesiyle Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'na dönüştürülmüştür. Günümüzde yerli ve milli savunma sanayiinin en önemli işletmelerinin de temelleri o dönemlerde atılmıştır. 1973 yılında Türk Uçak Sanayii Anonim Ortaklığı (TUSAŞ), 1984 yılında Türk Havacılık ve Uzay Sanayii Şirketi (TAI), 1985 yılında TUSAŞ Motor Sanayii Şirketi (TEI), 1975 yılında Aselsan, 1982 yılında Havelsan ve 1988 yılında da Roketsan kurulmuştur (Öncel, 2023).

Türk milli savunma sanayii 2016 sonrası dönemde kurumsal teşkilatlandırılması hızla artmıştır. Günümüzde halen devam eden bu kurumsal ve hukuki düzenlemeler askeri teknoloji ve savunma alanlarında Türkiye'nin başat bir aktör konumuna yükselmesinde rol oynamıştır. 2001 yılında yürürlüğe giren Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu ile Teknokent'ler kurulmaya başlamıştır. Girişim yeteneği olan araştırmacıları ve akademisyenleri bir araya getiren Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB) ilan edilen bölge sayısı günümüzde 94' e yükselmiştir. Türkiye Teknoloji Takımı Vakfı (T3 Vakfı) tarafından düzenlenen Teknofest, ülke genelinde organize edilen Deneyap Atölyeleri ve Savunma Sanayi Başkanlığı tarafından açılan robotik kodlama yarışmaları bu alanda farkındalığın artırılmasında büyük katkıları olmaktadır. Dünyanın en büyük havacılık, uzay ve teknoloji festivali olma özelliğine sahip Teknofest, bu yıl bir ilki gerçekleştirerek Azerbaycan ev sahipliğinde etkinliklerde bulunmuştur. Ayrıca gençleri savunma sanayii alanına yönlendirme, teknoloji ve yenilik konularına teşvik etme, yerli ve milli savunma sanayiye toplumda bilinir kılma gibi ciddi hizmetleri yapan bir örgütlenmeye dönüşmüştür (Öncel, 2023).

MTH kapsamında Türk savunma sanayii alanında faaliyetlerde bulunan firmaların varlığında 2016 sonrası dönemde gözle görülür derecede bir artış mevcuttur. Bu firmaların kimileri yeni kurulurken, kimileri de faaliyet alanlarını genişleterek hizmetlerde bulunmaktadır. Savunma sanayii ürünlerinin yerlileştirilmesini hedef alan MTH, 2021 yılı itibariyle yüzde 71,2 oranında yerlileşmeyi sağlamıştır (Strateji Bütçe Başkanlığı, 2022: 162). Savunma sanayii alanında bu oranları yakalayan Türkiye'nin en büyük başarılarından biri de üretilen ürünlerin dış ülkelere ihraç edilmesidir. İhraç edilen

ürünler aktif olarak sahada kullanılmakta, Türkiye'nin yakaladığı başarıda bu sahalardan gelen geri bildirimlerin etkisi oldukça fazladır. Ayrıca Türkiye'nin ürettiği ürünlerin diğer ülkelerin ürünlerine oranla daha az maliyetli olması önemli bir faktördür. Türkiye bu sayede savunma sanayii sektöründe ciddi bir uluslararası aktör haline gelmiştir. Özellikle son yıllarda savunma ve havacılık alanında ihracat oranlarını yüzde 224 arttıran Türkiye'nin, ilerleyen zamanlarda bu rakamları yüzde 425 oranlarına yükselteceği tahmin edilmektedir (Milliyet, 2021). Türkiye'nin 2021 yılında savunma ve havacılık ihracatı 3,22 milyar dolar gerçekleşerek ihracatta rekor kırılmıştır. En fazla ürünün ihracat edildiği ülkeler Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Azerbaycan, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Fas'tır. Bunlara Afrika kıtasından Etiyopya, Ruanda, Burkina Faso, Kongo ve Çad, Türkistan coğrafyasından Özbekistan ve Kırgızistan ilaveten Slovakya, Litvanya, Bangladeş, Kuveyt gibi ülkelerdir (Yıldırım, 2022).

Türkiye'nin savunma ve havacılık kapsamında ihracat ettiği ürünler geniş bir alana yayılmaktadır. Kara, deniz ve hava kuvvetleri başta olmak üzere yerli ve milli imkanlar ile üretilen tüm bu ürünler savunma sanayiinin büyümesinde önemli katkıları bulunmaktadır. Geniş yelpazedeki ürünlerin skalasına bakıldığında ilk olarak Türk savunma ve havacılığın gözbebeği konumunda olan TB2 Bayraktar Silahlı İnsansız Hava Aracı (SİHA) göze çarpmaktadır. Özellikle Dağlık Karabağ Savaşı ve Ukrayna – Rusya Savaşı'nda muharebe sahasında gösterdiği üstün başarı, uluslararası alanda da bilinirliğini arttırmıştır. Bayraktar'ın gösterdiği bu başarı uluslararası alanyazına “drone diplomasisi” adında yeni bir kavramı kazandırmıştır (Öncel, 2023). Drone diplomasisiyle Türkiye dost ve müttefik ülkelerle ilişkilerini daha fazla arttırırken, diğer ülkelere karşı bu gücü caydırıcı unsur olarak kullanmıştır. Türk dış politikası için vazgeçilmez bir unsur haline gelen Türk savunma sanayii birçok noktadan yenilikleri beraberinde getirerek siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda Türkiye'yi bir uluslararası güç olma seviyesine taşımıştır.

Türkiye'nin sayılı İnsansız Hava Aracı (İHA) güçlerinden biri olmasının tarihsel serüvenine bakıldığında Türkiye'nin güvenlik kaygısı dolayısıyla ihtiyaçlarını yurtdışından karşılayamaması ve çeşitli noktalarda devletlerin açık ve örtülü ambargolarına maruz kalması ön plana çıkmaktadır. Bu noktada harekete geçen Türkiye, dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan önderliğinde “kötü komşu ev sahibi yapar” mantığıyla siyasi bir irade ortaya koyarak, yerli ve milli üretim için düğmeye basılmıştır.

Bunun yanında sınır boylarında yuvalanan terör örgütü PKK' yı bitirmek için İHA'lara duyulan ihtiyaç Türkiye'nin İHA serüvenini başlatmıştır. Günümüze gelindiğinde kurumlara gözetleme, keşif ve istihbarat faaliyetleri, sahadaki personele destek ve terör unsurlarını 7/24 takip ve tespit imkânı vermesi aslında bu alanda ne kadar önemli bir adım atıldığını ortaya koymaktadır. İlk envantere giren İHA, Kale - Baykar grubuna ait olan "Bayraktar Mini İHA" dır ve bugüne kadar 100 binin üzerinde uçuş sortisine sahiptir (Baykar, 2023a). Baykar'a ait olan diğer İHA'lar; Bayraktar TB1 ve TB2'dir. Bayraktar TB2, 2015 yılında Roketsan'ın geliştirdiği milli mühimmat ile donatılarak Türkiye'nin ilk SİHA' sı olma özelliğine sahiptir (Baykar, 2023b). Bayraktar Akıncı ise TB2' nin daha gelişmiş bir versiyonu olarak Taarruzi İnsansız Hava Aracı (TİHA) olma özelliğine sahiptir. TB2 Bayraktar'a göre çok daha uzun havada kalabilen Akıncı, Roketsan'ın ürettiği Bozdoğan ve Gökdoğan gibi füzeler başta olmak üzere milli akıllı mühimmatları kullanabilme kabiliyetine sahip olarak üretilmiştir (Baykar, 2023c). Bunun yanında TUSAŞ tarafından üretilen ANKA ve Aksungur, Vestel Savunma tarafından üretilen Karayel'de Türkiye'ye ait yerli ve milli İHA sistemleridir.

Havacılık alanında başarılı bir ivme yakalayan Türkiye, insansız savaş uçakları alanında da uğraşlarını devam ettirmektedir. Bu doğrultuda Baykar tarafından çalışmaları sürdürülen Muharip İnsansız Uçak Sistemi (MİUS) Bayraktar Kızılelma bu alanın ilkleri arasında yer almaktadır. Pek çok noktadan konvansiyonel savaş uçaklarından farklı özelliklere sahip Bayraktar Kızılelma, 2023 yılının sonunda seri üretime başlaması beklenmektedir (Öncel, 2023). MİUS alanında geliştirilen diğer bir üründe TUSAŞ' a ait ANKA 3'tür. Yalnızca İHA sistemleri konusunda çalışmalarda bulunmayan Türkiye, milli savaş uçağı projesi olan Milli Muharip Uçağını (MMU) da geliştirmektedir. Türkiye'nin çok büyük ihtiyacını karşılayacak olan MMU, beşinci nesil savaş uçağı özelliğine sahip ve 2030 yılından sonra teslim edileceği düşünülmektedir. MMU, 2023 yılının sonunda ilk uçuşunu gerçekleştireceği ve 2025 yılına gelindiğinde ise uçuş tecrübelerini arttıracığı belirtilmektedir. Türk Ordusu'na teslimatıyla birlikte 40-50 yıl içinde envanterdeki muadillerinin yerine geçeceği planlanmaktadır (NTV Haber). MMU'nun ortaya çıkmasında hiç şüphesiz bu ekosistem içinde Türk mühendislerinin edindiği tecrübe yatmaktadır. Eğitim uçağı kategorisinde yer alan Hürkuş, Jet eğitim ve taarruz uçağı Hürjet, taarruz ve taktik helikopteri Atak, genel maksat helikopteri Gökbey bu ekosistem içinde üretilen yerli ve milli hava araçlarıdır.

Türk savunma sanayiinde İHA sistemleriyle birlikte koordineli olarak geliştirilen diğer bir alanda Türk deniz kuvvetlerinin ihtiyaç duyduğu yerli ve milli ürünlerdir. Bu ürünler arasında en bilineni Milli Gemi Projesi (MİLGEM) dir. Bu doğrultuda Türkiye Cumhuriyeti Gemisi (TCG) Büyükkada, TCG Burgazada, TCG Kınalıada ve TCG Heybeliada korvetleri yüzde 70 yerlilik oranıyla Deniz Kuvvetleri'nin envanterine teslim edilmiştir. Korvetlerden edinilen tecrübe diğer alanlardaki ürünlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu konuda TCG İstanbul, Türkiye'nin ilk milli fırkateyni olma özelliğine sahiptir ve 2023 yılında envantere girmesi beklenmektedir. 2023 yılında teslim edilen ve Türkiye'nin hücum gemisi TCG Anadolu, Türk Deniz Kuvvetleri'nin kritik görevlerinde en önemli gücü olacaktır. TCG Anadolu, bünyesinde 30'u aşkın İHA, 8'i aşkın helikopter konuşlandırılacaktır. Ayrıca Bayraktar'ın geliştirmekte olduğu TB3 ve Kızılelma SİHA'ları buradan kalkış yapabilecektir (SavunmaTR Haber Merkezi, 2022). TCG Anadolu, uluslararası güç konjonktüründe Türk İHA'ları gibi yeni dünyanın yeni savunma araçları olarak yerini alacaktır.

Üç tarafı denizlerle çevrili ve önemli su yollarını bünyesinde barındıran Türkiye, bu noktada güvenliğini sağlamak adına Deniz Kuvvetleri'nde de yerleşmeye ve millileşmeye gitmiştir. Denizin üstünde ve altında birçok çalışmalara başlayan Türkiye, deniz altı filosunun kapasitesini arttırmak için Yeni Tip Denizaltı Projesi (YTDP) ve Milli Denizaltı Projesi (MİLDEN) Projelerini hayata geçirmiştir. YTDP, Alman işbirliğiyle yürütülmekte olup bağımsız hava tahrik sistemlerine sahip olan 6 denizaltı, 2026'nın sonuna kadar Deniz Kuvvetleri'ne teslim edilmesi planlanmaktadır. 2023 yılında projenin ilk denizaltısı olma özelliğine sahip Piri Reis teslim edilecektir. MİLDEN Projesi ile üretilcek denizaltıların göreve alınması ise 2030'larda gerçekleşecektir (Yıldız ve Oktay, 2022). Ayrıca Türkiye, İHA'lar gibi İnsansız Deniz Aracı (İDA) konusunda da AR-GE çalışmaları yürütmektedir. Aselsan ve Sefine Tersanesi ortaklığında uluslararası elektronik harp kabiliyetine sahip Silahlı İnsansız Deniz Aracı (SİDA) Marlin, Portekiz'de düzenlenen NATO Tatbikatında görev yaparak görücüye çıkmıştır (Yanık, 2022).

Türk ordusuna sahada en büyük katkıyı veren yerli ve milli yazılımlar ürünlerin rahatlıkla kullanılmasında çok büyük kolaylık sağlamaktadır. Son 20 yılda bu alanda başarılı işlere imza atan Türkiye, elektronik harp sistemlerine ayrı bir başlık açmış vaziyettedir. Radar,

komuta kontrol, yer istasyonları, iletişim sistemleri ve veri ağıları konularıyla hem savunmaya hem de saldırılara karşı hazırlıklıdır (Taşdan, 2022). Yerli ve milli olanaklarla üretilen F-16 Elektronik Harp Podu (EHPOD) 2022 yılının sonlarında Türk ordusuna teslim edilerek hizmete alınmıştır. Ayrıca Türkiye'nin ürettiği yeni elektronik sistem Merter'de teslimatı yapılan harp sistemleri arasındadır. 2023 yılı içinde envantere girmesi beklenen taşınabilir elektronik taarruz sistemi Mert ve erken ihbar sistemi Eralp'te hizmet için gün saymaktadır. Türk Hava Kuvvetlerinin en büyük caydırıcı gücünü teşkil edecek olan yerli ve milli savunma sistemlerinin geliştirilmesine ise devam edilmektedir. Bu noktada kısa, orta ve uzun menzillerde hizmette bulunacak Hisar hava savunma sistemlerinin menzillerinin üretimi bitirilmiş ve deneme atışları başarıyla gerçekleştirilmiştir. Kısa ve orta menzilli versiyonlar olan Hisar A ve Hisar O sahadan aktarılan bilgiler ışığında revize edilerek Hisar A+ ve Hisar O+ olarak ordunun bünyesine girmiştir. Uzun menzil tipi olan Hisar U ise 100 km uzaklıktaki hedefini vurarak görevini başarıyla icra etmiştir. Bu sistemlere ek olarak alçak yükseklik hava savunması ürünleri olan Sungur ve Korkut, ekosisteme kazandırılmıştır. Ayrıca Gökdeniz ve Alka hava savunma sistemleri kısa zamanda bitirilmesi beklenmektedir (Öncel, 2023).

Hava savunma sistemleriyle birlikte geliştirilen diğer bir savunma sanayii alanı füze teknolojileridir. 2010'lu yıllarda çalışmalarına başlanan Orta Menzilli Mühimmat (SOM) füzeleri, orduya hizmet etmeye başlamıştır. Bu alanda AR-GE çalışmaları devam etmekle birlikte gemi savar füzesi Atmaca, taktik balistik füze Bora'da hizmete alınanlar arasındadır. 2023 yılı içinde bitirilmesi beklenen görüş içi füze Bozdoğan ve görüş dışı Gökdoğan'da Türkiye'nin ürettiği yerli ve milli ürünlerdendir. Ayrıca tank savar silah Karaok ve lazer güdümlü Mete ve denizaltı Akya torpidosu, seri üretime gireceği günü beklemektedir. Türk İHA sistemlerinin bu denli gelişmesinde önemli bir yeri olan füze sistemlerinde Roket Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi (ROKETSAN) ön plana çıkmaktadır. ROKETSAN'ın ürettiği Mini Akıllı Mühimmatlar, İHA'ların yurtiçi ve yurtdışı başarılarında da katkı sunmaktadır. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından üretilen Bozok, Kayı ve Kuzgun füzeleri de ilerleyen vadede Türk İHA'larının gücüne güç katacaktır. Son olarak füze teknolojilerinin yerine kullanımı daha kolay olan İHA sistemleri de Türk Ordusu'nun önemli vurucu güçlerindendir. Özellikle Kargu, Togan ve Boyga bu alandaki İHA'lar arasındadır (Öncel, 2023).

3.3.2. Türk Milli Enerji ve Maden Politikasında Yerlilik

Milli Enerji ve Maden Politikası (MTEP), Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığının önündeki en kritik konuların başında gelmektedir. 2000'li yılların başından bu yana büyüyen Türkiye'nin artan enerji talebi yeni kaynakların bulunması daha önemlisi de yerli ve milli enerji kaynaklarının kullanılması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bunun yanında dışa bağımlılığın en çok olduğu alan olarak ortaya çıkan enerji meselesi, Türkiye'nin çözüm bulması gereken bir konudur. Özellikle 2016 sonrası dönemde, dönemin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Berat Albayrak tarafından enerjide yerli ve milli kaynaklardan faydalanma oranlarının artırılmasını hedefe alan, enerjide bağımsız bir Türkiye modelini benimseyen Milli Enerji ve Maden Politikası deklare edilmiştir. Mevcutta yürütülen yenilenebilir enerji politikası da gözden geçirilerek resmi bir zemine oturtulmuştur. MTEP'in en önemli vurgusu, enerji bağımsızlığıdır. Bu doğrultuda atılan adımların başında Türkiye'nin deniz yetki alanlarında petrol ve doğalgaz keşfine çıkmasıdır. Bu noktada Türkiye arama ve karaya çıkarma faaliyetlerini güçlü bir şekilde yapmak için envanterine derin deniz sismik arama ve sondaj gemileri katmıştır. Türkiye Anonim Ortaklığı (TPAO) bünyesinde ilk sismik araştırma gemisi olan Barbaros Hayrettin Paşa, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA)' ne bağlı Oruç Reis Sismik Araştırma Gemisi ve Fatih Sondaj Gemisi, yerli enerji politikasının denizlerdeki ilk adımları olmuştur (Özdemir, 2023).

2016 sonrasında başlayan milli ve yerli enerji politikası kapsamında 2017 yılında Türkiye'nin ilk derin sondaj gemisi Fatih, 2019 yılında Yavuz, 2020 yılında Kanuni ve 2022 yılında da Abdülhamit Han sondaj gemileri deniz filosuna katılmıştır. Sondaj gemilerinin iç aksamı ve teknolojileri, yerli imkanlar ile donatılmıştır. Yerli ve milli olan sismik arama ve sondaj gemileri öncelikle arama ve tarama faaliyetlerine Doğu Akdeniz' de sonrasında Karadeniz' de gerçekleştirmiştir. Fatih Sondaj Gemisi Batı Karadeniz kıyılarında doğalgaz rezervi keşfederek, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en büyük keşfi kamuoyuna ilan edilmiştir. Sakarya Gaz Sahası, Tuna-1 kuyusunda keşfedilen 320 milyar metreküplük doğalgaz, Türkiye'nin enerji bağımsızlığı yolundaki en ciddi adımlarının başlangıcıdır. Keşif sonrası Kanuni ve Yavuz sondaj gemileri bölgeye yönlendirilmiş ve Türk halkına yeni müjdelere verilmiştir. Sakarya Gaz Sahasının toplam rezerv miktarı güncellenerek önceki bulunan doğalgaz rezervinin üzerine 390 milyar metreküplük bir

revize ile toplam gaz miktarının 710 milyar metreküp olduğu ifade edilmiştir. Bu keşif Türkiye'nin uluslararası konjonktürde gücünü birazda olsa perçinleyerek Karadeniz gazını, enerji bağımsızlığı doğrultusunda çıkarabileceğini göstermiştir (Özdemir, 2023).

Petrol ve doğalgazın keşfedilmesi kadar karaya taşınması da önemli bir meseledir. Türkiye, bu konuda da hızlı bir planlama ile bulunan rezervlerin karada muhafazası çalışmalarına başlamıştır. Bu doğrultuda Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi (BOTAŞ)ve TPAO 170 km uzunluğundaki boru hattı döşenmiş ve Filyos'taki Doğal Gaz İşletme Tesisi inşa edilmiştir. Yerli ve milli imkanların kullanılması kadar önemli olan diğer bir mevzuda tesisin ve boru hattının döşenmesinde yerli iş gücünden yararlanılmış ve bölge halkına iş imkânı sağlanmıştır. 3 yıl gibi kısa bir sürede tamamlanan tesis ve boru hattı dünya tarihinde gerçekleştirilen en hızlı açık hidrokarbon projelerinden biri olarak gösterilmektedir. 20 Nisan'da karayla buluşan Karadeniz gazı, günlük 50 milyon metreküp kapasiteli Filyos Doğalgaz İşleme Tesisi'nden ilk etapta 10 milyon metreküp olarak ulusal doğalgaz dağıtım şebekesine verilmiştir (Özdemir, 2023). Sakarya Gaz Sahası içerisinde bulunan doğalgazın, ithal edilen miktarı kısmen azaltacağı ve ekonomik açıdan Türkiye'ye biraz nefes aldıracağı söylenebilir.

Karadeniz'de keşfedilen doğalgaz rezervi, Türkiye'ye yalnızca ekonomik olarak bir rahatlama getirmekle kalmayıp enerji arz ve güvenliği konusunda da lider devletlerden biri olmasına zemin hazırlayacaktır. Bu noktada özellikle doğalgaz ihraç eden ülkelerin kontrolünde bulunan fiyatlandırma sürecine Türkiye'de dahil olacaktır. Türkiye'nin daha fazla rezerv keşfetmesi hiç şüphesiz Türkiye'yi daha fazla cazibe merkezi haline getirecektir. Özellikle Rusya – Ukrayna Savaşı sonrasında Avrupa'nın alternatif bir doğalgaz pazar arayışı, bu nokta da önemli fırsatlardan biridir. Türkiye, kendine yetecek kadar bir doğalgazı şimdilik keşfetmiş olsa da bilhassa doğalgaz ihraç eden ülkelere coğrafi yakınlığı ve boru hatlarının sınırları içinden geçip Avrupa'ya ulaşması Türkiye'nin avantajlarını oluşturmaktadır. Bu avantajı lehine çeviren bir Türkiye, gelecekte enerji ithal eden değil ihraç eden, belirlenen fiyat tarifelerine uyan değil bizahati fiyatlandırma da belirleyici olan bir uluslararası aktör konumuna sahip olacaktır. Bu da doğal olarak Türkiye'yi güçlü ve bağımsız bir ülke haline getirecektir.

3.4. Türkiye’ de Bağımsızlığın Mottosu Olarak Kültürde Millilik

Küreselleşme, yakın tarihte dünya düzeninde derin değişmelere neden olan karmaşık bir süreçtir. Bu süreç ekonomi, politika, kültür ve sosyal ilişkileri geliştirmiş olsa da bu alanlarda küresel bir tekelleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Bu tekelleşmenin en yoğun yaşandığı alanların başında ise kültür gelmektedir. Kültür alanındaki tekelleşmeye geçmeden önce küresel tekelleşme; ulus ötesi şirketlerin ve finans kuruluşların emperyalist bir tutumla ön plana çıktığı ekonomik sürece verilen isimdir. Şirketler ve kurumlar, belirli alanlarda faaliyetlerde bulunan sektörlerde tek bir otorite gibi hareket etmektedir. Yani uluslararası sistemin rekabetçi piyasasının aksine ürünlerin üretilmesinden dağıtılmasına kadar geçen süreçte baskın bir rol üstlenmektedir. Küresel tekelleşme özellikle son yarım yüzyılda etki alanını tüm dünyada yaygınlaştırmıştır. Bu etki alanları çok farklı disiplinler tarafından ele alınıyor olsa da en yoğun çalışıldığı alan ekonomi ve politikadır. Çünkü ulusötesi şirket ve finans kuruluşlarının her attığı adım uluslararası finans sistemini ve dolayısıyla sistemin bir parçası olan devletleri olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca küresel tekelleşme, emperyalist bir tutumda olduğundan dolayı kimi bölgelere daha fazla önem verirken kimi bölgeleri mahrumiyet bölgeleri ilan etmektedir. Bu durumda bölgesel eşitsizlikleri ve gelir adaletsizlikleri arttırmaktadır.

Küresel tekelleşmeye benzer şekilde ortaya çıkan kültürel tekelleşme, kültürel kıymetlerin ve onun tezahürlerinin, küresel mecralarda kültürel hegemon aktörler tarafından yayılmasıdır. Yani kabaca kültür konusunda tek bir otoritenin sistemi baskısı altında tutması ve yönlendirmesidir. Küreselleşmenin bilişim ve teknoloji alanlarında yaşattığı gelişmeler sonucunda ortaya çıkan kültürel küreselleşmenin tezahür ettiği alanlar; başta medya olmak üzere eğlence endüstrisi, dijital mecralar, sinema, müzik, vb. kültürel alanlardır. Bu alanlarda kültürel ürünlerin ortaya çıkartılmasından toplumlara yayılmasına kadar geçen her aşama da hâkim güç olan bu tekeller, çeşitli yollarla hegemonyalarını sürdürmektedir. Kültür endüstrisi, 1900’lü yılların ikinci yarısından sonra kültürel ürünlerin ortaya çıkarılması ve tüketilmesi üzerinden şekillenen kapitalizmin bir sektörüdür. Sanat, eğlence, sinema, medya vd. kültür biçimlerinde ortaya çıkan bu endüstriyel alan, kültüre ait değerleri metalaştırmakta ve metalaşan kültür öğelerini pazarlamaktadır. Kültür endüstrisi üretim ve tüketim aşamalarında piyasanın taleplerine göre içerikler çıkarmaktadır. Ancak günümüz koşullarında içerikler genellikle

insanı, şekillendirmek üzerine üretilmektedir. Kültür endüstrisinin en önemli niteliği, küreselleşmenin de verdiği sınır ötesi özellik ile küresel bir boyutta etki alanına sahip olmasıdır. Dijital mecralar ve yeni medya araçları, kültür endüstrisinin ürünlerini kolaylıkla pazarladığı ortamlardır.

Kültür endüstrisinin ve bu alanda oluşan kültürel tekelleşmenin etkilerine bakıldığında süreçten en çok etkilenen toplumlardır. Toplumsal yaşamda popüler kültür ile tezahür eden kültür endüstrisi medya, moda, müzik, spor ve eğlence araçlarıyla yaşamları etkilemektedir. Yaygın ve kolay erişilebilir olan bu araçlar, genellikle günlük üretilip tüketilecek kadar hızlı ve kısa ömürlüdür. Sosyal medya platformları, dijital mecralar ve internet, popüler kültürün reklamının yapıldığı mecralardır. Önemli bir ticari potansiyeli de karşılayan popüler kültür, çeşitli şirketlerin kâr amaçlı faaliyetlerinde kullandığı önemli kollardan da biridir. Popüler kültürü bu noktada bir tüketim kültürü olarak kullanan şirketler, reklam, markalaşma stratejileri ve tüketici davranışları uygulamalarıyla tüketimin artmasını sağlamaktadır. Popüler kültürde esas olan toplumun gündelik ihtiyaçlarının tüketim temelinde inşa edilmesidir. Çünkü popüler kültürün doğasında bireyleri etki altında tutmak vardır. Hiç şüphesiz ki popüler kültürün böyle bir amacının oluşu tüketim ile irtibatlı olmasındandır. Popüler kültür, küresel düzeydeki kültürel tekelli şirketler tarafından finanse edilmektedir. Küresel ölçekteki şirketler; Warner Bros, Universal, Hollywood, Netflix, Disney Plus, CNN, BBC, Apple, Coca Cola, McDonald's, Adidas, vs. markalarla tüm insanların alışkanlıklarını yönlendirmektedir.

Küresel şirketler, Amerikan kültürünün eğlence endüstrisini ve yaşam tarzını tüm dünyaya yaymak suretiyle toplumları hegemonyaları altında tutmaktadır. Amerikan kültürünün en temel özelliği tüketim hedefli bir yaşam biçimini toplumlara empoze etmesidir. Amerikan kültürünün unsurları; Hollywood sineması, popüler müzik, edebiyat, görsel ve işitsel sanatlardır. Bu unsurlar, toplumların günlük aktivitelerini ve rutin haline gelen alışkanlıklarını dönüştürmektedir. Bu dönüşümü sağlarken Amerikan hegemonyasının var olduğu diğer bir alan olan teknolojiye de hat safhada faydalanılmaktadır. Bilhassa sosyal medya ve dijital mecralar Amerikan değerlerinin, düşüncelerinin, kıymetlerinin ve yaşam biçimlerinin pazarlandığı platformlardır. Yerli ve milli kültürleri olumsuz yönde etkileyen küresel kültür (Amerikanizm) toplumların milli

ve manevi değerleri aşındırmakta, tüketim kültürünü yayarak kültürel homojenleşmeyi perçinlemekte ve tüm dünyada kültürel bir sömürge krallığı kurmaya çalışmaktadır. Bu noktadan hareketle Türkiye'de de kültürel bağımsızlık meselesiyle ilintili olarak küresel kültür eleştirilmektedir. Özellikle 2016 sonrasında Türkiye'nin paradigma değişimlerin temel mottosu haline gelen bağımsızlık, bu alanda da kendini göstermiştir. Türkiye'nin bağımsızlığı, kültürün milli ve yerli olarak sürdürülmesiyle mümkündür.

Kültürün milliliği ve yerliliği meselesi, ilk olarak 2017 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın katılımıyla gerçekleşen 3. Milli Kültür Şura'sında gerçekleştirdiği konuşmasında dile getirilmiştir. Konuşmasında Erdoğan; kültür emperyalizmine ve kültürel tektipleşmeye karşı yerli ve milli olan kültürel değerlerin yeniden inşa edilmesi ve kültürel geçmişinden beslenen, yerel değerlerden doğup evrensele doğru akan bir kültür üretimin elzem olduğu konuları üzerinde durmuştur (Erdoğan, 2017). 2016 sonrasında başlatılan ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanlardaki gelişmişliğin ve bağımsızlığın mottoları olan yerlileşme ve millileşme hamlelerinin, kültür ayağı içinde atılacak olan adımlar kararlaştırılmıştır. Buradan yola çıkarak kültürde millilik ve yerlilik; bir ülkenin kültürel kimliğinin korunması, gelenek ve göreneklerinin nesillere aktarılması ve yabancı kültürlerle karşı da milli bir direncin gösterilmesidir. Bir ülkenin kültüründe yerlileşme denildiğinde; o ülkenin sanat dallarında ve kültürel faaliyetlerinde yerel unsurlardan beslenilmesi, yabancı etkilerin etkinliğinin azaltılmasından bahsedilmektedir. Bu kavram ayrıca yerlileşme hamlelerinde olduğu gibi kültürel noktadan üretimin yerli aktörler tarafından yapılmasını, yerele ait değerlerin ve geleneklerin ön plana çıkarılmasını ve en önemlisi de kültürel benliğin kendi tarihsel geçmişine dayanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Kültürün milliliği meselesi ise bir ülkenin kültürünün korunmasında o millete ait olan milli unsurların vurgulanmasıdır. Bu süreçte kültürel kimliğin korunmasında önemli yapı taşları olan dil, din, gelenek ve görenek, edebiyat ve sanat gibi öğelerin toplumda yaygınlaştırılması, kültürün milliliği için elzemdir. Bu çerçevede kültürün millileştirilmesi genellikle toplumun manevi yönden geliştirilmesi üzerinedir. Bu kapsamda; milli dilin kullanımını yaygınlaştırma, milli tarih ve edebiyat konularına sahip çıkma ve milli eğitim politikalarını, değerlere uygun bir biçimde revize etme atılması beklenen muhtemel adımlardır. Kültürün milliliğinin ve yerliliğinin birlikte

değerlendirilmesi, kültürel bağımsızlığın temel unsurudur. Kültürde güçlü olan devletler, küresel kültür ve kültürel emperyalizmle çok daha kolay rekabet edebilecek ve daha az etkilenecektir. Bu noktada 2016 yılında düzenlenen Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülleri töreninde konuşan Erdoğan konuyla ilgili olarak; bir ülkenin ekonomik, askeri ve siyasi gücünün kültürel gücünü de belirlediğini, bundan yoksun olan devletlerin küresel kültürün ve emperyalizmin altında ezileceğini belirtmektedir. Ayrıca burada milli kültürün önemini vurgulayan Erdoğan’a göre küresel kültür karşısında Türk sanat müziği kaybedilirken, türküler muhafaza edilemeyecektir. Ya da hat ve tezhip sanatları geri kalırken, ahşap oymacılık, bakır ve kilim sanatları yaşatılamayacaktır (Erdoğan, 2016). Bu sebeple kültürel alanda hem bağımsız hem de güçlü olunmalıdır.

Son yıllarda Türkiye’de kültür ile ilgili nicelik yönünde atılan adımlar artsa da nitelik boyutunda kültürün milliliği ve yerliliği konularında çok daha fazla elle tutulur hamlelere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu noktada Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın 2016 ve 2019 yılı Kültür ve Sanat Büyük Ödülleri Töreni’nde, yaptığı öz eleştiriler de aslında kültürel bağımsızlık konusunda ne kadar geç kalındığını ortaya koymaktadır. Erdoğan konuşmalarında; iktidara geldikleri günden itibaren birçok alanda başarılı işlere imza attıkları ancak kültür ve eğitim konusunda istenilen seviyelere ulaşamadığından ötürü rahatsızlıklarını dile getirmiştir (Erdoğan, 2016). Yeni dönem için kültürün niceliği kadar niteliğine de önem verileceğini hatta kültür politikalarının temeline oturtulacağını ifade eden Erdoğan, kültürel alanda yerliliğin ve milliliğin sağlanacağını belirtmiştir (Erdoğan, 2019). Ayrıca kültürel alanda maddi alt yapılar inşa edilmeden kültür ve sanatta başarılı işler yapılamayacağını vurgulayan Erdoğan kazandırılan eserlere ilişkin; Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, Atatürk Kültür Merkezi, Cumhurbaşkanlığı bünyesindeki Kültür ve Kongre Merkezi, Millet Kütüphanesi gibi nice eserleri Türkiye’ye armağan ettikleri söylemiştir (Erdoğan, 2021). Bu noktada Türkiye’nin öncelikli hedefini maddi kalkınma unsurlarının oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Kültürün yerliliği ve milliliği için atılan adımların başında 30 yıllık aradan sonra toplanan, 3. Milli Kültür Şurası gelmektedir. Milli Kültür Şurası’nda son 200 yıldır Türkiye’nin fikir, kültür, sanat, edebiyat ve eğitim alanlarında yaşamış olduğu geri kalmışlık, Türk kültür hayatının tarafları, yazarları, sanatçıları ve akademisyenleri tarafından bir mülahaza ikliminde ele alınmıştır. Şura’nın toplanma amacı olarak;

Türkiye'nin kültürel müktesebatını daha da güçlendirmek ve kültür bağımsızlığı noktasında yeni kültür politikalarının ihtiyaçlarını belirlemek üzere şekillendiği deklare edilmiştir. Bu çerçevede Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın da katıldığı toplantı da alanlarında ihtisaslaşmış fikir, kültür ve sanat insanlarının katkılarıyla Türk Kültür ve Sanat hayatı içinde sorun olan ve politikalar üretilmeyi bekleyen 17 konu belirlenmiştir. 2 gün süren kongre sonucunda konuşulan, tartışılan ve çözüm üretilmesi beklenen konular, 3. Milli Kültür Şurası Raporu altında toplanarak yayımlanmıştır.

Kültürün milliliği ve yerliliği konusunda atılan diğer bir adımda Cumhurbaşkanlığı Kültür Büyük Sanat Ödülleri ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Özel Ödülleri adında iki etkinliğin başlatılmasıdır. Bu etkinliklerle ilgili olarak Erdoğan; ödül törenlerinin başlatılmasıyla yerli ve milli kültürü, sanat ve ilim insanlarına karşı devletin ve milletin minnettarlığının bir sonucu olduğunu söylemektedir (Erdoğan, 2016). Türk kültürüne uygun olarak belirlenen bu alanlar; edebiyat, tarih, müzik, sinema, geleneksel sanatlardır. Her yıl bu konularda Türk kültür ve sanat hayatına muteber katkılar vermiş isimler ödüllere layık görülmektedir. Küresel kültür ve kültürel emperyalizmin hegemonyası altında olan sistemin içinde Türkiye'nin böyle bir etkinliği başlatması pratikte hemen sonuç verecek eylemlere dönüşmese de zihniyette bir uyanmaya vesile olacaktır.

Kültürün yerliliği ve milliliği konusunda başlatılan bu etkinlikler de Türkiye'nin Tanzimat'tan bu yana kültürel bağımsızlık mücadelesi verildiğine dair çok önemli tespitlerde bulunulmuştur. Bu tespitler arasında 2016 yılında düzenlenen törende kültür ve sanat alanında gelişmeyen bir ülkenin gerçek manada tam bağımsızlığından bahsedilmeyeceği söylenmiştir. Ayrıca ülke olarak kültürel bağımsızlık meselesinin idrakine varılamadığı kabul edilerek, milli kültürün kuvvetlendirilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Küresel kültür ve emperyalizmin günümüzdeki hedefleri düşünüldüğünde bu meselenin ne kadar elzem olduğu söylenebilir. Bu noktada milli kültüre ait değerler ve hassasiyetler yeni bakış açılarıyla keşfedilmeli ve küresel kültürle mücadele edebilmek için evrensel bir dille muhataplarına anlatılmalıdır.

SONUÇ

İnsanlık tarihi incelendiğinde toplumların kültürel değişimi kaçınılmazdır. Toplumlar ve kültürler zaman içerisinde farklı değişkenlere maruz kalarak değişirler ve bu değişimler de kendini kültürel alanda göstermektedir. Kültürel değişim yalnızca bireylerin alışkanları ve tutumlarını değil aynı zamanda toplumun yapısını da etkilemektedir. Toplumsal ve kültürel değişimin nedenleri arasında toplumun ekonomik ve teknolojik gelişmeler sayılabilir. Ekonomik ve teknolojik gelişmeler toplumsal değişimin itici gücünü oluşturmaktadır. Örneğin; tüm dünyayı etkisi altına alan sanayileşme, önceleri tarıma dayalı bir yaşam süren toplumları değiştirerek endüstriyel bir toplum haline dönüştürmüştür. Bir diğer ifadeyle sanayileşme, toplumsal ve kültürel yaşam üzerinde derinlemesine izler bırakmıştır. Tarım toplumunda insan gücü önemliken sanayi toplumunda teknolojik ilerlemeyle birlikte makineleşmeye bırakmış ve günümüz modern toplumu ortaya çıkarmıştır.

Sanayi toplumunda yaşanan teknolojik gelişmeler toplumun kültürel, sosyal ve demografik yapısını değiştirmiştir. Önceleri kırsal alanda yaşayan toplumlar, sanayileşme ve kentleşmenin etkisiyle şehirlere doğru göç etmeye başlamıştır. Bu göçler şehirlerde gruplaşmaların ve en önemlisi de yeni bir sosyal yapılaşmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Burjuva ve proletarya olarak görünüm kazanan bu sosyal yapı, kültürel yaşamı dönüştürmüştür. Erkek ve kadın ayrımı yapılmaksızın bireylerin iş gücüne katılması, geleneksel değerlere ait birçok kıymeti tahrip etmiştir. Yıllardır kültürel yaşamda erkeğe ve kadına biçilen roller, kapitalizmle birlikte her ikisi içinde dışarıda şekillenmeye başlamıştır. Bu noktada toplumsal yaşam ve kültürde kapitalizm gibi farklı formların ve değerlerin benimsenmesi ortaya çıkmıştır.

Günümüz dünyasında toplum, büyük bir kısmı sanayileşme sonrasında hızla büyüyen göç dalgalarında kentlere gelmiş, hiçbir bilgisi olmayan, büyük oranda vasıfsız eleman olarak çalışan insan yığınlarıdır. Bu insan yığınları genellikle illerde ve ilçelerde yaşamaktadır ve sahip oldukları kültürel dokuyu muhafaza edememiştir. Kültürel dokunun korunamamasında ve geleceğe aktarılamamasında kapitalist sistemin getirdiği standart yaşamın toplumları homojenize etmesi yatmaktadır. Yeni yaşama ayak uydurmakta zorlanan insan, bırakın kültürel öğeleri yaşayıp aktarabilmeyi, aile bireyleriyle sosyalleşebilecek kadar zamanı bile bulamamaktadır. Tüm zamanını, parçası haline

geldiği sisteme aktarmaktadır. İçinde bulunduğu sistemde önceliği hayatta kalmak olan bu insan modelinin, kültürel mirası sahiplenmek, geleceğe taşımak gibi bir kaygısı bulunmamakta ya da bulunanlar açısından nostaljiye dönüşmektedir. Kentlere göç etmeden önce kırsal yaşamında birbirini sürekli gören, birbirine misafir olan, düzenli olarak bir araya gelip bir anlamda otokontrol sistemi ile hareket eden ve kültürel kodlar ve ahlaki normlar içinde birbirini denetleyen insanlar için şehir yaşamında geçmişe ait değerlerin hiçbir önemi kalmamıştır. Sanayileşmenin toplumsal yaşam üzerindeki en büyük etkisi, bireyselliğin artması ve ahlakiliğin ortadan kalkmasıdır.

Günümüz dünyasını etkileyen kapitalist hayat tarzı, kültürel değişimin beynini oluşturmaktadır. Kapitalizm bu noktada kültürleri hedefine almaktadır ve hedeflerini de propaganda teknikleriyle hayata geçirmektedir. Kapitalizmin en büyük aracı televizyon başta olmak üzere kitle iletişim araçlarıdır. Yeni dönemde bu araçlara yeni medya araçları olarak anılan sosyal platformlar ve internetinde eklenmiştir. Bireylerin duygularının, düşüncelerinin ve dünya görüşlerinin tek bir elden çıkmış gibi üretildiği bu mecralar, toplumsal algıyı ve bireysel alışkanlıkları yönetmektedir. Kültürel küreselleşme olarak kavramsallaştırılan bu olgu, toplumların hayatlarında bir düzleşme eğilimini beraberinde getirmiştir. Düzleşme eğilimi genellikle kapitalist odaklar tarafından belirlenerek endüstriye dönüştürülmüştür. Bu endüstrinin en önemli ürünleri; tüm dünyada aynı anda vizyona koyulan filmler, benzer senaryolar üzerinden kurgulanan diziler ve arada bir olsa da seyredilmek zorunda kalınan reklamlardır. Kültürel endüstrinin en büyük amacı insanların sahte keyifler peşinden gitmesini sağlamaktır. Örneğin; dünyada vizyona girmiş bir filmde seyirci yönlendirilerek aynı tepkiler çerçevesinde aynı şeyler algılamaları sağlanmaktadır. Dışarıdan müdahalelerle insanın duygu, düşünce ve gerçeklikleri bu noktada değiş(tiril)mektedir. Bu kapsamda modern dünyada bireysel olarak ayakları üzerinde durduğunu düşünen, kimsenin egemenliği altında olmadığını söyleyen ve hayatının her alanını kontrol ettiğini sanan yığınlar çok büyük bir yanılgı içerisinde. Aslında kültürel bir hegemonya altında kültürsüz yaşayan bu yığınlar kapitalizmin köleleridir.

Kültürel endüstrinin hedef kitlesi gençlerdir. Çünkü gençlerin algıları çok daha kolay yönlendirilmektedir. Şöyle ki fizyolojik olarak gelişimi çağında olan gençlerin hayalleri ve gerçeklikleri birbiri içine girmiş vaziyettedir. Bu yüzden gençler, kapitalizm en

büyük neferlerindendir. Bu noktadan hareketle aile mefhumu küresel kültür karşısında en önemli kurumlardandır. Kabaca tabirle her şey ailede başlar ve toplumsala yayılır. Bu sebeple milli kültürün yaşatılmasında ve gençlere aktarılmasında ailenin konumu çok değerlidir. Sanayileşmenin etkisiyle aile, kültürel değerlerini yeni kuşaklara aktarmak konusunda sıkıntılar yaşamaktadır. Yeni kuşaklara kendi kültürünü, değerlerini, ahlakını ve yaşamışlıklarını aktaramayan ebeveynler, kendileri gibi vasıfsız insan yığınlarını yetiştirmektedir. Tek çareleri bulunduğu ortama ayak uydurmak ve sistemin dışına atılmamak olan yeni kuşaklar, yerleşik kültürle büyümemiş olmalarını başka alanlarla doldurmaya çalışmaktadır. Ebeveynlerinin ve toplumsalın kendilerinden beklediği davranış modellerinin saçma geldiği bu nesiller, her türlü değeri, kuralı ve düzeni reddetmektedir. Bu da doğal olarak gelenekten, kültürden, maneviyattan uzak bir neslin yetişmesine neden olmaktadır.

Kültürel değerler çoğunlukla küçük davranış kalıplarından oluşmakta ve her bir davranış modeli, uzun zaman dilimleri içinde topluma yerleşmekte ve norm haline gelmektedir. Küresel kapitalist yaşam tarzı, binlerce yıllık davranış kalıplarını bir kenara atmış tüm dünyada kültürel değerlerin üzerinden adeta silindir gibi geçmektedir. Küresel ekonomik sistemin bu devasa ve yıkıcı gücünü ve onun çok kısa zamandaki büyük tahribatını gören Erol Güngör ve onun izinden gidenler bu tehlike konusunda uyarılarda bulunmuşlardır. Kültürel değerlerin kaybolmasından rahatsız olan, kültürel değerlerin korunmasını gerekli gören aksi halde bağımsızlığın ve özgürlüğün tehlike de olduğunu söyleyen aydınlar arasında kıymetli bir yeri olan Erol Güngör, Türkiye’de gerçekleşen sosyo-kültürel değişimleri yozlaşma ekseninde ele almış, yaşadığı dönemde kültürel değerlerin kaybolması durumunda ne gibi sorunlar yaşanacağı konusunda tespitlerde bulunmuştur. Erol Güngör’ünde belirttiği üzere Türkiye, Tanzimat’tan itibaren toptan bir değişim dönüşüm sürecinin içerisine girmiştir. Batılılaşma zemininde yaşanan bu değişim ve dönüşümler tüm dünyada olduğu gibi Türk toplumu üzerinde de kalıcı etkileri yaratmıştır. Kültürel hayatta kökten değişimi yaşatan Batılılaşma hareketleri ve onun Türk toplumu üzerindeki yıkıcı etkilerini ele alan Güngör, yalnızca kendi toplumunu değil aynı zamanda Batının dinamizmini ve temel paradigmalarını da analiz etmesi günümüz toplumsal ve siyasal değişimleri anlamlandırmak noktasında çalışma için bir rehber olmuştur. Ayrıca modernleşme ve kültür üzerine inşa ettiği fikriyatın günümüz küreselleşme sürecinde ortaya çıkan birçok konuya rehberlik edeceği düşünüldüğünden,

çalışmanın eksenini oluşturan küreselleşme döneminde milli kültür meselesi ve kültürel bağımsızlık meselesi onun muhayyilesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu doğrultuda çalışma; 2016 sonrasında yaşanan gelişmelerle birlikte devletin bağımsızlığı ve milletin devamlılığı için kritik olan savunma projeleri başta olmak üzere sanayi ve ticaretten bilişim teknolojilerine, dış politika stratejilerinden, güvenlik politikalarına ve kurumsal yapıların revizyonuna kadar birçok alanda hızlı bir kalkınma hamlesinin temel mottosu haline gelen yerlileşme ve millileşmeyi incelemiştir. Çalışmanın temel sorunu olan ekonomi, askeri ve siyasi alanlarda atılan adımlar kadar kültür ve eğitim alanlarına yani manevi hayata önem verilmemesinin nedenleri araştırılmıştır. Bu nokta da temel sorunun modernleşme sürecinden başlayıp küreselleşme sürecinin etkisiyle birçok toplumu etkisi altına alan Batılılaşmanın kültürleri ve yaşamları dönüştürmesinin büyük bir payının olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle Batılılaşmayla birlikte toplumlar, kendi sembol dünyalarıyla hayal etmeyi, kültürel birikimiyle hareket etmeyi bırakıp Batı toplumunun günümüzde de Amerikan kültürünün sembolik dünyasıyla hayal etmeye ve sosyal gerçekliklerini bunun üzerine kurmaya başlamıştır. Bu durum milletler ve milli devletler için bir tehlike arz etmekte ve kültürel bağımsızlık sorununu ortaya çıkarmaktadır.

Kültürel bağımsızlık; küreselleşme süreciyle çok daha fazla derinleşen, kültürel çeşitliği yok sayan bir olgudur. Kültürel noktadan tektipleşmeyi önceleyen ve farklılaşmaları çatışmalara dönüştüren küresel kültür karşısında kültürel bağımsızlık konusu, ulus-devletlerin çözüm bulması beklenen temel sorun alanlarından biridir. Bu kapsamda Türkiye'nin kültürel bağımsızlığı için uluslararası siyasette verdiği siyasi bağımsızlık mücadelesinin içeride de kültürel ve toplumsal olarak desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca kendi tarihi tecrübesi ve sembol dünyasını kullanarak toplumu oluşturan bireylerin, kültürel farkı ve zenginliği üretecek faaliyetler içerisinde olması önemlidir. Bu noktada devlete düşen görev, modernleşme/batılılaşma ve küreselleşme süreçlerinde bireyler ile kendi sembol dünyaları arasında kurulan irtibatsızlığı ortadan kaldırmak ve zamanla oluşan yarığı aşılabılır kılacak köprülerin inşasına girişmektir. Burada yalnızca devlete iş düşmemektedir. Bu milletin ferdi olan her birey kendi milli kültürel değerlerini öğrenmeli, özümsemeli ve onu geliştirmek için çaba sarf etmelidir. Ancak bu sayede

küresel şirketlerin sisteme bela ettiği ve yoğun olarak yaşanan zombileşme yani tektipleşme sürecinin önüne geçilebilir.

Çalışma kapsamında kültürel bağımsızlığın nasıl sağlanacağı konusu irdelenmiştir. Bu irdeleme sonucunda Batı kültürüyle beslenen, Batılı yaşam tarzını özümseyen, uygarlığın ve bilimin merkezi olarak Batı'yı gören, Batı'nın sinemasına, müziğine, edebiyatına, sanatına öykünen bir zihniyetle bunu gerçekleştirmenin çok mümkün olmadığı elde edilmiştir. İşte bu nedenle Batılı değer ve öğretilerden ziyade kendi kültürel sermayemize dair unsurları hâkim kılmak gerekmektedir. Bu doğrultuda maddi sahada tatbik edilen adımların vakit kaybedilmeden manevi sahada da gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu meseleye dikkat çekmek için yapılan bu çalışmanın da en temeldeki amacı budur. Amacı çerçevesinde konuyla ilgili yapılanları inceleyen çalışma; sorun alanları nelerdir, çözüm noktasında neler yapılabilir, nasıl yapılabilir sorularının cevabı tespit etmiştir. Özellikle 2016 sonrasındaki dönemde bu konuda eksik kalındığının özeleştirisinin yapılması ve bu eksikliğin manevi sahada atılan adımlarla, üretilen politikalarla, düzenlenen toplantılarla ve yapılacak akademik çalışmalarla giderilebileceğinin söylemselleştirilmesi çalışma için bir temellendirme sağlamıştır. Buradan hareketle ömrünü bu konu üzerinde çalışmalar yapmaya vakfetmiş Erol Güngör Hocanın bıraktığı birikim takip edilerek hem sorunun kendisine hem de çözümüne dair ipuçları bulunmuştur. Yeni dönemde milli kültür ve milli eğitim konusunda nasıl bir yol haritası izlenmesi gerektiği onun fikri müktesebatından çıkarılmaya çalışılmıştır.

Erol Güngör'ün fikri müktesebatından hareketle, kültürel bağımsızlık ve milli kültürün kuvvetlendirilmesi için her şeyden önce eğitim sisteminde devrim niteliğinde değişimler ve dönüşümler gerçekleştirilmelidir. Kendimize ait değerlerin öğretimine ilişkin politikalar üretilmelidir. Bu noktada Güngör hocanın kıymetli tavsiyeleri bulunmaktadır. Her bireye ilkokul çağlarından itibaren din eğitimi ve milliyetçilik eğitiminin verilmesi gerektiği bu tavsiyelerin başında yer almaktadır. Bunun yanında eğitimin ailede başladığını söyleyerek geleneksel aile yaşantısına ilişkin hayat tarzının geliştirilmesi gerektiği üzerinde de durulmaktadır. Ayrıca geleceğin garantisi gençleri Batı kültürüne, batılı yaşam tarzına öykünmekten ve Batı'ya hayranlık ile bakmaktan kurtarmak için kendi kültürel değerlerinin güzelliklerini onları yakalayacak şekilde keşfettirilmeli ve özümsemeleri için gerekli ortam sağlanmalıdır. Bunun için Güngör, Dünden Bugünden

Tarih-Kültür ve Milliyetçilik eserinde “Taşer’in En Büyük Hizmeti ve Taşer’in Aydınlatığı Dünya” bölümlerinde, Türk Kültürü ve Milliyetçilik eserindeyse “Taşer’in Büyük Türkiye’si bölümünde bu keşfettirilmeye ilişkin kendi gençlik döneminde yaşadığı tecrübesini aktarmaktadır.

Bir toplumda sanat ve edebiyat felç olmuşsa, o toplumda ortak değerlerin üretilmesi ve yaşatılması zordur. Yine bir ülkenin gelişmiş bir mimari anlayışı yoksa, o ülkedeki üst yapının özgün bir ruh ve kimlik yansıtması beklenmemelidir (Erdoğan, 2019) sözüne atıfla Güngör’e göre adım atılması beklenen diğer bir alansa, Türk-İslam medeniyetinin unsurlarının yeniden keşfedilerek çağdaş Türk-İslam medeniyetinin inşa edilmesidir. Türk-İslam medeniyetinin inşasında ise estetik anlayış, edebi ahenk, sanatsal incelikler ve mimarinin yeniden hâkim kılınmasına vurgu yapılmaktadır. Güngör için diğer bir alansa milli kültür unsurları arasında en önemli konumda gösterilen ve Türk milli kültürünün de vazgeçilmezi olan tarih meselesidir. Bu noktada her Türk kendi tarihini çok iyi bilmeli ve başkaları tarafında yazılmış tarihi reddetmelidir. Güngör bu noktada yalnızca kendi tarihini bilmenin yetmediğini bunun yanında öykünülen Batı’nın gerçek tarihinin de bilinmesi gerektiğini ifade etmektedir. Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik eserinde “Milli Tarih Meselesi” başlığı altından bu konuya değinmektedir.

Sonuç olarak küresel sistem içerisinde milli kültür meselesi ve kültürel bağımsızlık meselesi ulus-devletler için bir sorundur. Bu sorun yalnızca belli toplumlara yada belli ülkelere özgü bir sorun değildir. Tüm ulus devletler için aynı önemde ve aynı tehlikededir. Bu nedenle bu sorun karşısında tüm ulus-devletler, milli kültür meselesine kendi anlayışlarına özgü yerli ve milli bakış açılarıyla ve birlikte çözüm geliştirmelidir. Yani küresel kültürün hakimiyeti altında tuttuğu kültürel sermayeye karşı yerli ve milli kültürel sermayeler inşa edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akçiçek, Eren ve Karayaman, Mehmet (2008). *Atatürk'ün Türk Ocakları Ziyaretleri ve Yaptığı Konuşmalar*, Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi.
- Akgül, Mehmet (2015). *Erol Güngör; Hayatı, Eserleri ve Düşünceleri, Doğu'dan Batı'dan Düşüncenin Serüveni Ansiklopedisi*, Cilt: (10), s. 361-384, İstanbul: İnsan Yayınevi.
- Akkaş, H. Hüseyin (2010). İdeolojiler Açısından Küreselleşmenin Yorumlanması (Ed. O. Tekir ve Ş. Öner) içinde, *Tartışılan Boyutlarıyla Küreselleşme*, s. 1-25 Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akkaş, H. Hüseyin (2020). Covid-19 Sonrası Dünya Sistemi ve Hegemonya (Ed. S. Thakur ve A. Yadav) içinde, *International Conference on Covid-19 Studies*, June 21-23, s. 566-598.
- Aksoy, Erdal (2015). Toplum ve Kültür (Ed. İhsan Çapcıoğlu ve Hayati Beşirli), *Sosyolojiye Giriş*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Aksu, Levent (2006). Atatürk Dönemi (1932-1938) Para ve Kambiyo Politikası, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: (160) Ocak-Şubat, s. 111-132.
- Aktı, Ümit (2012). Homojenleşme ve Yerelleşme Bağlamında Kültürel Küreselleşme ve Din, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*; Cilt: (17), Sayı: (27), s. 133-167.
- Alptekin, M. Yavuz (2008). Erol Güngör (1938-1983), *Türkiye'de Sosyoloji II (İsimler-Eserler)*, Ankara: Phoenix Yayınları.
- Aslan, Hasan (2007). Kültür Kavramının Tarihsel Gelişimi, *Folklor Edebiyat Dergisi*, Cilt:(13), Sayı: (52), s. 93-102.
- Aslantürk, Zeki ve Amman, M. Tayfun (2000). *Sosyoloji - Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Atatürk, M. Kemal (1989). *Nutuk*, Cilt: (I), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Aydın, Gamze Nur (2020). *Küreselleşen Modernleşme ve Kültür: Erol Güngör Örneği*, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Bates, Daniel G. (2009). *21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji*, (Çev. S. Aydın vd.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2006), *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları*, (Çev. A. Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baydar, Mustafa (1981). *Atatürk diyor ki*, İstanbul: Varlık Yayınları.

- Baykar (2023a). "*Bayraktar Mini İHA*", Erişim tarihi: 7 Ağustos 2023, [BAYKAR Teknoloji | Bayraktar Mini İHA \(baykartech.com\)/](https://www.baykartech.com/)
- Baykar (2023b). "*Bayraktar TB2*", Erişim tarihi: 7 Ağustos 2023, [BAYKAR Teknoloji | Bayraktar TB2 \(baykartech.com\)/](https://www.baykartech.com/).
- Baykar (2023c). "*Bayraktar Akıncı*", Erişim tarihi: 7 Ağustos 2023, [BAYKAR Teknoloji | Bayraktar Akıncı \(baykartech.com\)/](https://www.baykartech.com/).
- Baykara, Tuncer (1997). *Türk Kültürü Araştırmaları*, İzmir: Akademi Kitabevi.
- Berkes, Niyazi (1997). *200 Yıldır Neden Borçlanıyoruz*, İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- Bingöl, Abdulkuddüs (2011). *Milli Kültürümüz Açısından Hayatımızın Üç Temel Olgusu: Din, Felsefe ve Bilim Geleneğimiz*, Erişim tarihi: 21 Mayıs 2023, [Türk Yurdu Dergisi \(turkyurdu.com.tr\)](https://www.turkyurdu.com.tr/).
- Boratav, Korkut vd. (1997). *Açık Ekonomi Koşullarında Yeniden İnşa: 1923-1929, Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye (1908-1980)*, İstanbul: Cem Yayınevi, 5. Baskı.
- Bostancı, Naci (2003). Toplum ve Kültür (Der. İ. Sezal) içinde, *Sosyolojiye Giriş*, Ankara: Martı Yayınevi.
- Castells, Manuel (2006), *Kimliğin Gücü*, (Çev. E. Kılıç), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cuche, Denys (2013). *Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı* (Çev. T. Arnas), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Çiftçi, Adil (2018). *Erol Güngör*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Demirci, Erdem Ünal (2018). *İktidar ve Kültür Politikaları (AKP Döneminde Muhafazakâr Sanat İnşası)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- Doğan, Mehmet (2018). Millilikten Yerliliğe, Mahallilikten Yerelliğe: Yakın Dönemde Düşünce, Edebiyat ve Sanat Kavram Dünyalarının Teşekkülü (Ed. Y. Acer vd.) içinde, *Türk Düşüncesinde Yerlilik ve Millilik Sempozyumu Bildiri Kitapçığı* s.13-29, Ankara: Pozitif Matbaa.
- Erdem, Ekrem (2006). Osmanlı Para Sistemi ve Tağşiş Politikası: Dönemsel Bir Analiz, *Bankacılar Dergisi*, Sayı: (56), s. 10-28.
- Erdoğan, R. Tayyip (2016). Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülleri Tevdi Töreninde Yaptıkları Konuşma, *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Sitesi*, Erişim tarihi: 12 Ağustos 2023, [T.C.CUMHURBAŞKANLIĞI : Cumhurbaşkanlığı](https://www.tccb.gov.tr/)

[Kültür ve Sanat Büyük Ödülleri Tevdi Töreninde Yaptıkları Konuşma \(tccb.gov.tr\)](http://tccb.gov.tr).

Erdoğan, R. Tayyip (2021). Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülleri Töreninde Yaptıkları Konuşma, *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Sitesi*, Erişim tarihi: 12 Ağustos 2023, [T.C.CUMHURBAŞKANLIĞI : Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülleri Töreni'nde Yaptıkları Konuşma \(tccb.gov.tr\)](http://tccb.gov.tr).

Erdoğan, R. Tayyip (2017). 3. Milli Kültür Şurasında Yaptıkları Konuşma, *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Sitesi*, Erişim tarihi: 12 Ağustos 2023, [T.C.CUMHURBAŞKANLIĞI : 3. Milli Kültür Şûrasında Yaptıkları Konuşma \(tccb.gov.tr\)](http://tccb.gov.tr).

Erdoğan, R. Tayyip (2019). 2018 Yılı Kültür ve Turizm Bakanlığı Özel Ödülleri Töreninde Yaptıkları Konuşmalar, *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Sitesi*, Erişim tarihi: 12 Ağustos 2023, [T.C.CUMHURBAŞKANLIĞI : 2018 Yılı Kültür ve Turizm Bakanlığı Özel Ödülleri Töreninde Yaptıkları Konuşma \(tccb.gov.tr\)](http://tccb.gov.tr).

Eren, Hasan vd. (1988). Bağımsız, *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, Cilt: (1), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Erkal, Mustafa (1995). *Sosyoloji*, İstanbul: Der Yayınları.

Eroğlu, Hamza (1977). *Türk Devrim Tarihi*, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını.

Eryılmaz, Bilal (1996). *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Tebaa'nın Yönetimi*, İstanbul: Risale Yayınları, 2. Baskı.

Evcin, Erol (2011). Atatürk'ün Güzel Sanatlara ve Sanatçılara Bakışı, *Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s. 521-555.

Gediz, Ergüder (1988). Türk Havacılık Sanayiinin Tarihçesi, *Uçantürk*, No: (313) Haziran.

Gelekçi, Cahit (2003). *Küreselleşme ve Milli Kültür*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Giddens, Anthony (2000a). *Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi* (Çev. Ü. Tatlıcan), İstanbul: Paradigma Yayınları.

Giddens, Anthony, (2000b), *Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*, (Çev. M. Özay), İstanbul: Birey Yayıncılık.

Gökalp, Ziya (1968). *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul: Varlık Yayınları, 7. Baskı.

Gökalp, Ziya (1976). *Türkçülüğün Esasları*, (Haz. Mehmet Kaplan), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

- Gökalp, Ziya (1990). *Türkçülüğün Esasları*, (Haz. Mehmet Kaplan), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökalp, Ziya (1995). *Türk Medeniyet Tarihi*, (Sad. Y. Toker), İstanbul: Toker Yayınevi, 2. Baskı.
- Gökalp, Ziya (2019). *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul: Ataç Yayınları.
- Grotius, Hugo (2001). *On the Law of War and Peace(De Jure Belli ac Pacis)*, (Ed.by. A.C. Campbell Kitchener), Canada: Batoche Boks.
- Gurur, Author (2013). *Kültür ve Sanat İlişkisi*, Erişim tarihi: 23 Mayıs 2023 [Kültür ve Sanat İlişkisi \(nkfu.com\)/](http://nkfu.com/).
- Gündoğan, Ali Osman (2002). Devlet ve Milliyetçilik, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Sayı: (21).
- Güneş, H. Nihat (2004). *Modernizmden Postmodernizme Kültürel Yabancılaşma Sorunu*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Güngör, 2011
- Güngör, Erol (1978a). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul: Ötüken Yayınları,
- Güngör, Erol (1978b). Yabancı Kültürler Karşısında Milli Kültür, *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı: (190) Ağustos.
- Güngör, Erol (1980). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, Erol (1984). *Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik*, Ankara: Mayaş Yayınları, 2. Baskı.
- Güngör, Erol (1986). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, Erol (1988). *Tarihte Türkler*, İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Güngör, Erol (1989a). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, Erol (1989b) *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, Erol (1990). *Türk Kültürü Milliyetçilik*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, Erol (1993a). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güngör, Erol (1993b). *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, (Haz. R. Güler, E. Kılıç), İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güngör, Erol (1993c). *Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Güngör, Erol (1996a). *Tarihte Türkler*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, Erol (1996c). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, İstanbul : Ötüken Neşriyat.
- Güngör, Erol (1998). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, Erol (2000). *İslam'ın Bugünkü Meseleleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, Erol (2002). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, Erol (2010). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 16.Baskı.
- Güngör, Erol (2011b). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 21. Baskı.
- Güngör, Erol (2019). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul: Yer-Su Yayınları.
- Güngör, Şeyma (1996b). Güngör Erol, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Erişim tarihi: 11 Haziran 2023, [GÜNGÖR, Erol - TDV İslâm Ansiklopedisi \(islamansiklopedisi.org.tr\)](http://islamansiklopedisi.org.tr).
- Güvenç, Bozkurt (1979). *İnsan ve Kültür*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 3. Baskı.
- Güvenç, Bozkurt (2002). *İnsan ve Kültür*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 9. Baskı.
- İlgazi, Abdullah (1998). Atatürk'ün Bağımsızlık Anlayışı ve Türk Dış Politikasındaki Yeri ve Önemi, 3. *Uluslararası Atatürk Sempozyumu (3-6 Ekim 1995)* içinde, Cilt: (I), s.411-420, Ankara: Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- İnan, Afet (1969). *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*, Ankara: Altınok Matbaası.
- İpek, İbrahim (2019). *Türkiye'de AB Adaylık Sürecinde Kimlik ve Kültür Politikası*, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- İşçi, Metin (2000). *Kültür Sömürgeciliği ve Eğitim*, İstanbul: Der Yayınları.
- Kafesoğlu, İbrahim (2012). *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kaplan, Mehmet (1985). *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, Mehmet (2010). *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 26. Baskı.
- Kobrin, S.J. (1997). The Architecture of Globalization: State Sovereignty In A Networked Global Economy. J. H. Dunning, (Ed.), *Governments, Globalization, and International Business*, New York: Oxford University Press, (p. 146-171).
- Kocatürk, Utkan (1999). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

- Koçdemir, Kadir (2005). *Küreselleşme*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kongar, Emre (1997). *Kültür Üzerine*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 5. Baskı.
- Köklügiller, Ahmet (2000). *Atatürk'ün İlkeleri ve Düşünceleri*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 8. Baskı.
- Kösoğlu, Nevzat (2002). *Küreselleşme ve Milli Hayat*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kösoğlu, Nevzat (2015). *Dündar Taşer*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Mahiroğulları, Adnan (2005). Küreselleşmenin Kültürel Değerler Üzerine Etkisi, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı: (50), s. 1275-1288.
- Mardin, Şerif (1991). *Türk Modernleşmesi Makaleler 4*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- McMichael, P. (1996), *Development and Social Change: A Global Perspective*, Housand Oaks CA: Pine Forge.
- Mejuyev, Vadim (1987). *Kültür ve Tarih*. (Çev. S. H. Yokova), Ankara: Başak Yayınları.
- Meriç, Cemil (1986). *Kültürden İrfana*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Meriç, Cemil (2013). *Kültürden İrfana*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, Cemil (2015). *Kültürden İrfana*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Merriam-Webster, *Independent*, Erişim tarihi: 2 Mayıs 2023 [Bağımsız Tanım ve Anlam - Merriam-Webster](#).
- Milliyet, (2021). Savunma ve Havacılıkta İhracat Yükseldi, *Milliyet*, Erişim tarihi: 5 Ağustos 2023, [Savunma ve havacılıkta ihracat yükseldi - Uzmanpara \(milliyet.com.tr\)](#).
- Monaghan, John ve Just, Peter (2007). *Sosyal ve Kültürel Antropoloji*, (Çev. H. Gür), Ankara: Dost Yayınları.
- Mutioğlu, Halil (1989). *Sosyal Düşünce Tarihimizde Erol Güngör*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü, Yüksek Lisans Tezi.
- Mutlu, Erol (2001). Popüler Kültürü Eleştirmek, *Doğu-Batı Dergisi*, Sayı:(15).
- NTV Haber (2023). Milli Muharip Uçak'ta Tarih Öne Çekildi, *NTV Haber*, Erişim tarihi: 8 Ağustos 2023, [Milli Muharip Uçak'ta tarih öne çekildi - Son Dakika Teknoloji Haberleri | NTV Haber](#).
- Oğuz, Esin Sultan (2011). Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: (28), Sayı: (2), s.123-139.

- Orçan, Mustafa (1996). *Son Dönem Medeniyet ve Kültür Eksenli Yaklaşımlar*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Oxford Learner's Dictionaries, "Culture", Erişim tarihi: 25 Nisan 2023 [culture_1 isim - Tanım, resimler, telaffuz ve kullanım notları | Oxford Advanced Learner's Dictionary at OxfordLearnersDictionaries.com](https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/culture).
- Oxford Learner's Dictionaries, "Independent", Erişim tarihi: 2 Mayıs 2023 [independent_1 sıfat - Tanım, resimler, telaffuz ve kullanım notları | Oxford İleri Amerikan Sözlüğü OxfordLearnersDictionaries.com](https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/independent).
- Oxford Learner's Dictionaries, "Nation", Erişim tarihi: 25 Nisan 2023 [nation noun - Tanım, resimler, telaffuz ve kullanım notları | Oxford Advanced Learner's Dictionary at OxfordLearnersDictionaries.com](https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/nation).
- Öncel, Rıfat (2023). Milli Teknoloji Hamlesi ve Türk Savunma Sanayii (Ed. B. Duran vd.) içinde, *Türkiye'nin İstiklali Milli Teknoloji Hamlesi*, s. 153-185.
- Öner, Burçin (2020). Ulus-Devlete Giderken: Kültür, *MİSAK-Milli Strateji Araştırma Kurulu*, Erişim tarihi: 4 Mayıs 2023, [Ulus-devlete giderken: Kültür - MİSAK-Millî Strateji Araştırma Kurulu \(millidusunce.com\)/](https://www.millidusunce.com/).
- Özakpınar, Yılmaz (2012). Turhan Mümtaz, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Erişim tarihi: 12 Haziran 2023, [TURHAN, Mümtaz - TDV İslâm Ansiklopedisi \(islamansiklopedisi.org.tr\)](https://islamansiklopedisi.org.tr/turhan-mumtaz).
- Özdemir, Büşra Zeynep (2023). Odak: Yerli ve Milli Enerjide Yeni Dönem - Sakarya Gaz Sahası, *SETA*, Erişim tarihi: 10 Ağustos 2023, [Odak: Yerli ve Milli Enerjide Yeni Dönem | Sakarya Gaz Sahası | Enerji | SETA \(setav.org\)/](https://www.setav.org/).
- Özlem, Doğan (2000). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Özlem, Doğan (2012). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, İstanbul: Notos Kitap.
- Özlü, Hüsnü (2006). *İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türkiye'de Savunma Sanayi'nin Gelişimi (1939-1990)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Ritzer, George (2011). *Toplumsal McDonaldlaştırılması Çağdaş Toplum Yaşamının Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme*, (Çev. Ş. Süer Kaya), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ritzer, George (2017). *Toplumsal McDonaldlaştırılması Çağdaş Toplum Yaşamının Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme*, (Çev. Ş. Süer Kaya), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Robertson, Ronald (1999), *Küreselleşme Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*, (Çev. Ü. H.Yolsal), İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Saraç, İnci (2006). *Atatürkçü Düşünce Sisteminde Milliyetçilik İlkesi ve Devlet Yönteminde Tam Bağımsızlık Anlayışının Esasları*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Sarı, Ümit (2006). *Kitle ve Popüler Kültür Bağlamında Kitle İletişim Araçlarının Kitle Kültürüne Etkileri: Örnek Olarak Popstar Türkiye Yarışması*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- SavunmaTR Haber Merkezi (2022). "Dünyanın İlk S/İHA Gemisi Anadolu'nun Detayları Görüntülendi", *SavunmaTR.com*, Erişim tarihi: 8 Ağustos 2023, [Dünyanın ilk S/İHA gemisi ANADOLU'nun detayları görüntülendi - SavunmaTR](#).
- Smith, Philip (2007). *Kültürel Kuram*, (Çev. S. Güzelsarı ve İ. Gündoğdu), İstanbul: Babil Yayınları.
- Songül, Asena (2010). *Prof. Dr. Erol Güngör'e Göre Kültür ve Din İlişkisi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Storey, John (1998). *Cultural Studies And The Study of Popular Culture*, Athens: University Of Georgia Press.
- Strateji Bütçe Başkanlığı (2022). *2023 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı* içinde, s. 162, Erişim tarihi: 6 Ağustos 2023, [2023-Yili-Cumhurbaskanligi-Yillik-Programi.pdf \(sbb.gov.tr\)](#).
- T24 (2019). Amasya Genelgesi'nin 100. yılı: "Milletin istiklalini, yine milletin azim ve kararlılığı kurtaracaktır", T24, Erişim tarihi: 30 Mayıs 2023, [Amasya Genelgesi'nin 100. yılı: "Milletin istiklalini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır" \(t24.com.tr\)](#).
- Tarih Vakti (2020). Eğitim ve Kültür Alanında Yapılan İnkılaplar, *tarihvakti.com*, Erişim tarihi: 30 Mayıs 2023, [Eğitim ve Kültür Alanında Yapılan İnkılaplar - TARİH VAKTİ™ \(tarihvakti.com\)/](#).
- Taşdan, Feridun (2022). Elektronik Harp: Türkiye'nin Kabiliyetleri ve Küresel Yönelimler, *SETA*, Sayı : (1).
- Titizbaş, Murat (2020). *Erol Güngör'e Göre Türk Toplumunda Milliyetçilik ve Din Meselesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Topbaş, Mümtaz Turgut (1983). Milletle İç İç Bir İlim Adamı, *Türk Edebiyatı Dergisi*,
- Topçu, Nurettin (2018). *Ahlak*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 12.Baskı.
- Tuğlacı, Pars (1971). *Bağımsızlık*, *Okyanus Ansiklopedik Sözlük*, Cilt:(1), İstanbul: Pars Yayınları.

- Tural, Sadık (1988). *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Turan, Şerafettin (1990). *Türk Kültür Tarihi: Türk kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Turhan, Mümtaz (1969). *Kültür Değişimleri*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Turhan, Mümtaz (1994). *Kültür Değişimleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Tüfekçi, Gürbüz (1981). *Atatürk'ün Düşünce Yapısı*, Ankara: Birlik Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Erişim tarihi: 25 Nisan 2023, [ulusal ne demek TDK Sözlük Anlamı \(sozluk.gov.tr\)/](https://sozluk.gov.tr/ulusal-ne-demek).
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, "Kültür", Erişim tarihi: 23 Nisan 2023, [kültür ne demek TDK Sözlük Anlamı \(sozluk.gov.tr\)/](https://sozluk.gov.tr/kultur-ne-demek).
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, "Millî", Erişim tarihi: 25 Nisan 2023, [millî ne demek TDK Sözlük Anlamı \(sozluk.gov.tr\)/](https://sozluk.gov.tr/milli-ne-demek).
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Erişim tarihi: 25 Nisan 2023, [ulus ne demek TDK Sözlük Anlamı \(sozluk.gov.tr\)/](https://sozluk.gov.tr/ulus-ne-demek).
- Türkdoğan, Orhan (1987). *Ziya Gökalp Sosyolojisinin Temel İlkeleri*, Ankara.
- Türkdoğan, Orhan (2004). *Kültür-Değişme ve Toplumsal Çözülme*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı.
- Uyar, Tuba (2020). *Millî Kültür Öğeleri Nelerdir?*, Erişim tarihi: 26 Nisan 2023, [Millî Kültür Öğeleri Nelerdir? | IIENSTITU](https://iienstituii.org/milli-kultur-ogeleri-nelerdir/).
- Uygur, Nermi (1996). *Kültür Kuramı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ülken, Hilmi Ziya (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Vayni, Cafer (2014). *Türk Düşünce Hayatında Erol Güngör*, İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, 2. Baskı.
- Williams, Raymond (1993). *Kültür*, (Çev. E. Başer), Ankara: İletişim Yayınları.
- Yahyagil, Mehmet (2019). *Küreselleşme Girdabında Kültür*, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınevi.
- Yanık, Tolga (2022). Mavi Vatan'ın "İnsansız Muhafızı" MARLIN SİDA, NATO Tatbikatında Yeteneklerini Sergiledi, *Anadolu Ajansı*, Erişim tarihi: 8 Ağustos 2023, [Mavi Vatan'ın "insansız muhafızı" MARLIN SİDA, NATO tatbikatında yeteneklerini sergiledi \(aa.com.tr\)](https://www.aa.com.tr/tr/ulusal/haber/mavi-vatan-in-insansiz-muhafizi-marlin-sida-nato-tatbikatinda-yeteneklerini-sergiledi/2022-08-08).

- Yavuz, Necip (2021). *Erol Güngör'ün Milliyetçilik Anlayışı*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi
- Yavuz, Ünsal (1999). *Atatürk İmparatorluktan Milli Devlete*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1.Baskı.
- Yazgan, Tahsin (2018) *Bozkırın Mefkuresi Erol Güngör (Din ve Toplum Anlayışı)*, Ankara: Altınordu Yayınları, 1.Baskı.
- Yıldırım, Ercan (2016). Bir trend olarak yerlilik ve millilik, *Yenişafak Gazetesi*, Erişim tarihi: 10 Ağustos 2023, [Bir trend olarak yerlilik ve millilik \(yenisafak.com\)](https://www.yenisafak.com.tr/bir-trend-olarak-yerlilik-ve-millilik).
- Yıldırım, Göksel (2022). Savunma ve Havacılık Sanayisi 2021'i Yeni İhracat Rekoruyla Kapattı, *Anadolu Ajansı*, Erişim tarihi: 7 Ağustos 2023, [Savunma ve havacılık sanayisi 2021'i yeni ihracat rekoruyla kapattı \(aa.com.tr\)](https://www.aa.com.tr/tr/savunma-ve-havacilik-sanayisi-2021-i-yeni-ihracat-rekoruyla-kapatti).
- Yıldız, Harun (1998). Erol Güngör'ün Hayatı ve Eserleri, *Prof. Dr. Erol Güngör'ün Anısına Armağan*, (Haz. A. Sevgi) içinde, Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Yıldız, İkbâl (2020). *İlk Türk Girişimci Şakir Zümre*, Erişim tarihi: 27 Nisan 2023, [İlk Türk Girişim Şakir Zümre | M.İkbâl Yıldız \(archive.org\)/](https://www.archive.org/details/ilk-turk-girisimci-sakir-zumre)
- Yıldız, Kadir ve Oktay, Şahin (2022). Milli Denizaltı ile Yeni Tip Denizaltılar, Türk Donanmasının Gücüne Güç Katacak", *Anadolu Ajansı*, Erişim tarihi: 8 Ağustos 2023, [Milli denizaltı ile yeni tip denizaltılar, Türk donanmasının gücüne güç katacak \(aa.com.tr\)](https://www.aa.com.tr/tr/milli-denizalti-ile-yeni-tip-denizaltilar-turk-donanmasinin-gucune-guc-katacak).
- Yılmaz, Leman (2007). Tam Bağımsızlık Anlayışı, *Deniz. Kuvvetleri Komutanlığı Dergisi*, Sayı: (599), s. 42-51.
- Yüksel, Mehmet (2008). *Atatürk'ün Tam Bağımsızlık İlkesinin Günümüzde Askeri Alanda Uygulanabilirliği*, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, Yüksek Lisans Tezi.